

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH ZNANOSTI
ODSJEK ZA SIGURNOSNE I MIROVNE STUDIJE

**DIDAKTIČKO-METODIČKE ODREDNICE VOJNE
NASTAVE
-magistarski rad-**

Kandidatkinja:
Sanela Delić
Broj indeksa: 843/II SPS

Mentor:
Prof. dr. Haris Cerić

Sarajevo, listopad 2024.

2024

Delić Sanela Didaktičko-metodičke odrednice vojne nastave

ODSJEK ZA SIGURNOSNE I MIROVNE STUDIJE

**DIDAKTIČKO-METODIČKE ODREDNICE VOJNE
NASTAVE**
-magistarski rad-

Kandidatkinja:
Sanela Delić
Broj indeksa: 843/II SPS

Mentor:
Prof. dr. Haris Cerić

Sarajevo, listopad 2024.

SADRŽAJ:

Kategorijalno pojmovni sistem

Popis slika

Uvod.....	5
1. Važnost obrazovanja u 21. Vijeku.....	7
1.1. Sustav vojnog obrazovanja u modernim zemljama.....	8
1.2. Doživotno učenje.....	9
2. Temeljna obilježija nastave	10
2.1. Odredbe nastave	11
2.2. Opće zakonitosti nastave.....	12
2.2.1. Faktori nastave.....	13
2.2.2. Zadaci nastave	17
2.2.3. Oblici nastavnog rada	20
2.2.4. Vrste nastave.....	25
2.2.5. Organizacija nastave.....	29
2.2.6. Vođenje u nastavi.....	30
2.2.7. Susmem didaktičko-metodičkih principa	32
2.2.8. Nastavne metode.....	39
2.2.9. Nastavna sredstva	44
2.3. Nastavnik - suvremene kompetencije.....	48
2.4. Suvremene tehnologije u nastavi	50
2.5. Učenje na daljinu - izazovi u nastavi.....	51
3. Vojna nastava sa vojno-stručnom metodikom	52
3.1. Učenje i proces učenja	52
3.1.1. Primjena u stvarnim situacijama.....	54
3.2. Ključni elementi u procesu učenja	55
3.2.1. Vojnik učenik.....	55
3.3. Psihološki aspekti vojne nastave.....	57
3.4. Efikasna komunikacija u nastavi (sredstva komunikacije i povratne informacije).....	59
3.5. Metodički pristup u vojnoj nastavi.....	60
3.6. Kompetencije vojnog nastavnika.....	61
3.7. Stručno usavršavanje vojnih nastavnika.....	63

3.8. Ključna nastavna dokumenta u vojnoj nastavi.....	64
3.8.1. Program s motivacijom.....	65
3.8.2. Tematski plan	65
3.8.3. Nastavni plan i program (npp), dokumenti za kontrolu obuke (ccd).....	67
3.8.4. Nastavnik-ppo (paket potpore obuke) ili priprema nastavnika za sat	68
3.9. Praktična iskustva u izvođenju vojne nastave	70
4. Sustav vojne edukacije u OS BiH	71
4.1. Uopćeno o sustavu vojne edukacije.....	71
4.2. Nivoi vojne edukacije.....	74
4.3. Institucionalne edukacije u OS BiH.....	75
4.3.1. Institucije o institucionalnim edukacijama	76
4.3.2. Edukacije u središtu za obuku za potporu mirovnim operacijama (psotc).....	77
4.3.3. Edukacije u središtu za protivminsko djelovanje os bih	78
4.3.4. Edukacija i obuka za civilno-vojnu suradnju u OS BiH	79
4.3.5. Edukacija kao potpora otpuštenom vojnom osoblju - nato – perspektiva program...80	
4.4. Doktrina obuke OS BiH.....	81
4.4.1. Profesionalni razvoj vojnih nastavnika	81
Zaključak	84
Literatura.....	87

. KATEGORIJALNO POJMOVNI SISTEM

Iz samog naziva teme vidi se da su pojmovi koji se trebaju odrediti :

- Didaktika
- metodika
- nastava
- vojska

A iz tih proizilaze i slijedeći pojmovi koji ujedno predstavljaju i predmet našeg rada a to su:

- odgoj
- obučavanje
- nastavne metode
- problemska nastava
- obrazovanje
- znanje
- navike
- vještine

DIDAKTIKA (grč. *διδασκαλική [τέχνη]*: vještina podučavanja), grana pedagogije koja teorijski i iskustveno prikuplja spoznaje o školskoj nastavi i učenju. Osnivačima didaktike drže se Wolfgang Ratke i Jan Ámos Komenský. Definira se kao teorija obrazovanja općenito, neovisno o mjestu obrazovnog procesa, ili kao teorija obrazovanja u nastavi, kao najorganiziranijem i najsustavnijem susretu onih koji uče, poučavaju, i izvora – medija kao potpore tom procesu.

METODIKA (od grč. *μεθοδική [τέχνη]*: umijeće planskog postupanja), pedagogijska disciplina koja proučava zakonitosti odgoja i obrazovanja putem jednoga nastavnog predmeta, odnosno odgojno-obrazovnog područja.

NASTAVA - sustavan, organiziran i intencijalni oblik pedagoškog djelovanja - nastava se kao organizirani oblik pedagoškog djelovanja javlja u kulturama starog istoka 2-4 tisuće godina pr.Kr., ali prave podatke imamo tek od antičke Grčke, Rima i srednjeg vijeka

VOJSKA je skup oružanih snaga nacije koja je zadužena za vojnu obranu ili napade države.

ODGOJ je proces kojim se ostvaruje razvoj čovjekove individualne i društvene osobnosti.

OBRAZOVANJE je proces stjecanja određenog sustava znanja, vještina i navika kojima se pojedinac osposobljava za zadovoljenje osobnih spoznajnih, doživljajnih, psihomotornih i socijalnih potreba i motiva.

ZNANJE je sustav ili logički pregled činjenica i generalizacija o objektivnoj stvarnosti koji je čovjek usvojio i trajno zadržao u svojoj svijesti.

VJEŠTINE su psihomotorne sposobnosti pojedinca stečene ponavljanjem neke radnje, ali uz stalno prisustvo svijesti o njoj.

NAVIKE su specifične vještine ili psihomotorne sposobnosti koje su uslijed ponavljanja postale automatizirane te stoga ne zahtijevaju očito prisustvo svjesnosti radnje.

POJMOVNO ODREĐENJE PROBLEMSKE NASTAVE - Od tri tipa nastave - predavačkog (zadatak slušalaca je da zapamte izložene informacije), objašnjivačkog (aktivnost

slušalaca je bogata, ali se ipak svodi na recepciju) i istraživačkog (slušaočeva aktivnost je stvaralačka) - općem, naročito intelektualnom, razvoju slušalaca ubjedljivo najviše doprinosi istraživački.

POJMOVNO ODREĐENJE NASTAVNE METODE - Različiti autori različito definišu pojam nastavnih metoda. Milan Janjušević nastavne metode definiše kao način pomoću kojeg slušaoci stječu i usvajaju znanja, navike i vještine i time izgrađuju svoju ličnost. S. P. Baranova i V. A. Slastenin definišu nastavne metode kao put saznanje, teorijske i praktične djelatnosti predavača i slušalaca koje su usmjerene na izvršavanje zadataka obrazovanja. Naglašavaju da su nastavne metode psihološki zasnovane jer se, pri izboru nastavnih metoda, uzima u obzir uzrast učenika/slušalaca, njihov biološki razvoj, pošto od toga zavise njihova radna sposobnost, usredsredenost, kreativnost.

POPIS SLIKA

Slika 1. <i>Međunarodna vojna vježba</i>	10
Slika 2. <i>Praktična primjena zračnog znanja kroz trening OS BIH i US Specijalne postrojbe</i>	14
Slika 3. <i>Praktična obuka u ljetnim uvjetima 2021. godine</i>	17
Slika 4. <i>Velika grupa kandidata na poligonu za vježbanje</i>	21
Slika 5. <i>Interaktivni rad grupe na usvajanju novih vještina</i>	22
Slika 6. <i>Specijalistička obuka XXV naraštaja novoprimljenih vojnika u OS BiH</i>	31
Slika 7. <i>Situacijko- terenska vježba</i>	33
Slika 8. <i>Metoda demonstracije</i>	42
Slika 9. <i>Praktična vježba usavršavanja pružanja medicinske pomoći pri deminerskim nesrećama uz potporu edukatora iz SAD-a</i>	56
Slika 10. <i>Realizacija praktične obuke u ljetnim uvjetima</i>	57
Slika 11. <i>Primjena metode vježbanja i ocjenjivanje vojnika</i>	61
Slika 12. <i>Hodnja kandidata na obuci u Središtu za osnovnu obuku u Pazariću</i>	74
Slika 13. <i>Profesionalno usavršavanje pripadnika oklopne bojne/brTP OS BIH postrojbe za korištenje automatske puške M16A1 i mitraljeza M6</i>	75

UVOD

Nastava predstavlja ključni segment obrazovno-odgojnog procesa koji ima za cilj prenošenje znanja, razvoj vještina i oblikovanje karakteristika polaznika. Nastavni proces obuhvaća planiranje, izvođenje i evaluaciju aktivnosti koje su usmjerene na postizanje obrazovno-odgojnih ciljeva. Osim prijenosa informacija, nastava potiče polaznike na aktivno učešće, kritičko razmišljanje i samostalno istraživanje, čime se osnažuje njihova sposobnost za rješavanje problema i primjenu naučenog u različitim kontekstima.

U okviru vojnog obrazovno-odgojnog sustava, posebna pažnja se posvećuje metodičkim i didaktičkim odrednicama koje su prilagođene specifičnim potrebama vojne obuke. Uzimajući u obzir specifičnosti vojne obuke, ovaj magistarski rad, također, istražuje psihološke aspekte učenja, motivaciju za učenje i faktore koji utječu na uspješnost obrazovno-odgojnog procesa.

Cilj ovog rada je istražiti kako se primjenom odgovarajućih metodički i didaktičkih strategija može unaprijediti efikasnost vojne nastave, pripremajući kandidate za kompleksne vojne izazove i operacije. Kroz ovu analizu, cilj je pružiti preporuke i smjernice za optimizaciju nastavnog plana i programa kako bi se postigli najbolji rezultati u obuci budućih vođa i profesionalaca u vojnim situacijama.

U ovom radu pokazati ću kako se kroz vojnu nastavu osim stjecanja općih, vojno stručnih i specijalističkih znanja razvija prijeko potrebna suradnja i vojnička solidarnost unutar vojne postrojbe. Tako se preko znanja utječe na stvaranje uvjerenja i moralnih vrijednosti kao što su čast i poštenje bez kojih bi vojna postrojba bila neučinkovita. Zbog svega toga vojna izobrazba ima osim srodnosti s civilnim obrazovanjem i neke svoje specifičnosti. Navedeni specifikumi nastaju iz prostog razloga jer vojska je posebna državna institucija s temeljnim ciljem obrane u ratu, kao i sprječavanje agresije u miru. Kako su to komplicirane zadaće od vitalnog interesa za svaku državu, to će i načela i tehnike vojne izobrazbe biti podređena temeljnim ciljevima obrane. S obzirom na to da je važnost dočasnika i časnika koji rade s vojnicima prenoseći im prijeko potrebna znanja i vještine golema akcent ćemo staviti upravo na njihovu nastavničku djelatnost s temeljnim ciljem da se ona podigne na još višu razinu. Vojna nastava temelji se na dostignućima suvremene znanosti a posebno pedagogije, sociologije, psihologije, metodike i didaktike.

Ova tema je od izuzetne važnosti jer pruža uvid u specifične potrebe i zahtjeve vojne obuke, istovremeno istražujući kako se pedagoški i metodički pristupi mogu prilagoditi kako bi se najefikasnije ispunili obrazovno-odgojni ciljevi. Fokus je na razvoju praktičnih vještina, razumijevanju vojne discipline te unapređenju sposobnosti vojnih kandidata da analiziraju, planiraju i djeluju u dinamičnim i zahtjevnim vojnim okruženjima.

Ključne riječi: obrazovanje, nastava, nastavni proces, nastavni plan i program, vojna nastava, vojno-stručna metodika, vojna edukacija, vojni nastavnik, OS BiH

1. VAŽNOST OBRAZOVANJA U 21. VIJEKU

Obrazovanje je kontinuirano podložno promjenama uslijed društvenih, ekonomskih i tehnoloških utjecaja. Suvremeni trendovi u obrazovanju odražavaju potrebu da se obrazovno-odgojni sustavi prilagode novim izazovima i zahtjevima globalnog tržišta rada. Jedan od ključnih trendova je naglasak na razvoju vještina za 21. vijek. Ovi skupovi vještina obuhvaćaju kritičko mišljenje, kreativnost, komunikacijske sposobnosti i sposobnost rješavanja problema. Obrazovno-odgojni sustavi sve više prepoznaju da je neophodno da polaznici steknu vještine koje će im omogućiti da se uspješno nose sa složenim izazovima suvremenog društva.

Umjesto standardiziranog pristupa, koji može ignorirati individualne potrebe polaznika, obrazovno-odgojni programi sve više teže ka prilagođavanju nastave prema specifičnim potrebama svakog polaznika. Ovo uključuje diferencijaciju nastavnih metoda, prilagođavanje tempa učenja i fokusiranje na individualne interese i sposobnosti. Globalizacija također ima veliki utjecaj na obrazovanje. Obrazovno-odgojni programi sve više promoviraju međunarodnu suradnju, međukulturalno razumijevanje i razmjenu znanja. Polaznici se postižu da razvijaju globalnu perspektivu i steknu vještine koje su relevantne na globalnom tržištu rada. Pored toga, tradicionalni modeli autoritativnog prijenosa znanja sve više ustupaju mjesto mentorstvu i potpori polaznicima u razvoju vještina samostalnog učenja, istraživačkog rada i kontinuiranog profesionalnog razvoja. U narednim poglavljima ovog magistarskog rada, istražiti ćemo nekoliko ključnih tema koje su od suštinskog značaja za razumijevanje suvremenih dinamika u obrazovanju.

Obrazovanje je neizostavan dio naših života, počevši od najranijih godina pa sve do zrelih doba. Ono ne samo da nam prenosi znanje i vještine, već ima dublji utjecaj na naše vrijednosti, stavove i sposobnost suočavanja s izazovima svakodnevnog života. Kroz povijest, uloga obrazovanja se kontinuirano transformirala, prilagođavajući se brzim društvenim, ekonomskim i tehnološkim promjenama.

Glavni cilj obrazovanja je osposobiti pojedinca za život. To uključuje stjecanje temeljnih vještina poput čitanja, pisanja i računanja, ali se proteže i na razvoj kritičkog razmišljanja, analitičkih sposobnosti te vještine donošenja odluka. Osim toga, obrazovanje ima ključnu ulogu u pripremi mladih ljudi za ulazak na tržište rada, pružajući im specijalizirane vještine i znanja neophodna za različite profesije.

Jedna od najvažnijih funkcija obrazovanja je promicanje društvene inkluzije. Sustavi obrazovanja trebaju osigurati jednak pristup obrazovanju za sve, bez obzira na socioekonomski status, spol, etničku pripadnost ili druge osobne karakteristike. Ovo osigurava da svaki pojedinac ima jednake šanse za lični i profesionalni razvoj.

Obrazovanje, također predstavlja investiciju u budućnost društva. Ubrzani tehnološki napredak i globalne promjene zahtijevaju stalno prilagođavanje obrazovno-odgojnih programa i metodika kako bi se osiguralo da buduće generacije budu spremne za nove izazove. Obrazovanje ne samo da osnažuje pojedince, već i cijele zajednice, pridonoseći ekonomskom napretku, inovacijama i održivom razvoju. Stoga je važno kontinuirano ulagati u obrazovanje kao temeljnu pretpostavku za prosperitetnu i naprednu budućnost svih nas.

1.1. SUSTAV VOJNOG OBRAZOVANJA U MODERNIM ZEMLJAMA

Sustav vojnog obrazovanja u modernim zemljama predstavlja kompleksan i specijaliziran sustav koji se kontinuirano prilagođava izazovima suvremenog svijeta. Ova vrsta obrazovanja nije samo usmjerena na stjecanje vojnih vještina i taktičkih sposobnosti, već se sve više integrira s akademskim i tehnološkim napretkom radi postizanja većeg stupanja stručnosti i efikasnosti.

Jedna od ključnih karakteristika modernog vojnog obrazovanja je naglasak na multidisciplinarnosti i interdisciplinarnosti. Povezanost s civilnim obrazovno-odgojnim institucijama, također je ključna za moderno vojno obrazovanje. Partnerstva između vojnih akademija i univerziteta omogućuju razmjenu znanja, resursa i najboljih praksi. Također, moderno vojno obrazovanje naglašava važnost liderstva, etike i međukulturalnih kompetencija. Vojnici se educiraju kako bi postali ne samo stručnjaci u svojim specijaliziranim područjima, već i vođe sposobne za donošenje odluka u stresnim situacijama, suradnju s različitim kulturama i promicanje međunarodne sigurnosti i stabilnosti.

Napredak tehnologije ima značajan utjecaj na moderno vojno obrazovanje. Vojnici se obučavaju za korištenje najnovijih tehnoloških alata i sustava, uključujući simulacije, dronove, umjetnu inteligenciju i kibernetičku obranu. Ovo osigurava da vojno osoblje bude spremno za suočavanje sa suvremenim sigurnosnim izazovima kao što su hibridni ratovi, terorizam i kibernetički napadi.

Moderno vojno obrazovanje uključuje i kontinuiranu profesionalnu edukaciju i usavršavanje. Vojnici se potiču na Doživotno učenje kako bi održali svoje vještine i znanje u skladu s brzim promjenama u tehnologiji i sigurnosnim prilikama. Zapravo sustav vojnog obrazovanja u

modernim zemljama nije samo o stjecanju vojnih vještina, već i o razvoju širokog spektra kompetencija potrebnih za složene vojne operacije u 21. vijeku. Integracija akademskih, tehnoloških i međunarodnih elemenata ključna je za osiguranje da vojno osoblje bude spremno na sve izazove i da doprinese globalnoj sigurnosti i stabilnosti.

1.2. DOŽIVOTNO UČENJE

Doživotno učenje predstavlja ključni koncept u suvremenom društvu, odražavajući potrebu za kontinuiranim stjecanjem znanja, vještina i kompetencija tijekom cijelog života. Ovaj koncept prožima sve sfere života - od osobnog razvoja i karijernog napretka do prilagođavanja tehnološkim i društvenim promjenama. Inovacije i promjene u tehnologiji mijenjaju način kako radimo i živimo. Stoga, kontinuirano učenje omogućava pojedincima da prate te promjene i usvoje nove tehnologije i digitalne alate koji su ključni za uspjeh u modernom svijetu.

Važno je istaknuti da doživotno učenje nije samo o formalnom obrazovanju, već uključuje i neformalno i informalno učenje. To znači da se učenje može odvijati kroz radno iskustvo, volontiranje, hobije ili samostalno istraživanje. Ova raznolikost pristupa omogućava ljudima da prilagode svoje učenje svojim potrebama i interesima. Doživotno učenje, također omogućava pojedincima da nastave sa svojim obrazovanjem nakon formalnog školovanja, istražuju nova područja interesa, razvijaju svoje talente i poboljšavaju svoje sposobnosti.

Na razini društva, poticanje doživotnog učenja je ključno za izgradnju otpornih i inovativnih zajednica. Ljudi koji su spremni učiti tijekom cijelog života doprinose ekonomskom razvoju, inovacijama, društvenoj koheziji i održivom razvoju. Doživotno učenje tako postaje sredstvo za smanjenje nejednakosti, poticanje socijalne uključenosti i osnaživanje pojedinaca da preuzmu aktivnu ulogu u svojim zajednicama. (Bedeković, 2011 str. 141)

Doživotno učenje ima izuzetno važnu ulogu u vojnom obrazovanju, prilagođavajući se specifičnim zahtjevima i izazovima koje vojni profesionalci susreću tijekom svoje karijere. Vojska se sve više suočava sa složenim sigurnosnim prijetnjama koje zahtijevaju kontinuirano usavršavanje i prilagodbu.

Prvo, tehnološki napredak je ključan u vojnom kontekstu. Vojni stručnjaci moraju biti u toku s najnovijim tehnologijama u područjima kao što su informacijska tehnologija, dronovi i umjetna inteligencija. Doživotno učenje omogućava vojnicima da se brzo prilagode novim tehnološkim inovacijama i učinkovito ih primjenjuju u vojne svrhe.

Drugo, vojno obrazovanje kroz doživotno učenje potiče razvoj vodeći vještina i etike, što je ključno za usmjeravanje u složenim operativnim okruženjima. Kroz kontinuirano obrazovanje, vojni stručnjaci stječu sposobnost donošenja brzih odluka pod pritiskom i efikasno upravljanje resursima, što je vitalno u međunarodnim vojnim misijama.

Slika 1. Međunarodna vojna vježba

Treće, doživotno učenje u vojnom kontekstu također uključuje razvoj specijaliziranih vojnih vještina i znanja. To može uključivati obuku za specifične vojne operacije, borbu protiv terorizma, zaštitu civila ili logističke operacije. Kontinuirano usavršavanje u ovim područjima osigurava da vojni profesionalci ostanu spremni za sve izazove koje mogu susresti tijekom svoje službe.

Dakle, potpora doživotnom učenju u vojnom sektoru ne samo da doprinosi individualno profesionalnom razvoju vojnika, već i jača sposobnost vojske da se adaptira na brze promjene u globalnom sigurnosnom okruženju. Uvodom najboljih praksi iz civilnog obrazovno-odgojnog sektora u vojno obrazovanje može unaprijediti inovacije i operativnu učinkovitost, čime se osigurava da vojska ostane relevantna i sposobna za izvršavanje svojih zadaća u 21. vijeku.

2. TEMELJNA OBILJEŽIJA NASTAVE

Nastava i nastavni proces ključni su elementi obrazovno-odgojnog sustava koji imaju za cilj usmjeravanja polaznika ka razvijanju znanja, vještina i vrijednosti potrebnih za uspješno funkcioniranje u društvu. Nastava nije jednostavno prenošenje informacija, već složen interakcijski proces koji uključuje različite sudionike poput nastavnika, polaznika i pažljivo

oblikovanih nastavnih sadržaja. Jedna od ključnih karakteristika nastave je njena usko povezana s društveno-povijesnim kontekstom. Kroz različite epohe, sadržaji, ciljevi i metode nastave su se razvijali i mijenjali kako bi odgovarali potrebama i zahtjevima društva u kojem se provodi. Ovaj kontinuirani proces prilagođavanja obrazovno-odgojnog procesa tehnološkim, znanstvenim i društvenim promjenama reflektira evoluciju nastave.

Nastava se sastoji od nekoliko ključnih elemenata, uključujući nastavnika, polaznike i metodički oblikovane sadržaje. Nastavnik ima značajnu ulogu u vodeći nastavni procesi, pružajući interpretaciju gradiva, potporu polaznicima u razumijevanju i usvajanju materijala te primjenjujući raznovrsne metode rada i nastavne tehnike. Polaznici su aktivni sudionici u nastavnom procesu, koji kroz interakciju s nastavnikom i sadržajima nastave usvajaju znanja, stječu vještine i razvijaju navike. Njihov angažman i motivacija ključni su za uspješnost nastavnog procesa. Metodički oblikovani sadržaji predstavljaju osnovu nastave, prilagođeni su potrebama polaznika i ciljevima nastave te obuhvaćaju materijalni, formalni i odgojni aspekt. Materijalni aspekt obuhvaća stjecanje konkretnih znanja i vještina, formalni aspekt odnosi se na psihofizički razvoj polaznika, dok se odgojni aspekt odnosi na sveobuhvatno odgajanje i razvoj ličnosti.

U suvremenom društvu, nastava se suočava s brojnim izazovima poput tehnološkog napretka, globalizacije i promjena u društvenim odnosima. Stoga je važno kontinuirano prilagođavati nastavni proces kako bi se osiguralo da steknu kompetencije potrebne za uspješno suočavanje s izazovima suvremenog svijeta. U konačnici, nastava ostaje ključna institucija društva koja ima značajan utjecaj na formiranje i razvoj budućih generacija, te igra vitalnu ulogu u oblikovanju budućnosti društva. Kroz kontinuiranu inovaciju, prilagodbu i usavršavanje, obrazovanje ostaje temeljni stup društvenog napretka i razvoja.

2.1. ODREDBE NASTAVE

Nastava je srž obrazovno-odgojnog procesa. Na temelju osnovnih obilježja, može se formulirati definicija nastave. "Nastava je odgojno-obrazovni proces zasnovan na društveno određenim ciljevima i zadacima koji se ostvaruju na metodički oblikovanim sadržajima, kroz raznovrsne oblike i pomoću različitih sredstava. To je planski organizovan odgojno-obrazovni proces kojim rukovodi predavač čiji je zadatak da pomaže polaznicima da stječu znanja, vještine i navike i da se razvijaju kao ličnosti." (D. Brković 2017, str. 19-20)

Dakle, kroz različite metode i tehnike, nastava potiče aktivno učenje i angažman polaznika, osnažujući ih za suočavanje s izazovima svijeta oko njih. Nastava nije ograničena na određeni period, već traje sve dok ne ostvare ciljeve postavljene u programu. Ona istovremeno oblikuje i educira, što naglašava njenu ulogu kao procesa odgajanja i obrazovanja. Pokušaji da se nastava svede samo na odgojni ili samo na obrazovno-odgojni aspekt nisu adekvatni, s obzirom na to da odgajanje utječe na polaznike kroz različite sfere života poput porodice, medija i društvenog okruženja. Osim toga, obrazovanje prelazi granice nastave jer stječu znanje i izvan škole, kroz svakodnevne interakcije i iskustva.

Nastava nije samo prenošenje činjenica, već i proces osnaživanja polaznika da razmišljaju kritički, rješavaju probleme i komuniciraju efikasno. U skladu s promjenama u društvu, nastava se prilagođava kako bi odgovorila na suvremene izazove i potrebe. Zapravo, nastava nije samo sredstvo za prenošenje informacija, već i temelj za razvoj individua sposobnih za doprinos društvu i svijetu u cjelini. Ona ima svoje korijene u društvu te služi društvu. Kroz različite povijesne epohe, ciljevi i zadaci nastave prilagođavaju se potrebama vremena, odražavajući aktualne društvene ideale i težnje. Stoga se ciljevi i zadaci nastave kontinuirano prilagođavaju, umjesto da budu postavljeni jednom zauvijek. Iako se pri postavljanju ciljeva i zadataka uzima u obzir i individualni razvoj i potrebe, krajnji cilj je razvoj unutarnjih potencijala svakog pojedinca, što u konačnici doprinosi bržem društvenom napretku.

Nastavni sadržaji koje obrađuju uz potporu nastavnika temelje se na znanstvenim principima, ali ne smatra se da su ekvivalentni samoj nauci. Ti sadržaji su prilagođeni didaktičko-metodički, uzimajući u obzir psihofizičke sposobnosti polaznika odgovarajuće dobi. Nastavni sadržaji su organizirani na način koji olakšava njihovo razumijevanje i usvajanje. Nastavnici primjenjuju najprikladnije metode i nastavna sredstva kako bi olakšali proces učenja. (D. Brković 2017 str. 26)

Nastava se smatra najorganiziranijim i najstrukturnijim načinom stjecanja znanja, naglašavajući time njenu planiranu organizaciju kako bi se razlikovala od neplaniranog i povremeno sporadičnog učenja koje je često prisutno u svakodnevnom životu.

2.2. OPĆE ZAKONITOSTI NASTAVE

U nastavi postoje univerzalni principi koji služe kao temelj učenju i poučavanju. Ti principi obuhvaćaju strategije, metode i pristupe koji su relevantni za uspješno vođenje nastave. Kroz primjenu ovih principa, nastavnici mogu stvoriti poticajno okruženje za polaznike, potaknuti

njihovu motivaciju i poboljšati njihove rezultate. Suvremene pedagoške teorije naglašavaju važnost prilagodljivosti, interaktivnosti i diferencijacije u nastavi kako bi se osiguralo da svaki polaznik ostvari svoj puni potencijal.

2.2.1. FAKTORI NASTAVE

Jedan od pristupa faktora je način na koji se obrazovanje stječe, što možemo podijeliti u dvije osnovne kategorije:

a) Nesvjesno obrazovanje: Ova kategorija obuhvaća obrazovanje koje se spontano stječe tijekom života i komunikacije unutar porodice, šire društvene zajednice i okoline. Primjeri uključuju učenje kroz iskustva, promatranje drugih, sudjelovanje u svakodnevnim aktivnostima te apsorpciju informacija iz okoline.

b) Svjesno obrazovanje: Ovaj tip obuhvaća namjerno planirano stjecanje znanja, vještina i navika putem organiziranog procesa učenja. U ovom obliku obrazovanja, pojedinac svjesno radi na tome da postigne određene ciljeve u učenju, što uključuje aktivnosti poput pohađanja škole, tečajeva, radionica ili samostalnog istraživanja.

Ova dva pristupa često se međusobno nadopunjuju, pri čemu nesvjesno obrazovanje može pružiti osnovu ili kontekst za svjesno obrazovanje. Razumijevanje i uvažavanje oba faktora pomaže u stvaranju cjelovitog i učinkovitog obrazovno-odgojnog iskustva.

Faktori nastave su ključni elementi koji oblikuju proces učenja. Glavni faktori uključuju ulogu polaznika, nastavnika i sadržaj.

2.2.1.1. POLAZNIK

Polaznici su ključni subjekti u procesu obrazovanja, jer su oni ti koji primaju i obrađuju informacije kako bi stekli znanje i razvili svoje sposobnosti. Tradicionalno se raspravljalo o tome da li su objekti ili subjekti nastave. Kao objekti, su percipirani kao pasivni primatelji znanja, dok su nastavnici ti koji aktivno prenose znanje. Međutim, sve više se prepoznaje da su aktivni sudionici u procesu učenja, čime se naglašava njihova uloga kao subjekata nastave.

2. Praktična primjena zračnog znanja kroz trening OS BIH i US Specijalne postrojbe

Uloga polaznika u procesu obrazovanja nije samo pasivno prihvaćanje informacija. Njihova motivacija, prethodno znanje, sposobnosti i stilovi učenja ključni su faktori koji utječu na njihovu ulogu. Svaki polaznik može zahtijevati prilagođene pristupe u nastavi kako bi maksimalno iskoristio svoj potencijal. Učenje nije samo proces primanja informacija, već i aktivna psihička aktivnost koja uključuje razmišljanje, analizu i sintezu. Svaki polaznik gradi svoje znanje na temelju prethodnih iskustava, znanja i vlastitih stavova. Stoga, aktivno sudjeluju u procesu učenja, reagirajući na informacije koje dobivaju i oblikujući ih na temelju vlastitih spoznaja i iskustava.

Istraživanja naglašavaju važnost istraživanja ključnih karakteristika polaznika kako bi se osigurala njihova povoljnija pozicija u procesu obrazovanja. Te karakteristike uključuju fizički uzrast, intelektualne i fizičke sposobnosti, interese, motivaciju, nivo aspiracija, tempo rada i radne navike, prethodna znanja, osobine polaznika te kreativnost. Ključno je da se polaznik stavi u središte nastavnih aktivnosti te da se prema njemu usmjeravaju svi faktori, procesi i aktivnosti u nastavi, uključujući sadržaje, nastavnike, nastavne tehnologije, planiranje i metode učenja i poučavanja. (Muminović, 1999.)

2.2.1.2. NASTAVNICI

Uloga nastavnika u obrazovnom procesu predstavlja ključni faktor u prenošenju znanja i stvaranju poticajnog okruženja za učenje. Njihova uloga nije samo u prezentaciji sadržaja, već i u motivisanju, poticanju kritičkog razmišljanja te pružanju potpore polaznicima. Kvaliteta

nastavnika može značajno utjecati na efikasnost nastave, pa je stoga važno da posjeduju dobru komunikacijsku vještinu, stručnost u području koje predaju te sposobnost prilagođavanja nastavnog procesa različitim potrebama polaznika.

Nastavnik ima značajnu ulogu u pripremi i realizaciji nastavnog procesa, uspostavljajući odnos s nastavnim sadržajem i polaznicima. Njegov odnos prema sadržaju često je određen nastavnim planom i programom, ali mu se također ostavlja određena sloboda u izboru, obimu, dubini te rasporedu nastavnog sadržaja. Pored toga, njegovi osobni stavovi, znanje i iskustvo također utječu na način kako će pristupiti predavanju i kako će se odnositi prema polaznicima. Njegova sposobnost prilagodbe, potpora, te demokratski stil vođenja, pokazuju se kao ključni za uspješan obrazovno-odgojni rad.

U interakciji sa polaznicima, nastavnik prihvaća i uzima u obzir njihove potrebe, iskustva i razumijevanje gradiva. Kroz dijalog, nastoji osigurati bolje razumijevanje i primjenu nastavnih sadržaja. Također, važno je da nastavnik ne bude autoritativan, već otvoren za prihvaćanje utjecaja polaznika te da prilagodi svoj pristup kako bi se osigurala efikasnija nastava. Ukratko, njegova uloga u obrazovnom procesu je složena i zahtjeva kombinaciju stručnosti, komunikacijskih vještina te sposobnosti prilagodbe i potpore prema polaznicima. Kroz suradnju i interakciju sa polaznicima, nastavnik može postići veći uspjeh u ostvarivanju obrazovno-odgojnih ciljeva.

2.2.1.3. SADRŽAJ

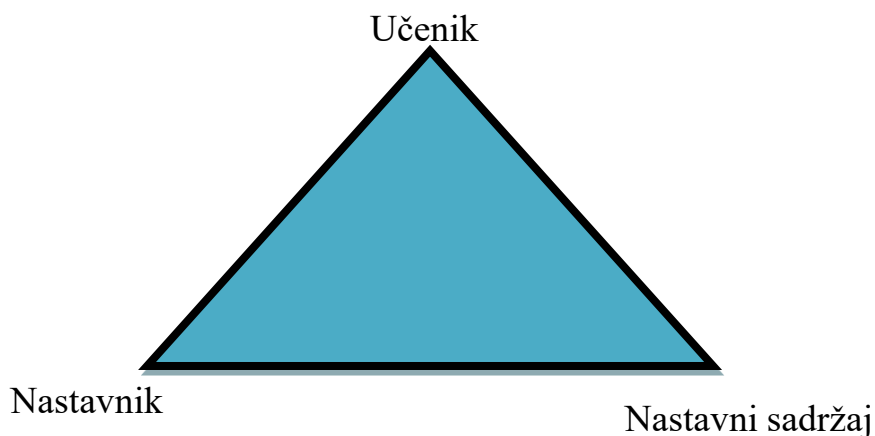
Nastavni sadržaj često predstavlja srž obrazovno-odgojnog procesa, budući da utječe na sve njegove sudionike - nastavnike i polaznike. Uzajamni odnos između nastavnika, polaznika i sadržaja ključan je za uspješno vođenje nastave. Sadržaj nije samo materijal koji se prenosi, već i temelj za strukturiranje nastave, prilagođavanje metodama i stvaranje poticajnog okruženja za učenje.

Nastavnik, uspostavljajući odnos s polaznicima, oslanja se na sadržaj kao osnovu svoje pripreme za nastavu. Odluke o tome koliko će sadržaja obrađivati, u kojoj dubini, i na koji način organizirati nastavu ovise upravo o prirodi sadržaja koji planira prenijeti. Na primjer, nastavnik književnosti vjerojatno će koristiti dijaloške i monološke metode umjesto laboratorijskih eksperimenata. (D. Brković , 2017, str. 193-197)

Razumijevanje uloge sadržaja u nastavi evoluiralo je kroz povijest obrazovanja. Dok su neki pristupi isticali dominantnu ulogu sadržaja, poput tradicionalne škole, drugi su naglašavali važnost polaznika u oblikovanju nastavnog procesa, kao što je bio slučaj s pedosredištačnim pristupom. Današnji pristup obrazovanju teži integraciji svih ključnih faktora - nastavnika, polaznika i sadržaja - u dinamički kibernetički sustav. Ovaj pristup prepoznaje međusobnu interakciju između svih elemenata nastave.

Kroz ovu analizu, postaje jasno da je sadržaj ključni faktor u vođenju nastave, jer utječe ne samo na prezentaciju gradiva, već i na oblikovanje interakcije između nastavnika i polaznika te na razvoj njihovih sposobnosti i stavova. Stoga je pažljiv odabir i strukturiranje sadržaja od vitalnog značaja za efikasnost obrazovno-odgojnog procesa.

Nastavnik, polaznik i nastavni sadržaj jesu oni faktori nastave koji čine tzv. didaktički trokut. Ako se izostavi jedan od tih faktora, to više nije nastava. (Poljak, 1990, str 13)

Međutim, u suvremenom obrazovanju sve više dolazi do izražaja i tehnika kao poseban faktor nastave, što je povezano sa obrazovnom tehnologijom, pa se zato didaktički trokut proširuje na didaktički četverokut. (Poljak.1990, str.14)

Nastavnik

Nastavna tehnika

Učenik

Nastavni sadržaj

U konačnici, interakcija između polaznika, nastavnika i sadržaja oblikuje iskustvo učenja. su aktivni sudionici u procesu učenja, koji svojom motivacijom, sposobnostima i stilovima učenja utječu na način na koji primaju i obrađuju informacije. Nastavnici su pozvani prepoznati te razlike među polaznicima i prilagoditi svoje metode poučavanja kako bi potaknuli angažman i razumijevanje svakog pojedinog polaznika. Konačno, sadržaj nastave treba biti relevantan, zanimljiv i prilagođen ciljevima i potrebama polaznika kako bi se osiguralo efikasno učenje i postizanje željenih obrazovno-odgojnih ciljeva.

2.2.2. ZADACI NASTAVE

Zadaci su ključni elementi u nastavi jer potiču aktivno učenje, doprinose dubljem razumijevanju gradiva, razvijaju vještine, prilagođavaju se različitim nivoima sposobnosti i stilovima učenja te pružaju povratnu informaciju o učenju.

Slika 3. Praktična obuka u ljetnim uvjetima 2021. godine

Nastava, kao najorganiziraniji i najsystematičniji oblik obrazovanja, ostvaruje zadatke koji se temelje na općem cilju odgovarajuće vrste škole ili tečaja. Ti zadaci su utvrđeni nastavnim planom i programom te se ostvaruju kroz raznovrsne predmetne sadržaje koji se realiziraju u nastavnom procesu i drugim aktivnostima koje organizira škola. Svi ti zadaci, bez obzira na njihovu raznovrsnost, mogu se rasporediti u tri osnovne kategorije: materijalni ili obrazovno-odgojni zadaci, formalni ili funkcionalni zadaci (koji uključuju psiho-fizički razvoj polaznika) i odgojni zadaci. (D. Brković, 2017, str. 186)

2.2.2.1. MATERIJALNI ZADACI NASTAVE

Materijalni zadaci u nastavi imaju ključnu ulogu u prenošenju znanja, razumijevanju koncepta i razvoju vještina neophodnih za daljnje obrazovanje ili profesionalni napredak. Oni čine temeljnu strukturu nastavnog procesa i direktno utječu na akademske rezultate polaznika. Suština ovih zadataka jest osigurati da polaznik kroz nastavu stječu potrebna znanja, vještine i navike u skladu s propisanim nastavnim programom.

Nastava, kao organizirani oblik obrazovanja, treba doprinijeti upoznavanju polaznika sa svijetom oko sebe, razumijevanju prirodnih i društvenih pojava te ljudskog mišljenja kao najvišeg dostignuća čovjekovog evolutivnog razvoja. Kroz naučene zakonitosti prirodnog i društvenog razvoja, škola pomaže u formiranju pogleda na svijet te osigurava da se pripreme da primijene svoje znanje na praktičan način u životu. Međutim, samo poznavanje činjenica nije dovoljno. Ona su važan, ali ne i jedini uvjet za uspjeh. Važno je znati primijeniti stečena znanja u praksi, mijenjati svijet oko sebe i unaprjeđivati ga. Stoga, osnovni zadatak nastave je osigurati da steknu obrazovanje i odgoj koje će praktično primijeniti.

Međutim, u posljednje vrijeme, naglasak na materijalnim zadacima u nastavi može dovesti do opasnosti od prevelikog nagomilavanja informacija. Brzi razvoj znanosti, tehnologije i informacija može rezultirati prevelikim brojem znanstvenih informacija u nastavnim programima, što opterećuje polaznike i ne doprinosi njihovom stvarnom razumijevanju i primjeni znanja u praksi. Stoga je važno da nastavni programi budu dinamični i aktualizirani, uključujući nove važne sadržaje, ali isto tako isključujući zastarjele informacije koje više nisu relevantne ili korisne.

2.2.2.2. FORMALNI ZADACI NASTAVE

Formalni zadaci nastave predstavljaju temeljni segment u izgradnji kompletnog razvoja polaznika, fokusirajući se na njihov psiho-fizički napredak kroz različite aspekte kao što su misaoni, čulni, verbalni, praktični i fizički razvoj. Ovi zadaci ne samo da omogućavaju stjecanje znanja već i potiču razvoj drugih psihičkih funkcija koje su ključne za uspješno snalaženje u životu.

Bez pažljivog vođenja polaznika kroz proces nastave koji podrazumijeva razvoj svih ovih aspekata, stečeno znanje ne bi imalo puno koristi, čak i ako je obimno. Da bi se promijenilo okruženje i poboljšali životni uvjeti, osim odgovarajuće količine znanja, vještina i navika, neophodno je razvijati i različite sposobnosti. Njihovo razvijanje predstavlja bitan zadatak nastave koji mora biti jasno prepoznat i integriran u nastavni proces.

Formalno obrazovanje, koje se posvećuje razvoju psihičkih funkcija, ne treba gledati kao odvojen dio od stjecanja konkretnog znanja. Dok usvajaju nova znanja, istovremeno razvijaju pamćenje, ali je važno da se u tom procesu razvijaju i druge psihičke komponente poput zaključivanja, analiziranja, pažnje i mašte. Ova sinergija je posebno važna u današnjem vremenu, te će biti još važnija u budućnosti, budući da se zbog brzog znanstvenog i općeg razvoja, znanja brzo zastarijevaju, a funkcija obrazovno-odgojnog sustava se mora proširiti i prilagoditi. Usvajanje znanja mora doprinijeti i razvoju ostalih psihičkih funkcija, a ne samo pamćenju.

Ukratko, formalni zadaci nastave imaju ključnu ulogu u osiguranju kompletnog razvoja polaznika, fokusirajući se ne samo na stjecanje znanja, već i na razvoj različitih psihičkih funkcija koje su od suštinskog značaja za uspjeh i zadovoljstvo u životu. Ovi zadaci ne samo da omogućavaju polaznicima da se snađu u današnjem svijetu već ih pripremaju za buduće izazove i promjene.

2.2.2.3. ODGOJNI ZADACI NASTAVE

Nastava predstavlja duboko složen proces čiji je cilj mnogo više od prijenosa činjenica i teorija. Ona je zapravo izuzetno moćan alat za razvoj pojedinca na mnogim nivoima. Njen zadatak nije samo pružanje znanja, već i poticanje razvoja sposobnosti i oblikovanje vrijednosti kod polaznika. Ovaj proces se ne dešava sekvencijalno, već istovremeno - svaki dio doprinosi formiranju kompleksne slike ličnosti. Istina je da je svaka lekcija, bez obzira na temu, zapravo

lekcija i u odgoju. Čak i kada je fokusiran na naučne činjenice, proces usvajanja tih činjenica ne može biti odvojen od šireg konteksta odgoja.

Učenje samih činjenica nije samo akt stjecanja znanja, već je i odgojni čin, oblikovanje svijesti i vrijednosti. Na primjer, razmatranje povijesnih događaja poput "Kolubarske bitke" ili koncepta "Prelamanja svjetlosti" iz fizike, ne samo da obogaćuje naše znanje, već i utječe na naše razumijevanje ljudske prirode, društva i prirode samih znanstvenih principa. Čak i predmeti koji se tradicionalno smatraju egzaktnim, poput matematike, fizike, kemije ili biologije, imaju duboki odgojni potencijal. (D. Brković , 2017, str. 136-139)

Kroz proces usvajanja znanstvenih činjenica, također razvijaju kritičko razmišljanje, analitičke vještine i sposobnost rješavanja problema. U tom smislu, uloga nastavnika nije samo prenosilac informacija, već i vodič u formiranju karakteristika poput samodiscipline, istrajnosti i radoznalosti kod svojih polaznika. Važno je naglasiti da nastavni proces treba posmatrati kao cjelinu, koja obuhvaća materijalne, formalne i odgojne aspekte. Ovi elementi se međusobno prožimaju i dopunjuju, čineći lekciju kompletnom i efikasnom.

U konačnici, zadaci u nastavi su neophodni za postizanje ciljeva obrazovanja i ostvarivanje napretka društva. Njihova raznovrsnost i usmjerenost na različite aspekte razvoja omogućavaju širok spektar utjecaja na formiranje kompetencija, vrijednosti i stavova polaznika, čime se osigurava kontinuirani razvoj društva i njegova prilagodba izazovima budućnosti.

2.2.3. OBLICI NASTAVNOG RADA

Oblik rada u kontekstu nastavnog procesa obuhvaća organizacijske forme nastave, odnosno način na koji se organizira učenje i poučavanje u okviru nastavnog sustava. Kada govorimo o podjeli oblika rada, razmatraju se različiti kriteriji kako bismo bolje razumjeli različite pristupe u nastavi. Ti kriteriji uključuju produktivne i reproduktivne, rigidne i slobodne, teorijske i praktične, direktna i indirektna iskustva učenja. Međutim, jedna od najkorisnijih klasifikacija je podjela oblika nastave prema organizaciji polaznika i učenja, kao i poučavanju u nastavi. Ova podjela obuhvaća četiri osnovna oblika rada:

- rad u velikoj grupi,
- rad u maloj grupi,
- individualni rad i
- individualizirani rad.

2.2.3.1. RAD U VELIKOJ GRUPI

Rad u velikoj grupi u nastavi predstavlja klasičan oblik organizacije učenja koji se praktikuje već stoljećima. Ova organizacija obuhvaća veći broj polaznika koji zajedno prisustvuju predavanjima i aktivnostima koje vodi nastavnik. Iako je ovo efikasan način komunikacije između nastavnika i polaznika, postoji niz prednosti i izazova koje treba uzeti u obzir pri korištenju ovog oblika rada. Jedna od ključnih karakteristika rada u velikoj grupi je da obuhvaća više od 12 do 15 polaznika, pri čemu se često koristi termin "frontalni rad" kako bi se opisao ovaj tip organizacije. Ovaj oblik rada ima dugu tradiciju, počevši od koncepta J.A. Komenskog u 17. vijeku, te ostajući dominantan sve do 19. vijeka. (Muminović, 1999)

Slika 4. Velika grupa kandidata na poligonu za vježbanje

Prednosti frontalnog rada su evidentne: omogućava brzu i efikasnu distribuciju informacija od strane nastavnika polaznika, pružajući im potrebna znanja na jednom mjestu. Međutim, uprkos tim prednostima, rad u velikoj grupi nosi i izazove. Jedan od najznačajnijih je nedostatak individualizacije učenja. Ovaj oblik rada često ne uzima u obzir individualne potrebe i sposobnosti svakog polaznika, što može rezultirati nedostatkom adekvatne potpore za one koji zaostaju ili brže napreduju. Također, frontalni rad može ograničiti interakciju i angažiranje polaznika, budući da se aktivnosti većinom fokusiraju na jednosmjernu komunikaciju od nastavnika polaznika. Ovo može dovesti do nedostatka povratnih informacija i diskusija među polaznicima.

Iako rad u velikoj grupi može biti koristan za socijalizaciju, postizući solidarnost i takmičenje među polaznicima, važno je imati na umu njegove ograničavajuće faktore. Nastavnici trebaju biti svjesni potrebe za diversifikacijom i prilagođavanjem nastave kako bi se smanjili nedostaci ovog oblika rada. Integracija interaktivnih tehnologija, grupnih diskusija i diferenciranih instrukcija može pomoći u prevazilaženju izazova rada u velikim grupama, osiguravajući da svaki polaznik dobije potporu i mogućnost da ostvari svoj puni potencijal.

2.2.3.2. GRUPNI OBLIK RADA U NASTAVI

Grupni rad u nastavi može se definirati kao samostalno učenje u malim grupama, gdje polaznik kroz zajednički rad dolaze do novih spoznaja. Ovaj pristup transformira ulogu nastavnika u organizatora, konsultanta i vođe učenja, čija se stručnost očituje u planiranju, vođenju i praćenju rada u malim grupama. (Muminović. 1999)

Grupni oblik rada u nastavi zapravo predstavlja izuzetno važan aspekt obrazovno-odgojnog procesa, koji omogućava polaznicima da zajedno rade na zadacima, razmjenjuju ideje i uče jedni od drugih. Ovakav oblik rada postaje sve značajniji krajem 19. i početkom 20. vijeka, reflektirajući potrebu za pripremom polaznika na interaktivne aktivnosti i socijalni razvoj, kao i pripremu za budući rad u timovima. Ovaj oblik rada kombinira sociološki, psihološki i radno-tehnički pristup kako bi podržao polaznike u stjecanju novih znanja, vještina i navika.

Slika 5. Interaktivni rad grupe na usvajanju novih vještina

Sociološki aspekt grupnog rada naglašava važnost interaktivnih aktivnosti za pripremu polaznika na društvene situacije koje će ih čekati u budućnosti. Psihološki argument ističe socijalni razvoj polaznika kroz međusobnu potporu i komunikaciju kako bi se postigle nove odgojno-obrazovne vrijednosti. S druge strane, radno-tehnički aspekt grupnog rada usmjeren je na pripremu mladih za budući rad u timovima i zajedničkih projekata. (Muminović. 1999)

Jedna od osnovnih prednosti grupnog rada je mogućnost aktivne participacije svakog polaznika. Kroz suradnju u grupi, imaju priliku da izraze svoje ideje, rješavaju probleme i doprinose zajedničkom cilju. Ova interakcija potiče razvoj komunikacionih vještina, uvažavanje tuđih mišljenja i sposobnost rješavanja konflikata, što su ključne kompetencije za uspjeh u profesionalnom i osobnom životu. Pored toga, grupni rad promovira aktivno učešće polaznika u procesu učenja. Kroz međusobnu potporu i suradnju, imaju priliku da dublje razumiju gradivo, postavljaju pitanja i razmjenjuju perspektive. Ovaj interaktivni pristup učenju omogućava polaznicima da preuzmu kontrolu nad svojim učenjem i razvijaju samopouzdanje u svoje sposobnosti. Također, grupni rad potiče raznolikost ideja i pristupa u rješavanju problema. Kroz diskusije i brainstorming sesije, mogu da sagledaju različite perspektive i nauče da cijene različitosti. Ova otvorenost prema različitim idejama i mišljenjima doprinosi kreativnom razmišljanju i inovativnosti među polaznicima.

Međutim, iako grupni rad može biti izuzetno koristan, postoje i određeni izazovi koje treba uzeti u obzir. Jedan od tih izazova je upravljanje grupnom dinamikom i osiguravanje da svaki polaznik ima priliku da doprinese. Nastavnici trebaju pažljivo planirati i strukturirati grupne aktivnosti kako bi osigurali ravnotežu između autonomije polaznika i vođenja od strane nastavnika. Također, važno je imati na umu da neki mogu preferirati individualni rad ili imati poteškoće u radu u grupi zbog različitih faktora kao što su stidljivost ili nedostatak socijalnih vještina. Stoga je ključno pružiti potporu i smjernice ma kako bi se osjećali sigurno i uključeno u grupne aktivnosti.

Grupni rad ima tri dijela:

1. Uvodni dio ili psihološka priprema za rad u grupama;
2. Glavni dio sata: samostalni rad polaznika na radnim zadacima uz kontrolu nastavnika; i
3. Izvještaji grupa o urađenom, rasprava u vezi s pojedinim izvještajima, dopunjavanje zadataka koje neke grupe nisu adekvatno uradile i sl.

2.2.3.3. INDIVIDUALNI OBLIK RADA

Individualna nastava predstavlja oblik obrazovanja koji je prilagođen potrebama i karakteristikama pojedinačnog polaznika. Umjesto tradicionalnog modela grupne nastave, gdje se obraćaju u većim grupama, individualna nastava se fokusira na jedan-na-jedan interakciju između polaznika i nastavnika. Ovaj pristup omogućuje dublje razumijevanje gradiva, personalizirano učenje i brži napredak.

Jedna od ključnih prednosti individualne nastave je prilagodljivost. Nastavnik može prilagoditi tempo, stil i sadržaj učenja prema potrebama svakog pojedinačnog polaznika. To znači da se gradivo može prilagoditi tako da odgovara polazničkim interesima, sposobnostima i stilu učenja. Na primjer, ako polaznik bolje uči kroz vizualne primjere umjesto kroz tekstualne materijale, nastavnik može prilagoditi nastavni plan i koristiti više vizualnih alata kako bi olakšao učenje. Još jedna važna prednost individualne nastave je pažnja. U grupnoj nastavi, nastavnik može imati ograničeno vrijeme i pažnju za svakog polaznika, ali u individualnoj nastavi, polaznik dobiva punu pažnju nastavnika tijekom čitavog sata. To omogućuje polazniku da postavi pitanja, izrazi nedoumice i traži dodatna pojašnjenja bez straha od prekida ili ometanja drugih polaznika.

Ipak, individualna nastava može imati i neke nedostatke. Recimo, neki polaznici mogu osjećati nedostatak socijalne interakcije koju pruža grupna nastava, što može utjecati na njihovu sposobnost suradnje i timskog rada. U zaključku, individualna nastava pruža brojne prednosti u pogledu prilagodljivosti, pažnje i dubljeg razumijevanja gradiva, međutim njen nedostatak je nedostajanje socijalne interakcije koju pruža grupna nastava. Važno je uzeti u obzir individualne potrebe i preferencije polaznika prilikom odabira između ova dva pristupa obrazovanju.

2.2.3.4. INDIVIDUALIZIRANA NASTAVA

Individualizirana nastava je metodička organizacija odgojno-obrazovno-odgojnog rada koja prilagođava nastavne zahtjeve individualnim sposobnostima i karakteristikama razvoja i rada polaznika. Ova vrsta nastave, u većoj mjeri, temelji se na samostalnom radu i učenju polaznika, uz kontinuirano praćenje i vrednovanje njihovog rada. Pozitivno utječe na optimizaciju nastavnog procesa te potiče samostalno učenje i rad polaznika. Individualan postaje odgovorniji za vlastite rezultate. Ova nastava podrazumijeva razvijanje aktivnosti, samostalnosti i kreativnosti. Kako je istakao Erich Fromm: "Lično je onoliko veliko koliko je aktivno".

Individualizacija je zahtjevan proces koji se temelji na sljedećim pretpostavkama bez kojih nije moguća:

- Detaljno ispitivanje i poznavanje svakog pojedinca.
- Korištenje različitih izvora za učenje te samostalno dolazak do spoznaja i vještina.
- Posebna obuka polaznika o tehnikama samostalnog učenja u nastavi.
- Nastava ili učenje u situacijama koje najbolje približavaju pojavu ili proces.
- Većim dijelom samostalan rad polaznika na radnim zadacima.
- Postavljanje različitih ciljeva i zadataka u skladu s mogućnostima polaznika.
- Bitno izmijenjena uloga nastavnika, koja je usmjerena na vođenje, koordinaciju, konsultacije, instruiranje, pripremanje, organiziranje i praćenje nastave.
- U vođenju polaznika u nastavi važnu ulogu imaju sloboda i fleksibilnost.
- Planiranje i programiranje izvršeno su u skladu s principima individualizacije.

Postoje različiti modeli individualizacije koji se fokusiraju na prilagodbu nastave individualnim potrebama polaznika. Neki od njih uključuju:

- Algoritmizacija procesa učenja.
- Individualizacija na različitim nivoima napredovanja.
- Individualizacija u rješavanju visokih razina poteškoća.
- Korištenje računara ili drugih tehnoloških pomagala za individualizaciju.
- Korištenje nastavnih listića kao sredstva individualizacije.
- Prilagođavanje nastavnog materijala putem udžbenika.
- Planiranje individualizirane nastave.
- Nastava na daljinu.
- Metode nastave putem otkrića.
- Problemska nastava.
- Programirana nastava

2.2.4. VRSTE NASTAVE

Svaki nastavni proces je izraz određenog sustava. Nastava se može klasificirati prema različitim kriterijima:

- Stupanj obrazovanja: osnovno i srednje obrazovanje,
- Stupanj obveze: obavezna i izborna nastava,
- Namjena i sustav izvođenja programa: redovni, dopunski, dodatni program,

- Sustav rada nastavnika: razredna, predmetna, tipolaznicimaka nastava,
- Brojne formacije polaznika: zglobne, frontalne, individualne formacije
- Dominacija nastavnih metoda: verbalna, demonstrativna, praktična dominacija
- Način komunikacije između nastavnika i polaznika: neposredni, neizravni (pismo)
- Didaktički sustav rada: heuristički, razvojni, programirani, egzemplarni, problemski sustav rada.

Vrste nastave i metodika proučavanja unutar obrazovno-odgojnih sustava oslikava bogatstvo pedagoških pristupa i filozofija koje oblikuju način na koji se znanje prenosi i stječe. No, treba imati na umu da je nastavni proces složeniji nego što se na prvi pogled može činiti. On je dijalektičan, obilježen integracijom različitih aspekata i pristupa, koji se često prepliću i nadopunjuju.

Formalno-logički prikaz različitih vrsta nastave otkriva različite aspekte i karakteristike koje su inherentne u različitim metodama poučavanja. No, važno je naglasiti da je nastavni proces složen i dinamičan. On nije statičan, već se kontinuirano razvija kroz integraciju različitih karakteristika i pristupa.

Nastavni proces je dijalektičan u svojoj prirodi, što znači da postoji stalna interakcija između različitih elemenata. Na primjer, frontalna nastava, koja se tradicionalno fokusira na predavanje nastavnika pred cijelim razredom, može u sebi sadržavati i druge karakteristike. Ona može biti katehetski, usmjerena na prenošenje vjerskih ili moralnih vrijednosti, ali istovremeno može biti i heuristička, potičući polaznike na samostalno istraživanje i otkrivanje znanja. Također, frontalna nastava može biti verbalna, temeljena na usmenoj komunikaciji, ali isto tako može biti demonstrativna, koristeći vizualne ili praktične primjere kako bi ilustrirala koncepte. (Poljak, 1989). Stoga, važno je shvatiti da se nastava ne može jednostavno svrstati u stroge kategorije, već je često integracija različitih pristupa i karakteristika ključna za uspješan obrazovno-odgojni proces. Nastavnici se često oslanjaju na kombinaciju metoda i strategija kako bi osigurali da se potrebe svih polaznika zadovolje na najbolji mogući način.

Redovno ili obvezno obrazovanje predstavlja temeljni stupanj obrazovanja koji obuhvaća većinu školskih sustava širom svijeta. Ovaj oblik obrazovanja čini temeljnu i obaveznu fazu u životu svakog polaznika, pružajući im ključne vještine, znanja i vrijednosti koje su potrebne za uspjeh u budućnosti. Organizirano je s jasno definisanim ciljevima i programom za svaki

razred. Svaki polaznik obavezan je pohađati ovaj stupanj obrazovanja prema točno propisanom rasporedu i programu koji je odobren od strane nadležnih obrazovno-odgojnih institucija.

Bitna karakteristika redovitog obrazovanja jest njegova sveobuhvatnost. Ono obuhvaća širok spektar predmeta i tema koje su ključne za temeljno obrazovanje polaznika. Od matematike, povijest, jezika do društvenih znanosti, umjetnosti i tjelesnog odgoja, redovno obrazovanje pruža cjelovito iskustvo učenja koje ih priprema za daljnje akademske ili profesionalne izazove.

Dopunska nastava predstavlja ključni dio obrazovno-odgojnog sustava koji pruža dodatnu potporu polaznicima koji se suočavaju s izazovima u redovnoj nastavi. Organizira se paralelno s redovnim školskim programom, ali je namijenjena samo onim ma koji imaju veće poteškoće u savladavanju određenih dijelova propisanog nastavnog plana i programa. Bitna karakteristika dopunske nastave jeste njena prilagodljivost i fleksibilnost. Ona se ne odvija unutar standardnog rasporeda školskog dana, već se organizira izvan redovnog školskog vremena. To omogućava polaznicima da dodatno vježbaju gradivo i primaju individualiziranu pomoć izvan uobičajenog školskog okruženja. Glavna svrha dopunske nastave je pružiti dodatnu (nastavnu) potporu polaznicima kako bi mogli normalno napredovati u redovnoj nastavi. Nastavnici koji sudjeluju u dopunskoj nastavi posvećeni su pružanju dodatne pomoći, pojašnjenja i vježbi koje su potrebne kako bi polaznici bolje razumjeli gradivo i savladali poteškoće koje su imali u redovnoj nastavi.

Produžena nastava je poseban segment obrazovno-odgojnog procesa koji se organizira u osnovnim školama nakon završetka redovne školske godine. Namijenjena je onima koji su, na kraju godine, imali problema ili nisu postigli pozitivan uspjeh iz određenih predmeta. Ova vrsta nastave sastoji se od intenzivnih satova tijekom nekoliko dana, gdje se ponovo prolazi kroz gradivo iz tih predmeta. Organizaciju produžne nastave vodi nastavničko vijeće, a njena svrha je pružiti dodatnu potporu ma koji su zaostali ili nisu uspjeli zadovoljiti tražene zahtjeve tijekom redovne nastave. Fokus nastave je na ponovnom savladavanju gradiva iz predmeta u kojima su polaznici imali poteškoća. Produžena nastava omogućava polaznicima da se fokusiraju na specifične predmete i da imaju više vremena za rad na poboljšanju svojih rezultata, bez distrakcija drugih školskih obaveza. Cilj je pružiti potporu ma kako bi lakše razumjeli gradivo i ostvarili uspjeh.

Dodatna nastava je poseban oblik obrazovanja unutar redovnog školovanja, namijenjen entuzijastičnim polaznicima koji su već savladali propisani školski program, ali pokazuju želju

za produblјivanjem i proširivanjem svog znanja, posebno u znanstvenim područjima. Ova vrsta nastave pruža dodatnu priliku polaznicima da istraže svoje interese i strasti, te da se angažiraju na dubljoj razini u određenim predmetima ili područjima.

Organizacija dodatne nastave temelji se na formiranju manjih ili većih interesnih grupa, koje vode nastavnici ili specijalizirani stručnjaci iz određenih područja. Program dodatne nastave prilagođen je interesima i potrebama polaznika, te se organizira kako bi se osiguralo da polazniku dobiju relevantno i inspirativno iskustvo. Cilj je potaknuti polaznike da istraže svoje interesne sfere, razviju kritičko razmišljanje i prodube svoje znanje kroz aktivnosti koje su izvan okvira standardnog nastavnog programa. Jedna od ključnih karakteristika dodatne nastave je njena interaktivnost i angažman polaznika. Oni su potaknuti da sudjeluju u diskusijama, istraživanjima, projektima i praktičnim aktivnostima koje podržavaju njihovu radoznalost i kreativnost. Kroz ovakav pristup, dodatna nastava pruža polaznicima mogućnost da se dublje povežu s gradivom i razviju svoje talente i interese. Važno je istaći da dodatna nastava nije obavezna, već je namijenjena entuzijastičnim polaznicima koji žele proširiti svoje obrazovanje izvan standardnih okvira. Ona pruža stimulativno okruženje za učenje koje podržava individualni razvoj i potiče polaznike da postignu svoj puni potencijal.

Izborna nastava predstavlja značajan segment obrazovno-odgojnog procesa koji pruža polaznicima mogućnost da sami odaberu predmete prema vlastitim interesima i sklonostima. Ova vrsta nastave omogućava polaznicima da se osjećaju angažirano i motivirano za učenje, jer imaju priliku istraživati teme koje ih zaista zanimaju. Cilj izborne nastave je uskladiti sadržaj obrazovanja s interesima polaznika, čime se stvara poticajno okruženje za učenje. Kroz izborne predmete, polaznici imaju priliku istraživati različite discipline, što im omogućava da razvijaju širinu znanja i razumijevanja svijeta oko sebe. Osim toga, izborna nastava pruža priliku za razvoj specifičnih vještina i talenata polaznika. Na primjer, polaznik koji se interesuje za umjetnost može odabrati likovnu ili muzičku umjetnost kao izborni predmet i tako razvijati svoje kreativne sposobnosti.

Fakultativna nastava predstavlja opcionalni dio obrazovno-odgojnog procesa gdje imaju mogućnost odabrati dodatne predmete ili aktivnosti koje ih posebno zanimaju ili koje žele dodatno istražiti. Ova vrsta nastave pruža polaznicima fleksibilnost da sami odaberu predmete kao dodatak redovnom školskom programu, što im omogućava da razvijaju svoje interese i talente na specifičnim područjima. Bitno obilježje fakultativne nastave je dobrovoljnost. Polaznici biraju hoće li prisustvovati na fakultativnim predmetima ili ne, i to prema vlastitim sklonostima i željama. To stvara poticajno okruženje za učenje, jer su motivirani da se

angažiraju u predmetima koji ih stvarno zanimaju. Cilj fakultativne nastave je pružiti polaznicima dodatne mogućnosti za razvoj i proširenje svojih znanja i vještina, te za istraživanje novih područja interesa. Kroz fakultativne predmete, imaju priliku dublje istražiti određene teme ili se posvetiti specifičnim aktivnostima koje nisu uključene u redovni školski program. Važno je istaknuti da fakultativna nastava pruža prostor za individualizaciju obrazovanja, jer svaki polaznik može odabrati predmete ili aktivnosti prema vlastitim potrebama i interesima.

Sve prethodno navedene vrste nastave organizirane su u okviru škole, u sklopu redovnog školskog sustava, i vođene su direktno od strane nastavnika. Program se određuje uzimajući u obzir svrhu kolegija/seminara, kao i mjesto, vrijeme i osobu koja ga predaje (Poljak, 1989).

Dopisna nastava poznata i kao nastava na daljinu, predstavlja oblik obrazovanja gdje polaznici pristupaju nastavi putem pisanog materijala, koji uključuje sadržaj nastave, izvore znanja, načine učenja, rješavanje zadataka te načine polaganja ispita. Ovaj tip obrazovanja omogućuje polaznicima da pristupe edukaciji bez potrebe fizičke prisutnosti u učionici ili na kampusu. Jedna od glavnih prednosti dopisne nastave je njena ekonomičnost. Budući da se komunikacija odvija putem pisane riječi, ova vrsta obrazovanja omogućuje veći broj polaznika da pristupe nastavi, bez obzira na njihovu geografsku udaljenost. To može biti posebno korisno za studente koji nisu u mogućnosti pohađati tradicionalne nastavne programe zbog udaljenosti ili drugih obaveza. Međutim, dopisna nastava ima i svoje nedostatke. Glavni nedostatak je nedostatak direktnog kontakta između polaznika i nastavnika. Obrazovanje putem dopisne nastave može biti općeg ili stručnog karaktera, ovisno o ponuđenim programima. Bez obzira na vrstu obrazovanja, važno je da studenti budu svjesni prednosti i izazova ovog oblika učenja te da budu spremni uložiti trud i angažman kako bi postigli uspjeh.

2.2.5. ORGANIZACIJA NASTAVE

Organizacija nastave je ključni aspekt u postizanju efikasnog učenja, a artikulacija nastavnog sata predstavlja temeljnu strukturu koja omogućava uspješno vođenje polaznika kroz proces obrazovanja. Razlikujemo šest pristupa didaktičke cjeline koji su evoluirali kroz povijest pedagoških teorija i praksi.

Prvi pristup koji se razmatra je asocijacionistički, čiji korijeni sežu u Aristotelovu filozofiju te se intenzivno koristio od 17. vijeka pa nadalje. Ovaj pristup naglašava tri ključne faze rada: slušanje, memoriranje i reprodukcija. On podrazumijeva da se znanje gradi kroz asocijacije između pojedinih informacija.

Drugi pristup, empiristički, proizlazi iz filozofskog pravca empirizma te se fokusira na četiri faze rada: promatranje, memoriranje, reprodukcija i praksa. Ovaj pristup naglašava važnost praktičnog iskustva i konkretnih primjera u procesu učenja.

Treći pristup, idealistički, koji je Herbart razvio, postavlja naglasak na četiri faze rada: jasnoća, asocijacija, sustav i metoda. Ovdje se ističe važnost strukture i organizacije učenja te potreba za logičkim razumijevanjem gradiva.

Pragmatistički pristup, četvrti u nizu, pojavio se kao odgovor na potrebu za praktičnim primjenama znanja u stvarnom svijetu. Ovaj pristup obuhvaća pet faza rada: identifikacija problema, postavljanje hipoteze, planiranje, izvršenje i verifikacija. Naglašava se aktivno sudjelovanje polaznika u procesu učenja kroz rješavanje problema.

Biologistički pristup, peti na listi našeg popisa, dolazi iz perspektive biheviorizma i sastoji se od tri faze rada: podražaj, obrada i reakcija. Ovaj pristup naglašava ulogu vanjskih stimulansa u oblikovanju ponašanja polaznika.

Konačno, neobiologistička teorija, čiji je glavni predstavnik Skinner, naglašava četiri faze rada: informacija, problematika situacija, izbor i potkrepljenje. Ovaj pristup ističe važnost poticaja i nagrada u procesu učenja.

Svaki od ovih pristupa pruža jedinstvene perspektive i strategije za organizaciju nastave. Nastavnici mogu prilagoditi svoj pristup ovisno o potrebama i karakteristikama svojih polaznika kako bi osigurali maksimalnu učinkovitost i angažman tijekom nastavnog procesa. Integracija različitih pristupa može stvoriti bogatije i sveobuhvatnije iskustvo učenja za sve uključene strane.

2.2.6. VOĐENJE U NASTAVI

Vođenje u nastavi predstavlja temeljnu kariku u procesu obrazovanja, osiguravajući usmjeravanje i poticanje učenja kod polaznika. Ova ključna uloga nastavnika ističe se kao neophodna komponenta u postizanju obrazovno-odgojnih ciljeva te razvoju kompetencija kod polaznika. Kroz usmjeravanje nastavnih aktivnosti, vođenje u nastavi pruža okvir koji omogućava polaznicima da razviju svoje sposobnosti, steknu nova znanja i vještine te razviju razumijevanje kompleksnih koncepata.

Jedna od ključnih zadataka vođenja u nastavi je planiranje nastavnih aktivnosti. Nastavnik ima zadatak osmisliti jasan i dosljedan plan koji će omogućiti polaznicima postizanje postavljenih ciljeva. To uključuje odabir relevantnih nastavnih sadržaja, odgovarajućih metoda poučavanja te evaluaciju učenja. Kroz pažljivo planiranje, nastavnik stvara temelj za uspješan nastavni proces koji će podržati razvoj polaznika.

Osim planiranja, vođenje u nastavi uključuje i prilagođavanje metoda poučavanja prema individualnim potrebama i sposobnostima polaznika. Svaki polaznik je jedinstven, s različitim stilovima učenja, interesima i razinama sposobnosti. Stoga je važno da nastavnik prepozna te razlike i prilagodi svoj pristup kako bi svakom polazniku pružio optimalnu potporu i poticaj za učenje.

Slika 6. Specijalistička obuka XXV generacije novoprimitljenih vojnika u OS BiH

Jedan od ključnih elemenata vođenja u nastavi je uspostavljanje jasnih ciljeva i očekivanja. Nastavnik treba predložiti polaznicima što se od njih očekuje, kako će njihov napredak biti procijenjen te koje je korake potrebno poduzeti kako bi postigli zadane ciljeve. Ovakva jasna komunikacija pomaže polaznicima da razumiju svrhu i važnost nastavnih aktivnosti te ih motivira za učenje. Nastavnik koji uspješno vodi nastavu nije samo nastavnik, već i facilitator učenja koji potiče aktivno uključivanje polaznika, potiče kritičko razmišljanje, potiče samostalnost i samopouzdanje te pruža potporu polaznicima u njihovom obrazovnom putovanju. Nastavnik treba biti sposoban motivirati polaznike, prepoznati njihove interese i potrebe te ih potaknuti na istraživanje i otkrivanje novih znanja. Osim toga, vođenje u nastavi uključuje upravljanje razrednom dinamikom, poticanje suradnje i interakcije među polaznicima

te stvaranje poticajnog okruženja za učenje. Sposobnost vođenja u nastavi ključna je za postizanje uspješnih obrazovno-odgojnih rezultata i stvaranje poticajnog okruženja za učenje. Nastavnici koji uspješno obavljaju ovu funkciju igraju ključnu ulogu u oblikovanju budućnosti svojih polaznika te pružaju temelje za njihov daljnji akademski i profesionalni razvoj.

2.2.7. SUSTAV DIDAKTIČKO-METODIČKIH PRINCIPA

Sustav metodičkih principa predstavlja temeljnu strukturu koja usmjerava nastavnike u planiranju, organiziranju i provođenju nastavnog procesa. Ovi principi su ključni za postizanje efikasnog učenja i razvoja polaznika. Nastavnici koji se pridržavaju ovih principa imaju veće šanse da ostvare pozitivne rezultate u učenju i razvoju svojih polaznika. Uz kontinuirano prilagođavanje promjenama u društvu i razvoju pedagoške prakse, ovi principi ostaju ključni za kvalitetno obrazovanje polaznika.

Postoje brojno znanstveno zasnovani sustavi didaktičkih principa, međutim većina didaktičara se opredjeljuje za sljedeće principe:

- Princip očiglednosti i apstraktnosti
- Princip sistematičnosti i postupnosti
- Princip individualizacije, diferencijacije i integracije
- Princip pristupačnosti uzrastu polaznika
- Princip svjesne aktivnosti
- Princip racionalizacije i ekonomičnosti
- Princip znanstvenosti

2.2.7.1. PRINCIP OČIGLEDNOSTI I APSTRAKTNOSTI

Princip očiglednosti i apstraktnosti znači prelazak od konkretnog ka apstraktnom u procesu učenja. Očiglednost se postiže cjelovitim percipiranjem predmeta proučavanja pomoću čula, radi stjecanja određenog skupa činjenica na osnovu kojih se formiraju jasne i precizne predstave o objektu proučavanja.

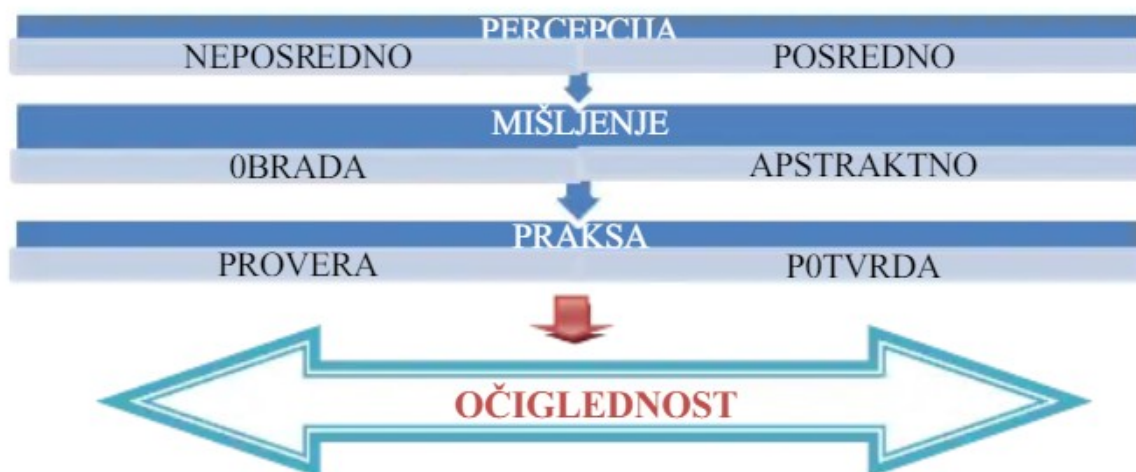
U nastavi, primjena ovog principa podrazumijeva stjecanje znanja polazeći od čulnog doživljavanja. Čulna iskustva su izvori saznanja i jasnih predstava. Kroz čula, pojedinac doživljava svijet oko sebe, usvaja činjenice o spoljašnjim predmetima i na taj način formira predstave o njima. Očiglednost u nastavi postiže se omogućavanjem polaznicima da čulno primaju predmete i pojave koje se obrađuju u nastavnom procesu.

Praktična primjena principa očiglednosti omogućava polaznicima da promatraju određene predmete, pojave i odnose u izvornoj stvarnosti na različitom materijalu, što angažira sva čula polaznika radi stjecanja bogatijih i adekvatnijih čulnih iskustava. Cjelovito čulno doživljavanje utječe na pokretanje pojedinih psihičkih funkcija poput pažnje, pamćenja, mišljenja, mašte i emocija, što dovodi do boljih postignuća polaznika u nastavi, trajnosti i apliciranosti znanja.

Slika 7. Situacijsko-terenska vježba

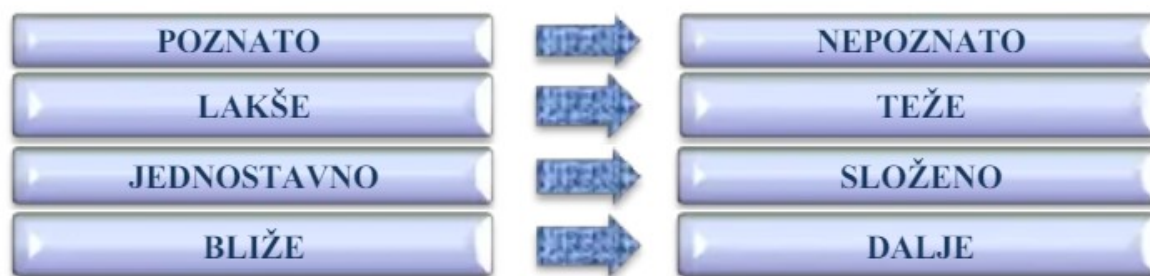
Princip očiglednosti je od velikog značaja u procesu učenja. moraju upoznati objektivnu stvarnost promatranjem, razmišljanjem o čulnom iskustvu i provjerom u praksi. Stavovi Komeskog, Rusoa, Pestalocija, Distervega i Rajna o važnosti očiglednosti u nastavi doprinose unapređenju obrazovno-odgojnog procesa. Zbog toga što su činjenice konkretne, prisutne i neosporne, pristup Komeskog i senzualista je prihvatljiv i danas, jer se stvarnost upoznaje čulno, a potom se vrši misaono prerađivanje.(D. Brković , 2017, str. 45)

2.2.7.2. PRINCIP SISTEMATIČNOSTI I POSTUPNOSTI

Princip sistematizacije i postupnosti je ključan u organizaciji i realizaciji odgojno-obrazovno-odgojnog rada u školama i središtima za obuku. Ovaj princip podrazumijeva međusobnu uzročno-posljedičnu povezanost elemenata u jedinstvenu i skladnu cjelinu, omogućavajući efikasan rad i postizanje optimalnih rezultata. U metodici obrazovno-odgojnih reformi, posebno krajem 19. i početkom 20. vijeka, kritizirana je "stara škola" zbog odvajanja od života, neadekvatnosti oblika rada u odnosu na prirodu polaznika, te prekomjernog verbalizma. S druge strane, zagovornici "nove škole" isticali su značaj prihvaćanja doživljaja polaznika, ali su često zanemarivali logiku obrazovno-odgojnih sadržaja, što je rezultiralo nedostatkom sistematizacije i nedovoljnim razumijevanjem polaznika.

Princip sistematizacije i postupnosti podrazumijeva organizaciju i ostvarivanje nastavnog procesa na način koji osigurava da stječu znanja povezana u logičan sustav znanstvenih činjenica, pojmova, zaključaka i zakona. Fragmentirano znanje, koje nije integrisano u širi sustav, nije pravo znanje. Stoga, nastavni sadržaji trebaju biti logički strukturirani kako bi se omogućilo dublje i trajnije usvajanje i primjena znanja. Primjena principa sistematizacije i postupnosti zahtijeva da se naglasi logička struktura znanstvenih sadržaja. Suština ovog principa leži u izdvajanju osnovnih elemenata i koncentraciji ostalih sadržaja oko njih. Ovakva logička uporišta čine osnovu za strukturu gradiva.

2.2.7.3. PRINCIP INDIVIDUALIZACIJE, DIFERENCIJACIJE I INTEGRACIJE

Princip individualizacije, diferencijacije i integracije su ključni aspekti prilagođavanja nastave različitim potrebama i sposobnostima polaznika. Individualizacija nastave, kao prvi korak, podrazumijeva prilagođavanje obrazovno-odgojnog procesa karakteristikama svakog polaznika. Ovo je moguće kroz individualizovanu nastavu, gdje se zadaci, obim i dubina gradiva razlikuju u skladu sa sposobnostima i potrebama polaznika. Zapravo, princip individualizacije zahtijeva prilagođavanje nastave kako bi se zadovoljile razlike među polaznicima u psihofizičkom razvoju i mogućnostima, interesovanjima, tempu rada, iskustvu i drugim osobinama. Ovo bi trebalo pomoći polaznicima da maksimalno iskoriste svoj potencijal radi osobnog razvoja.

Važno je razumjeti da individualizacija ne znači olakšavanje nastave ili učenje bez ikakvih izazova. Naprotiv, ona podrazumijeva prilagođavanje obrazovno-odgojnog procesa kako bi polaznici bili opremljeni za suočavanje sa stvarnim životnim izazovima. Polaznici se u školi ne pripremaju samo za stjecanje znanja i vještina, već i za razvoj karakteristika poput samopouzdanja, upornosti i sposobnosti suočavanja sa teškoćama. Stoga je važno da nastava uključuje zadatke koji su izazovni, ali i dostupni za svakog polaznika u skladu sa njihovim individualnim potrebama i sposobnostima. U središtu za obuku ili učionici, individualizacija se može ostvariti kroz različite oblike rada. To može uključivati grupni rad, individualne projekte, diferencirane zadatke ili druge metode koje omogućavaju svakom polazniku da uči na način koji mu najviše odgovara. Ovaj pristup osigurava da se svaki polaznik osjeća podržano i motivisano da postigne svoj puni potencijal. (D. Brković , 2017, str. 48)

Diferencijacija se ostvaruje kroz prilagođavanje nastavnih sadržaja različitim grupama polaznika prema njihovim sposobnostima. To može uključivati različite zadatke, materijale, izvore znanja i druge pristupe kako bi se omogućio uspješan napredak svih polaznika. Međutim, ova diferencijacija je često samo djelomična, jer se sprovodi unutar istog nastavnog okruženja.

Integracija, s druge strane, podrazumijeva povezivanje različitih pristupa i metoda kako bi se stvorila cjelovita i efikasna nastava. Ovo uključuje kombiniranje individualiziranih pristupa sa grupnom nastavom, kao i integraciju različitih predmeta i sadržaja u zajedničke teme i projekte.

Kroz individualizaciju, diferencijaciju i integraciju, nastavnik može osigurati da svaki polaznik postigne svoj maksimalni razvoj. To zahtjeva pažljivo planiranje i prilagođavanje nastavnog procesa u skladu sa potrebama i sposobnostima svakog polaznika. Ukupno gledano, ovi principi omogućavaju da nastava postane inkluzivna i prilagođena različitim potrebama i sposobnostima polaznika, čime se stvara poticajno okruženje za učenje i razvoj svakog pojedinca

2.2.7.4. PRINCIP PRISTUPAČNOSTI UZRASTU POLAZNIKA/UČENIKA

Ovaj princip naglašava potrebu za prilagođavanjem obima, dubine, složenosti nastavnog materijala, kao i načina obrade, zahtjeva i ukupne organizacije nastave prema uzrasnim mogućnostima polaznika. Važno je da zahtjevi prema ma budu postavljeni nešto iznad njihovih trenutnih sposobnosti, ali ne previsoko kako bi se osigurao dinamičan i uspješan razvoj. Ovo podrazumijeva kontinuirano poticanje intelektualnog razvoja polaznika, pružajući im izazove koji su prilagođeni njihovom uzrastu i nivou razvoja.

Prilikom primjene ovog principa, nastavnici su ključni faktori u osiguravanju adekvatne prilagodbe nastave uzrasnim mogućnostima polaznika. Polaznici različitih uzrasta imaju različite potrebe, interese i načine učenja. Stoga je važno da nastavnici prilagode svoje pristupe u skladu sa tim, koristeći metode koje su prikladne za određeni uzrast i koje će najbolje podržati učenje i razvoj polaznika.

Principi pristupačnosti uzrastu polaznika ne samo što omogućavaju bolje razumijevanje i usvajanje nastavnog materijala, već i stvaraju podržavajuće okruženje za polaznike u kojem se osjećaju motivirano i sigurno da istražuju, uče i napreduju. Kroz primjenu ovih principa, obrazovno-odgojni sustav može osigurati da svaki polaznik ima priliku da postigne svoj puni potencijal i da razvije vještine i kompetencije potrebne za uspješno suočavanje sa izazovima u budućnosti. U prilagođavanju nastave uzrastu polaznika, važno je izbjegavati ekstremne pristupe. Osim uzrasta, u obzir se moraju uzeti i drugi faktori poput samog sadržaja, nastavnika i potreba društva. Princip prilagodljivosti uzrastu nije jedini u nastavi, već se primjenjuje paralelno s principima znanstvenosti, sistematike i drugima.

Princip pristupačnosti uzrastu polaznika zasniva se na obrazovno-odgojnom sustavu koji podrazumijeva podjelu na nivoe (osnovno, srednje, visoko obrazovanje i razrede). Nastavni program mora biti prilagođen svakom od ovih nivoea, tako da obim i složenost sadržaja odgovaraju uzrastu polaznika. Samim nastavnim programom odmjeravaju se obim i složenost sadržaja prema razredima. Zadatak nastavnika je da način obrade, metode, postupke, vježbanje, provjeravanje, ponavljanje i domaće zadatke prilagodi saznanjima i mogućnostima polaznika. Ovo osigurava da novi sadržaji i znanja budu pristupačni polaznicima i da se na temelju prethodnog znanja i iskustava olakša proces učenja.

U zaključku, princip pristupačnosti mora uzeti u obzir tri zahtjeva: oslanjanje novih znanja na prethodno stečena, doprinos intelektualnom razvoju polaznika i jasnu svijest polaznika o tome kako im ta znanja koriste u životu. Tek tada će nastavni materijal biti pristupačan i odgovoran pristup učenju će biti osiguran.

2.2.7.5. PRINCIP SVJESNE AKTIVNOSTI

Princip svjesne aktivnosti polaznika predstavlja ključan koncept u modernom obrazovanju koji naglašava važnost uključivanja polaznika u aktivni proces učenja. Tradicionalna nastava, koja se oslanja na pasivno slušanje, promatranje i pamćenje, ne potiče vlastitu misaonu aktivnost polaznika. Nasuprot tome, moderna nastava omogućava aktivno učešće polaznika, posebno misaonu aktivnost, koja podrazumijeva analizu, komparaciju, sintezu, zaključivanje i definiranje. Posjedovanje znanja koje proizlazi iz vlastitog intelektualnog napora omogućava dublje razumijevanje, trajno usvajanje i primjenu znanja u različitim situacijama. Kroz aktivno učešće u nastavi, polaznici postaju istraživači koji aktivno traže nova znanja, istražuju nepoznate naučne istine i razvijaju sposobnosti kritičkog razmišljanja.

Ključna komponenta ovog pristupa je promjena uloge nastavnika, koji više nije samo nosilac informacija, već i facilitator učenja koji potiče i podržava aktivnu ulogu polaznika u procesu stjecanja znanja. Nastavnik postaje mentor koji inspirira polaznike da postavljaju pitanja, istražuju, analiziraju i donose zaključke.

Aktivna uloga polaznika u procesu učenja omogućava im da razviju kritičko razmišljanje, samopouzdanje, timski rad i samostalnost. Također, omogućava im da razviju vještine koje su ključne za proces samoobrazovanja tijekom cijelog života. Princip svjesne aktivnosti polaznika transformira tradicionalni pristup obrazovanju u interaktivno iskustvo u kojem polaznici postaju aktivni sudionici u procesu učenja. Ovaj pristup potiče razvoj kritičkog razmišljanja,

samostalnosti i sposobnosti za samostalno učenje, čime se osigurava da polaznici budu spremni za izazove i mogućnosti koje im donosi budućnost.

2.2.7.6. PRINCIPI RACIONALIZACIJE I EKONOMIČNOSTI

Racionalizacija i ekonomičnost su ključni principi koji se primjenjuju u svim sferama života, pa tako i u obrazovanju. Ovi principi podrazumijevaju efikasno korištenje resursa kako bi se ostvarili optimalni rezultati, bez nepotrebnog rasipanja vremena, energije i sredstava. Kada je riječ o obrazovanju, ovi principi imaju izuzetno važnu ulogu u organizaciji nastavnog procesa i postizanju visokog nivoa kvaliteta obrazovanja. Nastavnici i polaznici su ključni akteri u obrazovnom procesu, stoga je važno da se njihovo vrijeme, trud i energija koriste na najefikasniji mogući način. Umjesto da se štede, ovi resursi trebaju biti racionalno upotrijebljeni kako bi se postigli najbolji rezultati. To znači da treba težiti tome da se kvaliteti nastave maksimalno unaprijedi, a da se pritom minimizira potrošnja resursa.

Jedan od načina kako se ovi principi mogu primijeniti jeste kroz uvođenje racionalnih i efikasnih tehnika učenja, poput mapa uma. Ove tehnike omogućavaju polaznicima da na organiziran i strukturiran način pristupe gradivu, što rezultira uštedom energije, truda i vremena prilikom učenja. Na taj način, polaznici postaju sposobni da efikasnije savladavaju nastavni materijal i postižu bolje rezultate.

Također, racionalizacija i ekonomičnost nastavnog rada se ostvaruju kroz temeljno planiranje nastavnih aktivnosti. To uključuje pravilan izbor nastavnih sadržaja, oblika i sredstava koji će omogućiti maksimalno angažiranje polaznika i efikasno prenošenje znanja. Također, važno je unaprijed pripremiti zadatke različitih nivoa težine kako bi se omogućilo diferencirano učenje i prilagođavanje potrebama svakog polaznika.

Uvođenje suvremenih nastavnih sredstava i obrazovne tehnologije također doprinosi ostvarivanju racionalizacije i ekonomičnosti u obrazovanju. Računari i obrazovno-odgojni softveri predstavljaju investiciju koja omogućava efikasnije vođenje nastave i bolje iskorištenje resursa. Korištenjem ovih tehnologija, nastavnici mogu individualizovati nastavu, prilagoditi je potrebama svakog polaznika i učiniti je dinamičnijom i interaktivnijom.

2.2.7.7. PRINCIP ZNANSTVENOSTI

Ovaj princip podrazumijeva selektivno uključivanje samo onih sadržaja u nastavni plan koji su zasnovani na znanstvenoj osnovi i koji će doprinijeti stvaranju znanstvenog pogleda na svijet

kod polaznika. Dakle, polaznici se ne suočavaju samo sa činjenicama, već i sa metodama, teorijama i principima koji stoje iza tih činjenica.

Primjena principa znanstvenosti u nastavi obuhvaća sve nastavne predmete i aktivnosti, te se odnosi i na načine rada nastavnika i organizaciju nastavnog procesa. Bitno je da nastavni sadržaji budu prezentirani na način koji potiče polaznike da razvijaju znanstveno razmišljanje, postavljaju hipoteze, eksperimentiraju i izvlače zaključke na osnovu empirijskih podataka. Znanstveni pristup u nastavi nije ograničen samo na predmete kao što su prirodne nauke ili matematika, već se primjenjuje i u društvenim i humanističkim disciplinama. Na primjer, u društvenim znanostima, Znanstveni pristup podrazumijeva kritičko sagledavanje povijesnih događaja, analizu društvenih fenomena i primjenu metodike istraživanja. U humanističkim predmetima, kao što su jezik, književnost ili umjetnost, Znanstveni pristup podrazumijeva analizu i tumačenje tekstova, umjetničkih dijela ili jezičnih fenomena kroz prizmu metodike znanstvenog istraživanja.

Primjena principa znanstvenosti u nastavi doprinosi razvoju intelektualnih sposobnosti polaznika, njihovom kritičkom mišljenju i sposobnosti da donose informirane odluke. Znanstveni pogled na svijet koji se stječe kroz ovaj princip omogućava polaznicima da se suoče sa kompleksnošću stvarnosti na sistematičan i argumentiran način, što ih priprema za uspješno funkcioniranje u suvremenom društvu.

2.2.8. NASTAVNE METODE

U definiranju didaktike autori Cindrić, M., Miljković, D. i Strugar, V. polaze od kriterija koji u obzir uzima odgojno-obrazovno-odgojni proces kao cjelinu shvaćajući didaktiku kao pedagošku disciplinu i teoriju odgojno-obrazovno-odgojnog procesa. Oni smatraju da „većina definicija didaktike je usmjerena na neku pojedinačnu sastavnicu pa su preuske s obzirom na to da su odgoj i obrazovanje u korelativnim i komplementarnim odnosima. Didaktiku, dakle, ne možemo odrediti prema pojedinačnim sastavnicama odgoja i obrazovanja. (Cindrić, M., Miljković, D. i Strugar, V., 2010., 509.)

Jedno od osnovnih pitanja didaktike jeste istraživanje različitih nastavnih metoda. U tradicionalnom pristupu nastavi, često su se koristile konvencionalne metode koje su usmjeravale pažnju na nastavnika, dok su aktivnosti polaznika često bile marginalizirane.

Klasifikacija nastavnih metoda obuhvaća:

- metodu usmenog izlaganja
- metodu razgovora
- metodu ilustrativnih radova
- metodu demonstracije
- metodu praktičnih i laboratorijskih radova
- metodu pisanja
- metodu čitanja i rada na tekstu

2.2.8.1. METODA USMENOG IZLAGANJA

Metoda usmenog izlaganja je jedna od najstarijih metoda poučavanja, temelji se na usmenom komuniciranju kao osnovnom obliku interakcije. Ona se koristi u različitim situacijama kao što su ponavljanje gradiva, izvještavanje o pročitanim knjigama ili eksperimentima, što pomaže ma u vježbanju usmenog izražavanja i obogaćivanju vokabulara, kao i u osamostaljivanju.

Prednosti metode usmenog izlaganja uključuju racionalno i sistematično izlaganje nastavnih sadržaja te mogućnost izlaganja gradiva koje se ne može lako usvojiti putem neposrednog promatranja. Ova metoda može biti ekonomična i omogućiti realizaciju postavljenih zadataka u situacijama kad nema modernih nastavnih sredstava.

Nedostaci metode usmenog izlaganja uključuju sklonost verbalizmu u nastavi, što može smanjiti aktivnu participaciju polaznika. Također, polaznici mogu primati znanje u gotovom obliku, što može potaknuti pasivnost i smanjiti dublje razumijevanje gradiva. Nastavnik također može imati poteškoće u procjeni koliko polaznici zaista razumiju i prate nastavni sadržaj, a pristup ovoj metodi često je prilagođen prosječnom polazniku, što može biti izazov za polaznike s različitim potrebama i sposobnostima.

2.2.8.2. METODA RAZGOVORA

Metoda razgovora je usmena metoda nastavnog rada koja se ostvaruje kroz postavljanje pitanja i odgovora te kroz dijaloge između nastavnika i polaznika. Ova metoda spada u grupu verbalnih metoda zajedno s monološkom (usmenim izlaganjem) i koristi se u nastavi najčešće za ponavljanje, uvježbavanje i provjeru znanja, ali i za detaljno razmatranje novih nastavnih sadržaja, pod uvjetom da polaznici već imaju osnovno znanje koje trebaju unaprijediti.

Rasprava je specifičan oblik metode razgovora u kojem je komunikacija između svih sudionika vrlo detaljna, s naglaskom kako na proces rasprave tako i na sam sadržaj teme koja se razmatra.

Prednosti metode razgovora uključuju poticanje aktivnosti i samostalnog rada polaznika, dublje i trajnije usvajanje znanja, navikavanje polaznika na raspravu kao oblik komunikacije te omogućavanje nastavnicima da bolje upoznaju osobine polaznika.

Nedostaci metode razgovora obuhvaćaju ograničenje u primjeni za obradu svih vrsta gradiva, manju sistematičnost u izlaganju sadržaja u usporedbi s monologom, manju racionalnost u dijalogu te manju sposobnost izazivanja emocija kod polaznika u usporedbi s monologom.

2.2.8.3. METODA ILUSTRATIVNIH RADOVA

Metoda ilustrativnih radova je način nastavnog rada u kojem se koristi crtanje kako bi se prikazali i razumjeli različiti sadržaji i pojave. Ova metoda uključuje korištenje znakova, tablica, grafikona, dijagrama, planova, karata, šema, skica i dinamičkih crteža.

Pojednostavljeno prikazivanje složenih pojava je jedna od ključnih prednosti ove metode, jer omogućava jasno prikazivanje i lakše razumijevanje kompleksnih procesa. Osim toga, crteži su korisni i za prikaz unutrašnjih struktura objekata i pojava, što često nije moguće jednostavno izvesti na drugim načinima prezentacije. Vizualni aspekt crteža također angažiranje čulo vida polaznika, što dodatno pomaže u njihovom boljem razumijevanju predstavljenih sadržaja.

S druge strane, metoda ilustrativnih radova također nosi određene nedostatke. Na primjer, neki apstraktni pojmovi se ne mogu jednostavno objasniti ili prikazati pomoću crteža, što može ograničiti njenu primjenu. Također, za razumijevanje složenih šema ili detaljnih crteža potreban je razvijeniji nivo apstraktnog mišljenja kod polaznika. Također, sam proces ilustriranja može zahtijevati značajno vremensko ulaganje tijekom nastavnog procesa. Stoga je često potrebno kombinirati crteže s dodatnim pismenim ili usmenim objašnjenjima kako bi se osiguralo potpuno razumijevanje predstavljenih sadržaja.

2.2.8.4. METODA DEMONSTRACIJE

Metoda demonstracije u nastavi predstavlja način rada u kojem nastavnik koristi praktične primjere, predmete, modele, makete, crteže, slike ili šeme kako bi ih demonstrirao pred polaznicima, dok oni te predmete posmatraju i na taj način stječu znanja.

Slika 8. Metoda demonstracije

Jedna od ključnih prednosti ove metode je što omogućava polaznicima da na najprirodniji i najefikasniji način steknu znanja putem perceptivnog doživljaja. Polaznici su direktno angažirani putem čulnog doživljaja, što dodatno potiče njihovo aktivno učešće. Osim toga, metoda demonstracije razvija sposobnost promatranja, zapažanja, te doprinosi razvoju misaonih i govornih sposobnosti kod polaznika. Ona se može primijeniti u različitim fazama nastavnog procesa, prilagođavajući se potrebama i sadržajima koji se obrađuju.

Međutim, metoda demonstracije također nosi određene nedostatke. Na primjer, apstraktni pojmovi, sudovi ili zaključci ne mogu se jednostavno prenijeti samo pokazivanjem fizičkih objekata. Također, postoje ograničenja kada je u pitanju pokazivanje objekata koji su udaljeni ili preveliki za demonstraciju u učionici. U tim slučajevima, potrebno je kombinirati demonstraciju s dodatnim usmenim objašnjenjima ili tumačenjima kako bi se osiguralo potpuno razumijevanje predstavljenog sadržaja.

2.2.8.5. METODA PRAKTIČNIH I LABORATORIJSKIH RADOVA

Metoda praktičnih i laboratorijskih radova predstavlja način realizacije nastavnog procesa u kojem se znanja stječu kroz praktičan rad i eksperimentiranje, u kojem aktivno sudjeluju i nastavnik i polaznici. Ova metoda može se primjenjivati ne samo u specijaliziranim radionicama i laboratorijama, već i u različitim okruženjima kao što su školski vrtovi, voćnjaci, učionice ili kulturne ustanove.

Prednosti metode praktičnih i laboratorijskih radova su mnogobrojne. Omogućava zadovoljenje ciljeva očiglednosti jer polaznici direktno promatraju predmete i procese. Aktivira maksimalno polaznike, potiče njihovo interesiranje za prirodne i druge pojave, te dublje i trajnije usvajanje znanja. Također, doprinosi razvoju samostalnosti, samopouzdanja, spretnosti, vještina rukovanja priborom i alatima.

Međutim, metoda ima i svoje nedostatke. Zahtijeva dobru opremljenost škole s nastavnim sredstvima, aparatima, priborom, materijalima i alatima, kao i temeljnu pripremu nastavnika i polaznika za sigurnu provedbu eksperimenata. Nije pogodna za vrlo složene procese i može biti opasna ako se primjenjuje u rizičnim eksperimentima. Također, praktičan i laboratorijski rad zahtijevaju znatno više vremena i resursa u usporedbi s drugim metodama nastave.

2.2.8.6. METODA PISANJA

Metoda pisanja u nastavnom radu obuhvaća postavljanje zadataka koji se realiziraju pisanjem. Korištenje ove metode zahtijeva da polaznici prvo nauče pisati kako bi mogli efektivno provoditi zadatke koji im se postavljaju.

Pismene radove prema didaktičarima možemo podijeliti na reproduktivne (poput prepisa), polusamostalne (uključujući diktate, proširivanje i dopunjavanje teksta, te pismene odgovore na pitanja i bilješke s predavanja) te samostalne radove, koji mogu biti na slobodno izabranu ili zadatu temu.

Prednosti metode pisanja su mnogobrojne. Ona doprinosi obogaćivanju fonda riječi polaznika i razvija njihovu sposobnost pismenog izražavanja. Također, potiče razvijanje sposobnosti razlikovanja glavnog od sporednog, te dublje i trajnije usvajanje znanja.

Unatoč svojim prednostima, metoda pisanja ima i neke nedostatke. Fokusiranost na zapisivanje može dovesti do gubitka pažnje prema toku misli nastavnika. Postoji i mogućnost pogrešnog

zapisivanja onoga što je rečeno usmeno. Osim toga, metoda je smatrana neekonomičnom jer zahtijeva više vremena u usporedbi s usmenim metodama nastave.

2.2.8.7. METODA ČITANJA I RADA NA TEKSTU

Podrazumijeva način nastavnog rada u kojem se postavljeni zadaci ostvaruju čitanjem različitih tekstova, kao što su udžbenici, priručnici i razni štampani materijali.

Didaktičari razlikuju više vrsta čitanja prema ciljevima koje treba postići, a to su: čitanje radi stjecanja vještine čitanja, radi upoznavanja novog gradiva, radi pamćenja gradiva te radi gramatičke, stilske i estetske analize.

Prednosti metode čitanja i rada na tekstu su mnogobrojne. Omogućava polaznicima da stječu pouzdana i sređena znanja. Polaznici mogu koristiti pisani tekst i izvan škole, što doprinosi kontinuiranom učenju. Upotrebom tekstova iz raznih izvora, polaznik se koristi najboljim stručnjacima za određenu temu. Metoda je vrlo ekonomična, a čitanjem se također razvija samostalnost, potiče mašta te obogaćuje jezični izraz.

Međutim, metoda čitanja i rada na tekstu ima i određene nedostatke. Prvo, zahtijeva da polaznici već znaju čitati, što može biti prepreka u početnim fazama obrazovanja. Teško je uskladiti je s individualnim potrebama svakog polaznika. U udžbeničkim tekstovima novo gradivo često nije povezano sa prethodno obrađenim, što može otežati razumijevanje. Također, polaznici često lakše savladavaju gradivo putem usmene riječi nego čitanjem.

2.2.9. NASTAVNA SREDSTVA

Nastavna sredstva igraju ključnu ulogu u efikasnosti nastavnog procesa, pružajući potporu učenju kroz različite metode prezentacije i interakcije. Njihova uloga nije samo u prenošenju informacija, već i u stvaranju dinamične i zanimljive atmosfere koja potiče polaznike da aktivno učestvuju i dublje razumiju gradivo.

Rosandić u Metodici književnog odgoja navodi da su nastavna sredstva materijalna sredstva, didaktički oblikovani predmeti, pomoću kojih se utemeljuje proces odgoja i obrazovanja. Nastavna sredstva služe i kao izvori znanja i učenja. Pomoću njih polaznici lakše shvaćaju nastavne sadržaje i primaju nove spoznaje. Svaki metodičar, nastavnik je zainteresiran za funkcije, mogućnosti korištenja i ulogu nastavnih sredstava. Njihovu kvalitetnu ulogu na nastavi pokazuju i krajnji rezultati nastave. (Rosandić, 2005 str. 9)

Jedan od osnovnih ciljeva nastavnih sredstava je da učine predavanja privlačnijim i kontinuiranim, integrirajući različite elemente poput primjera, ilustracija, humora i tvrdnji. Ovi elementi mogu značajno obogatiti predavanje, ali je ključno da budu logički povezani kako bi se izbjegla konfuzija među polaznicima. Kada se dobro usklade, ovi faktori mogu transformirati predavanje u smislenu priču koja povezuje teorijske koncepte sa praktičnim primjerima ili životnim situacijama.

2.2.9.1. VRSTE

Nastavna sredstva u vojnom kontekstu igraju ključnu ulogu u obuci vojnika i razumijevanju taktike. Evo kako neka od tih sredstava funkcioniraju:

1. **Oprema:** Polaznici lako prate primjenu opreme jer je veza između različitih dijelova opreme fizički vidljiva. Rasprava o materiji trebala bi imati logičku šemu izgradnje i funkcionalnosti opreme. Zanimljiva metoda objašnjavanja razvoja opreme je kroz povijesni prikaz razvoja nastavnog sredstva, što omogućava polaznicima da razumiju kako se oprema razvijala i poboljšavala kroz vrijeme.
2. **Terenske vježbe i vježbe orijentacije uz pomoć karte:** Idealna su nastavna sredstva za obuku taktike, jer svaki vojnik u pješadiji se susreće s njima. Ove vježbe omogućavaju praktičnu primjenu taktičkih vještina u realnom terenskom okruženju. Karte su ključni alat za orijentaciju i planiranje strategije.
3. **Dodatni interaktivni faktori:** Da bi terenske vježbe i vježbe orijentacije bile efikasne i zanimljive, mogu se primijeniti dodatni interaktivni faktori kao što su filmovi, video zapisi, slajdovi i snimci. Ovi elementi mogu značajno povećati interesiranje i efikasnost vježbi, omogućavajući vojnicima da bolje razumiju praktičnu primjenu naučenih vještina.

Kombinacija ovih nastavnih sredstava doprinosi sveobuhvatnoj obuci vojnika, omogućavajući im da razumiju, primjene i unaprijede svoje vojničke vještine u realnim situacijama. Integracija praktičnih vježbi, vizualnih pomagala i interaktivnih elemenata ključna je za uspješno obrazovanje i obuku u vojnom kontekstu.

2.2.9.2. VRIJEDNOSTI

Nastavna sredstva igraju važnu ulogu u kontinuiranim situacijama nastave tako što pomažu u uspostavljanju logične veze ili razvoja predavanja. Ona kombiniraju različite interesne faktore i čine logičnu vezu u gradivu, čime se usklađuju različita variranja interesa polaznika. Ovakva

integracija nastavnih sredstava omogućava da se nastava održava dinamičnom i interesantnom, što pomaže u boljem razumijevanju i usvajanju gradiva.

2.2.9.3. PRIMJENA

Da bi se kontrolirao interes tijekom predavanja, važno je primjenjivati principe trajanja interesa i korištenja nastavnih sredstava. Interesantno predavanje može se održati samo ako prethodno izdvojimo ključne ideje iz materije koje izražavaju suštinu lekcije, povežemo ih u logičnu cjelinu i primijenimo tehnike kontrole interesa.

Prvo, izdvajanje ključnih ideja pomaže u fokusiranju predavanja na suštinske teme koje treba da budu jasne i razumljive polaznicima. Ovo osigurava da se predavanje ne rasprši na nebitne detalje već da se usredoci na bitne koncepte.

Drugo, povezivanje ključnih ideja u logičnu cjelinu pomaže polaznicima da vide kako se različiti dijelovi gradiva međusobno povezuju i dopunjuju. Ovo čini predavanje koherentnim i olakšava razumijevanje kompleksnih tema.

Treće, tehnike kontrole interesa obuhvaćaju korištenje različitih nastavnih sredstava i aktivnosti koje održavaju pažnju polaznika tijekom cijelog predavanja. To može uključivati primjere, ilustracije, humor, interaktivne elemente ili uporabu tehnologije. Važno je da ovi faktori budu pažljivo integrirani u predavanje kako bi se održao visok nivo angažiranje polaznika.

Na taj način, primjenom ovih principa, može se efikasno kontrolirati interes polaznika tijekom predavanja, čime se osigurava efikasno prenošenje znanja i bolje razumijevanje predstavljenog gradiva.

2.2.9.4. IZBOR NASTAVNOG SREDSTVA

U vođenju uspješne lekcije korak koji je neophodan je izbor nastavnog sredstva. Nastavnik treba pažljivo razmotriti koje će nastavno sredstvo primijeniti kako bi cijela lekcija bila efikasna i zanimljiva. Prilikom izbora, važno je koristiti maštu i originalnost kako bi se stvorila situacija relevantna i interesantna polaznicima. Situacija može biti stvarna ili izmišljena, ali treba biti realistična, odnosno odražavati situacije s kojima će polaznici susresti u praksi ili svakodnevnom životu. Dobro je koristiti humor, skečeve ili priče koje mogu započeti lekciju, jer takvi elementi često privlače pažnju i čine predavanje dinamičnim.

Jedinstveno nastavno sredstvo treba logično uklopiti u razvoj ideja tijekom lekcije. Primjena humora, skečeva ili realističnih priča može poslužiti kao okvir koji će pomoći polaznicima da bolje razumiju predstavljeno gradivo. Ovako strukturirano nastavno sredstvo će doprinijeti jasnom i koherentnom prenošenju informacija i olakšati razumijevanje ključnih koncepata lekcije.

2.2.9.5. ANALIZA BILJEŠKI

Vrlo važan korak je pažljiva analiza bilješki ili plana lekcije kako bi se unaprijedili dijelovi koji bi mogli biti manje zanimljivi ili izazvati pad koncentracije kod polaznika. To je posebno važno tijekom dužih predavanja ili radionica gdje nedostatak interesantnih elemenata može smanjiti angažman i fokus prisutnih. Analiza bilješki omogućava nastavniku da prepozna ključne trenutke ili teme koje zahtijevaju dodatnu pažnju i kreativni pristup kako bi se održao interes. U tim situacijama, primjena različitih interesnih faktora poput primjera, interaktivnih aktivnosti, ilustracija ili priča može značajno doprinijeti oživljavanju atmosfere i povećanju angažmana polaznika. Osim toga, analiza bilješki pomaže u prepoznavanju potreba za dodatnim materijalima ili tehnikama koje će doprinijeti boljem razumijevanju gradiva. Kombinacija strukturiranog pristupa i kreativnih metoda čini nastavu dinamičnijom i prilagođenijom potrebama svih polaznika.

2.2.9.6. UDRUŽIVANJE INTERESNIH FAKTORA

Kada se primijeti opadanje interesa publike na predavanju, ključno je uvesti dodatne elemente koji su usko povezani s obrađenom temom. Ovi dodaci mogu uključivati zanimljive činjenice, primjere ili priče koje predstavljaju bitne koncepte lekcije. Cilj je održati kontinuitet predavanja i spriječiti gubitak pažnje u polaznika. Bitno je naglasiti da ovi dodaci nisu samo dekoracija ili zabava, već imaju ulogu produbljivanja razumijevanja ključnih pojmova i ideja. Kroz primjere iz stvarnog života ili povijesne kontekste, publika može lakše povezati teorijske koncepte s praktičnim situacijama. Takav pristup ne samo da održava interes publike, već također doprinosi percepciji lekcije kao koherentne i smislene cjeline.

2.2.9.7. REKAPITULACIJE PREZENTACIJE

Nakon što su uvedu zanimljivi elementi, važno je da nastavnik procijeni interes publike. To može učiniti kroz probne prezentacije, gdje će polaznici primijetiti dijelove ili teme koje im manje privlače pažnju. Na osnovu povratnih informacija, nastavnik može odlučiti da dodatno obogati predavanje zanimljivim sadržajem ili možda smanji korištenje tehnika koje nisu

dovoljno efikasne. Kada se naprave potrebne prilagodbe, važno je da ih nastavnik jasno prezentuje i zatraži njihovo mišljenje. Prilikom sumiranja gradiva, nastavnik treba posebno voditi računa o zainteresiranosti polaznika za cjelokupnu prezentaciju.

2.3. NASTAVNIK - SUVREMENE KOMPETENCIJE

Kompetencija, kao ključna tema u obrazovanju, predstavlja temeljnu osnovu za uspješnost pojedinca u određenoj domeni ili profesiji. Biti kompetentan znači posjedovati potrebna znanja, vještine i sposobnosti kako bi se obavljali zadaci ili izvršavale obveze na efikasan i uspješan način. (Vitello & Greatorex, 2022) Suvremeni pristupi obrazovanju sve više naglašavaju važnost razvoja kompetencija koje se često nazivaju "životnim vještinama" ili "mekim vještinama", poput komunikacijskih vještina, timskog rada, kritičkog mišljenja i rješavanja problema. Ove kompetencije su ključne za uspjeh u svim sferama života, od osobnih odnosa do poslovnih poduhvata.

Organizacije poput Europske komisije sve više promiču integraciju kompetencija u obrazovne programe kako bi osigurale da mladi ljudi budu opremljeni za izazove suvremenog svijeta rada i života. Stoga je od ključne važnosti da obrazovne institucije pruže potporu polaznicima u razvoju kompetencija koje su im potrebne za budućnost.

Od suvremenog nastavnika danas se očekuju i zahtijevaju mnogobrojne pozitivne moralne osobine ličnosti, koje će omogućiti kvalitetno izvršavanje njihove djelatnosti tj. obučavanje i pripremu polaznika za život i rad, postojanje i permanentno učenje. Autor Danilović M., navodi da suvremeni nastavnik u budućnosti, a i sada, treba da obavlja oko 195 uloga i funkcija za koje treba da bude osposobljen i pripremljen u odnosu na svoju profesiju i odgojno obrazovne ciljeve i zadatke koje treba ili će trebati da realizira.

“Uloge suvremenog nastavnika su kompleksne jer objedinjuju brojne funkcije: od planera, programera, organizatora, realizatora i evaluatora odgojno-obrazovno-odgojnog rada preko funkcija vaspitača, savjetnika, prognostičara, dijagnostičara, terapeuta, do funkcija suradnika, usmjerivača i istraživača. One su brojne, raznovrsne, kompleksne, međuzavisne, i zahtijevaju ulaganje energije, izdržljivost, dobru koncentraciju, emocionalnu stabilnost, mentalni integritet ličnosti. One mogu biti: propisane, normativne, klasične, povijesni prisutne i odnose na realizaciju odgojnog i stručnog obrazovno-odgojnog rada.” (Danilović, 2011.)

Mulder je formulirao definiciju koja obuhvaća ključne autore europskog satopisa za strukovno osposobljavanje nastavnika: Kompetentnost je sposobnost osobe ili organizacije da postigne određene razine učinka (Mulder, 2001). Citirajući različite autore, on dodaje da se kompetencije pojedinaca sastoje od: integriranih sposobnosti djelovanja koje se sastoje od klastera struktura znanja; kognitivnih, interaktivnih, emocionalnih i gdje je potrebno psihomotoričkih vještina te stavova i vrijednosti koje su potrebne za: obavljanje zadataka, rješavanje problema i općenito sposobnost funkcioniranja u određenom: zanimanju, organizaciji, položaju, ulozi.

U suvremenom obrazovnom svijetu, uloga nastavnika nije samo prenošenje znanja nego i razvoj širokog spektra kompetencija koje omogućavaju efikasno vođenje nastave i potporu polaznicima u njihovom obrazovnom putovanju.

Jedna od temeljnih kompetencija je digitalna pismenost. Digitalne tehnologije postale su sastavni dio suvremenog obrazovanja, te nastavnici moraju posjedovati vještine za efikasno korištenje digitalnih alata, upravljanje online resursima te podučavanje kritičkog razmišljanja i digitalne sigurnosti polaznika.

Adaptabilnost i fleksibilnost su također ključne kompetencije. Svaka učionica je različita, a polaznici donose raznolike potrebe i stilove učenja. Nastavnici moraju biti sposobni prilagoditi svoj pristup kako bi podržali sve polaznike, što podrazumijeva raznolike strategije poučavanja, diferencijaciju sadržaja i ocjenjivanje te upravljanje dinamičnim okruženjem.

Kolaboracija i timski rad su neophodni za uspješnost nastavnika. Kroz timski rad, nastavnici razmjenjuju ideje, dijele najbolje prakse te zajedno rješavaju izazove s kojima se suočavaju.

Inovativno razmišljanje nije samo poželjno već i nužno. Nastavnici moraju biti spremni eksperimentirati s novim metodama podučavanja, tehnologijama i pristupima kako bi motivirali polaznike i potakli njihovo kritičko razmišljanje. Inovacija također podrazumijeva otvorenost prema promjenama i kontinuirano usavršavanje.

Sposobnost evaluacije i refleksije značajna je za kontinuirano poboljšanje nastave. Nastavnici trebaju sistemsko procjenjivati učenje polaznika, te primjenjivati dobivene informacije za unaprjeđenje svog rada i potporu polaznicima.

Promjene u obrazovnom sustavu zahtijevaju profesionalizaciju nastavnika kao ključnog faktora razvoja, gdje se obrazovanje nastavnika promatra kao kontinuirani profesionalni razvoj kroz stalno stručno usavršavanje i Doživotno učenje. (Bedeković, 2011, str.14)

U zaključku, suvremeni nastavnici igraju ključnu ulogu u obrazovnom procesu prilagođavajući se zahtjevima današnjice. Njihove kompetencije ne samo da omogućavaju uspješno vođenje nastave već i postižu polaznike na aktivno učenje, razvoj kritičkog mišljenja i pripremu za buduće izazove. (Bedeković, 2011, str. 17)

2.4. SUVREMENE TEHNOLOGIJE U NASTAVI

Suvremena tehnologija duboko je transformirala naš svijet, posebno u kontekstu obrazovanja. Ovaj napredak nije samo promijenio način na koji učimo, već je i obogatio iskustvo učenja te promijenio dinamiku društva u cjelini.

Prvo što se ističe jest brzina i dostupnost informacija. Internet je postao neiscrpan izvor znanja dostupan svakome. Polaznici više nisu ograničeni na lokalne resurse; sada mogu istraživati globalno, učiti o različitim perspektivama s jednostavnim pristupom online materijalima i platformama.

Prema Semenovu (2005) pojam informacijske i komunikacijske tehnologije, koja se primjenjuje u odgoju i obrazovanju, proširio se iz prijašnjeg pojma informacijske tehnologije (engl. information technologies) te predstavlja ogromno područje brzih promjena i brzog rasta.

Osim toga, suvremena tehnologija u nastavi omogućava praktičnije povezivanje teorije s praksom. Kroz virtualnu stvarnost i simulacije, studenti mogu iskusiti realne scenarije i izazove iz svojih studijskih područja. To ne samo da unapređuje njihovo razumijevanje koncepta već im pruža dragocjeno praktično iskustvo koje je ključno za njihovu buduću karijeru.

Napredak tehnologije također mijenja ulogu nastavnika i način na koji se provodi nastava. Tradicionalni modeli predavanja ustupaju mjesto fleksibilnijim pristupima poput obrnutog učenja ili personalizirane nastave. Digitalni alati omogućuju nastavnicima da prilagode svoj pristup učenju svakom pojedinačnom polazniku, uzimajući u obzir njihove specifične potrebe i stilove učenja.

Suvremena tehnologija u nastavi ima potencijal da transformira obrazovanje na bolje, čineći ga pristupačnijim, relevantnijim i učinkovitijim. Ubrzanje informacija, integracija teorije i prakse te prilagodljivost u nastavi samo su neki od pozitivnih aspekata koje tehnologija donosi.

Dok se društvo prilagođava ovim promjenama, važno je razvijati i primjenjivati tehnologiju na načine koji potiču inkluziju, društvenu pravdu i trajnost. Samo na taj način možemo iskoristiti puni potencijal suvremene tehnologije za obrazovanje i za širi napredak društva.

2.5. UČENJE NA DALJINU - IZAZOVI U NASTAVI

Uvođenje obrazovanja na daljinu predstavlja ključnu inovaciju u suvremenom obrazovnom sustavu, posebno u kontekstu tehnološkog napretka i globalne povezanosti. Međutim, unatoč brojnim prednostima koje nudi, susreće se s nizom izazova koji zahtijevaju pažljivo planiranje, pripremu i implementaciju.

Jedan od ključnih izazova je nedovoljno edukovano stručno osoblje. Mnogi nastavnici nisu bili pripremljeni za prelazak na online nastavu te su se suočili s nedostatkom vještina potrebnih za uspješno vođenje virtualnih učionica. Ovo je dovelo do potrebe za intenzivnim programima obuke i potpore kako bi se osigurala kompetentnost u korištenju digitalnih alata i prilagođavanju nastavnih metoda online okruženju.

Drugi važan aspekt je nedovoljno poznavanje samog koncepta online nastave. Kvalitetno obrazovanje na daljinu zahtijeva sistepolaznicimako planiranje, jasne ciljeve i kontinuiranu evaluaciju kako bi se osiguralo da polaznici ostvare svoj puni potencijal.

Tehnološka pripremljenost je također ključna komponenta uspješnog implementiranja online obrazovanja. Potrebno je osigurati pouzdanu infrastrukturu koja uključuje brz pristup internetu, adekvatne digitalne alate za učenje i poučavanje te prilagođene platforme koje podržavaju interaktivnost i suradnju među polaznicima i nastavnicima. Sadržajna pripremljenost se odnosi na prilagođavanje nastavnih materijala za online okruženje. Nastavni planovi i programi trebaju biti prilagođeni za distribuciju putem interneta, televizije ili radija kako bi se osiguralo da svi polaznici imaju pristup relevantnim i kvalitetnim obrazovno-odgojnim sadržajima.

Pedagoška pripremljenost je ključna za potporu učenju na daljinu. Nastavnici trebaju biti osposobljeni za učinkovito vođenje virtualnih učionica, uključujući jasnu komunikaciju, motivaciju polaznika i pružanje prilagođene potpore kako bi se potaknuo kontinuirani napredak i postizanje obrazovno-odgojnih ciljeva.

Također, pripremljenost za praćenje i evaluaciju je neophodna za procjenu napretka polaznika i uspješnost online obrazovno-odgojnih strategija. Sustavi praćenja trebaju omogućiti transparentno ocjenjivanje i povratne informacije koje će pomoći nastavnicima i polaznicima u identifikaciji slabih područja i prilagodbi pristupa kako bi se postigli dugoročni obrazovno-odgojni ciljevi.

U zaključku, iako obrazovanje na daljinu nudi brojne prednosti kao što su fleksibilnost, dostupnost i globalna povezanost, suočava se s značajnim izazovima koji zahtijevaju integrisani

pristup i sistemsku pripremu svih uključenih strana. Samo pažljivim planiranjem možemo osigurati kvalitetno obrazovanje na daljinu koje će odgovoriti na potrebe suvremenog društva i pripremiti polaznike za uspješnu budućnost.

3. VOJNA NASTAVA SA VOJNO-STRUČNOM METODIKOM

Vojna nastava sa vojno stručnom metodikom predstavlja sveobuhvaćan pristup obrazovanju vojnih profesionalaca. To je pristup koji omogućava da vojnici pored teorijskog obrazovanja razvijaju kritičke vještine potrebne za donošenje brzih i efikasnih odluka u stresnim situacijama. Za to je potreban kontinuirani profesionalni razvoj koji stižu kroz stručno usavršavanje. U sklopu usavršavanja jako je bitan prikaz praktične primjene, tako da kroz simulacije i scenarije primjenjuju stečena znanja i vještine. Time se povećava operativna spremnost i efikasnost.

3.1. UČENJE I PROCES UČENJA

Učenje je proces promjene znanja i ponašanja osobe koja nastaje nakon primjene fizičkih i mentalnih reakcija kojima se stječu znanja, vještine, navike, stajališta i ideali. Taj proces direktno utječe na ponašanje individue koja ga usvaja pomoću više čula (vid, sluh, itd). Zbog toga prilikom edukacija vojnih lica potrebno je koristiti pored teorijskih predavanja i pokazne vježbe, te pomoćna sredstva.

Primjera radi, jedan polaznik prolazi kroz ciklus:

- teorijskog učenja
- praktičnog vježbanja kao što je vještina u rukovanju - rasklapanje, sklapanje, gađanje i tako dalje
- povjerenje u funkcionalnost i preciznost

Svaka faza se realizira na različite načine. To nastavnik treba imati u vidu. Tako da možemo reći da metode koje nastavnik koristi moraju biti brze i efikasne kako bi došlo do realizacije cilja obuke.

Opći pedagoški principi učenja su:

- Motivacija - podrazumijeva da vojnik polaznik mora pronaći osobnu motivaciju
- Aktivnost - učenje iziskuje određene napore, a jedan od najboljih načina za učenje je praktični rad
- Realnost - kroz praktične primjene nastavnik bi trebao stvoriti što realniju situaciju kako bi bolje usvojili znanja
- Cilj - slično kao i za motivaciju svaki polaznik treba da zna šta mu je lični cilj i šta se očekuje od njega na putu ka tom cilju

- Progresija - princip kojim se ocjenjuje koliko se individualno napredovali u odnosu na znanje sa kojim je počela edukacija.
- Korištenje - polaznik nakon učenja treba da zna implementirati znanja s ciljem realizacije zadatka, misije ili posla. (D. Brković, 2017., stranica 97.)

U samom ciklusu potrebno je stimulirati osobe tako da obavljaju zadatke sa zadovoljstvom. Tako da mu do bude stimulans u budućnosti. Važna funkcija nastavnika je da pomogne svakom licu da uspostavi svoje ciljeve koji će mu omogućiti da postigne više uspjeha.

Prilikom proces učenja svaki polaznik za uspješnost treba da koristi tri vrste memorije:

- Auditivna
- Vizualna
- Motoričko-osjetilna (<https://www.srednja.hr/novosti/vizualni-auditivni-ili-kinesteticki-tipovi-olaksajte-si-maksimalno-ucenje/>)

Korištenje auditivne memorije podrazumijeva da se slušanjem nastavnika usvajaju znanja. Shodno tome i sam nastavnik treba da prilagodi svoje metode prijenosa znanja na polaznike.

Vizualna memorija podrazumijeva da nastavnik pred polaznicima demonstrira ono što se od njih očekuje. Na primjer rastavljanje puške, gađanje mete ili nešto treće.

Motoričko-osjetilna memorija je ključna u učenju vojnika. Ona omogućava pohranu i brzu obradu informacija. Spada u oblik memorije koja kombinira motoričke (pokrete tijela) i osjetilne (senzorne) informacije. Time omogućava vojnicima da automatiziraju reakcije i poboljšaju performanse kroz trening i ponavljanje.

Ključne komponente motoričko-osjetilne memorije u vojnom treningu:

1. Proceduralna memorija:

- Odgovorna za pohranu informacija o tome kako izvršiti određene radnje i vještine, poput rukovanja oružjem, boričkim vještina, ili izvođenja kompleksnih manevara. Kroz ponavljanje, ove akcije postaju automatske, omogućavajući vojnicima da reagiraju brzo i efikasno.

2. Senzorna memorija:

- Pohranjuje informacije dobivene putem osjetila (vid, sluh, dodir). Vojnici koriste senzornu memoriju za prepoznavanje i obradu vizualnih i zvučnih signala iz okoline, što je ključno za situacijsku svjesnost i donošenje brzih odluka na terenu.

3. Senzomotorna integracija:

- Proces u kojem se senzorne informacije kombiniraju s motoričkim odgovorima. Vojnici uče koordinirati svoje pokrete na osnovu vanjskih podražaja, kao što su

zvuk pucnja ili vizualni signali od suboraca. Ova integracija je ključna za izvođenje sinkroniziranih i preciznih akcija. (<https://hr.thpanorama.com/articles/neuropsicologa/memoria-procedimental-tipos-funcionamiento-y-fisiologa.html>)

Strategije za poboljšanje motoričko-osjetilne memorije kod vojnika:

1. Repetitivni trening:

- Konstantno ponavljanje određenih zadataka pomaže u učvršćivanju proceduralne memorije. Vježbe poput drilova, simulacija borbenih situacija i vježbi sa stvarnom opremom osiguravaju da vojnici automatiziraju svoje reakcije.

2. Simulacije i virtualna stvarnost (VR):

- Korištenje VR tehnologije za stvaranje realističnih scenarija omogućava vojnicima da vježbaju u kontroliranom okruženju koje simulira stvarne borbene uvjete. Ovo pomaže u razvijanju senzomotorne integracije bez rizika od ozljeda.

3. Multi-senzorni trening:

- Uključivanje više osjetila tijekom treninga poboljšava senzornu memoriju. Na primjer, kombiniranje vizualnih, auditivnih i taktilnih stimulansa može pomoći vojnicima da bolje obrade informacije i reagiraju na različite podražaje.

4. Kognitivno-motoričke vježbe:

- Trening koji kombinira kognitivne zadatke s fizičkim vježbama poboljšava sposobnost vojnika da donose brze odluke dok su fizički aktivni. Ove vježbe pomažu u razvoju brzih refleksa i bolje koordinacije

.(<https://hrcak.srce.hr/clanak/6708>)

3.1.1. PRIMJENA U STVARNIM SITUACIJAMA

U stvarnim borbenim situacijama, vojnici često nemaju vremena za svjesno razmišljanje o svakom potezu. Motoričko-osjetilna memorija omogućava im da brzo i efikasno reagiraju na promjene u okruženju, koristeći automatizirane odgovore razvijene kroz intenzivan trening. Na primjer, u situaciji zasljeđe, vojnici se mogu osloniti na svoju proceduralnu memoriju za brzo zauzimanje obrambenih pozicija i odgovaranje na napad, dok senzorna memorija pomaže u prepoznavanju i analizi prijetnji u okruženju.

Kombinacija ovih komponenti kroz sustavski i ciljani trening omogućava vojnicima da razviju visoku razinu spremnosti i učinkovitosti, što je ključno za preživljavanje i uspjeh u borbenim situacijama.

3.2. KLJUČNI ELEMENTI U PROCESU UČENJA

Ključni elementi u procesu učenja u OS BiH su:

- Vojnik polaznik
- Nastavnik
- Individualna obuka
- Grupna obuka
- Proces obrazovanja (<http://www.mod.gov.ba/>)

3.2.1. VOJNIK UČENIK

Instruktor treba da ima informacije o osobama koje su učesnici edukacije tako da na osnovu toga prilagodi predavanja. Bitno je istaći da postoje osnovne karakteristike koje su primjenjive na većem broju polaznika, a to su:

- Nezainteresiranost za teorijske koncepte
- Problem sa autoritetom i zauzimanje buntovnih stavova
- Želja za aktivnim učešćem u odgovornostima
- Odbija kontroliranje svojih aktivnosti jer ih smatra nepovjerenjem
- Odbija pretjeranu roditeljsku brigu ili zaštitnički stav
- Zahtjeva ukazivanje povjerenja
- Zahtjeva uspostavljanje hijerarhije znanja
- Ima izražen osjećaj jednakosti
- Ima veoma izražen osjećaj za efikasnost
- Posjeduje naviku upoznavanja i razumijevanja drugih
- Ima osjećaj za prijateljstvo
- Ima naviku da se ponaša veselo i zadovoljno
- Zahtjeva fleksibilan i tolerantan stav prema okruženju
- Posjeduje senzibilnost prilikom zapažanja stvarnosti

Slika 9. Praktična vježba usavršavanja pružanja medicinske pomoći pri deminerskim nesrećama uz potporu edukatora iz SAD-a

Edukator mora također voditi računa da svaki polaznik se razlikuje u pogledu kulture, nacionalnih opredjeljenja, zanimanja, okruženja iz kojeg potječe. Shodno tome potrebno je na osnovu ovog elementa napraviti edukaciju prilagođenu svima. Osim toga na polaznika imaju utjecaj i kolektiv jer tijekom jednog ciklusa vojnik nije izoliran.

Vojni nastavnici u OS BiH ne nastoje obučiti one koji imaju najviše sposobnosti na štetu onih koji su manje sposobni. Dužnost nastavnika je da kolektiv osposobi tako da podjednako svi učestvuju u borbama tako da svojim ponašanjem ne dovode u opasnost ni sebe ni živote svojih kolega. Prilikom realizacije nastave bitno je da se vodi računa o individualnim i kolektivnim aspektima u kojima će se koristiti moderne tehnike.

3.2.1.1. INDIVIDUALNA OBUKA

Svaki polaznik u sklopu individualnih obuka dobije odgovornosti prema samom sebi, a tek onda prema nadređenim, kolegama, zapovjednicima i domovini. Kroz individualne obuke bitno je da savladaju osnove rukovanja oružjem, razumijevanje taktika i strategija i druge elemente kako ne bi postali opasnost za sebe i svoje kolege. Svaki polaznik individualne obuke trebao bi da individualne sposobnosti poslije obuke dodatno vježba.

3.2.1.2. GRUPNA OBUKA

Za grupne obuke je bitno da edukator vlada načinima na koje će kvalitetno prenijeti znanja, obučiti vojnike, uključiti sposobnosti upravljanja grupom. Za razliku od individualnih edukacija na grupnim instruktor mora biti neko ko će svojim liderstvom motivirati i stimulirati

polaznike. Kako bi se to moglo uspješno realizirati nastavnici za grupne obuke konstanto moraju raditi na svojim znanjima, ali i poznavati osnove ljudskog ponašanja kako bi postigli najbolje rezultate u obuci svog osoblja. Potrebno je da vodi računa da njegovo ponašanje i naređenja drugačije utječu na individue koji čine njegovu grupu.

Slika 10. Realizacija praktične obuke u ljetnim uvjetima 2021. godine

3.3. PSIHOLOŠKI ASPEKTI VOJNE NASTAVE

Sustav vojne nastave u suvremenom društvu je neprestano izloženo promjenama. Svakodnevno se pojavljuju nova tehnološka rješenja što utječe na stalne potrebe za znanjem i obrazovanjem. U zrelijim godinama taj proces zahtjeva potpuno drugačiji pristup planiranju, organiziranju, izvođenju i vrednovanju odgojno-obrazovno-odgojnog rada. Prvi korak u ovom procesu je prilagođavanje želja, potreba i zahtjeva osobe.

Bitno je spomenuti da se odraslim polaznicima smatraju sve osobe starije od 25 godina koje imaju prekid u obrazovanju. Obično su to već formirane ličnosti koje imaju formirane porodice i uloge supružnika i roditelja koje su im prioritetnije od ostalih aktivnosti. Ono što je njihova prednost u odnosu na mlađe polaznike je da su to osobe koje imaju određeno predznanje i praktičnu primjenu onoga što su ranije u sklopu vojne nastave savladali.

Sa psihološkog aspekta vojna nastava u ovom procesu dobiva novu, drugačiju dimenziju gdje je potrebno obratiti pažnju na faktore:

- Pamćenje
- Znanje
- Motivacija i
- Mišljenje

Kao i u drugim sferama i u vojnoj edukaciji se primjenjuje didaktika. To je posebna vještina koja se bavi unapređenjem nastave. (Bognar L. i Matijević, M., 2002)

Sam proces se smatra privatnim procesom koji mijenja razmišljanje i način djelovanja polaznika, te njegovo prilagođavanje okolini.

Jedan od osnovnih faktora učenja je pamćenje. Svaki vojnik ima dva vida pamćenja kratkoročno i dugoročno. Prvobitno sve osobe podliježu kratkoročnom pamćenju, a usavršavanjem to postaje dugoročno.

Kada je u pitanju pamćenje bitno je naglasiti da se svakom vojniku može desiti da brzo zaboravlja ili se ne može prisjetiti. To je faktor na koje utječe i količina informacija. Ovisno o osobi uzrok kratkoročnog pamćenja može biti nezainteresiranost za gradivo i manjak motivacije. Zbog toga neki vojnici olako i odustanu od učenja.

Znanje je psihološki aspekt koji kao što je već spomenuto uči na pamćenje, ali i brzinu učenja. Onaj vojnik koji ima određeno predznanje će lakše pamtit novu materiju koja se obrađuje. Znanje se stiče:

- ranije stečenim učenjem i
- iskustvom

Jedan od psiholoških aspekata učenja je i motivacija. To je aspekt koji tjera ljude na postizanje određenog cilja u životu. Postoje dvije vrste faktora koji utječu na motivaciju. To su:

- Ekstrinzični faktori i
- Intrinzični faktori

Ekstrinzičnom motivacijom se vojnici polaznici motiviraju da nauče zbog nagrade ili izbjegavanja kazne. S druge strane intrinzično motivirani polaznici su motivirani zbog osobnog zadovoljstva i stjecanja znanja. Intrinzičnom motivacijom vojnik koji se educira obrađuje informacije koje su otpornije na zaborav. Učitelji moraju biti svjesni motivacije svojih polaznika kako bi se postigla što bolja učinkovitost.

Primarni pokretač u procesu uključivanja u obrazovno-odgojni proces kod odraslih polaznika je motivacija. Faktori koji pokreću motivaciju su: stavovi, potrebe, stimulacija, emocija, kompetencija i učvršćivanje (Wlodkowski, 1985 prema Jarvis, 2004).

Jarvis ističe da se motivacija za učenjem zapravo temelji na motivaciji uključivanja u neki obrazovno-odgojni program.

Motivacija kod vojnika koji su formirane ličnosti kada je u pitanju obrazovanje nužna je jer osposobljava polaznike za primjenu novih tehnologija i osposobljavanje za rad na njima. Tako da motivacija vojnicima koji su obrazuju mora biti i to da će pored zadržavanja radnog mjesta napredovati. Ono što je u vojnim formacijama bitno istaći je da odrasli muški polaznici se uključuju na dva načina u proces obrazovanja. To su:

- pozicija koju rade traži kontinuirane edukacije. Obično dio ovih polaznika je manje ili nikako motiviran.
- lična želja koja ih tjera da napreduju.

Znanstveno je dokazano da vojnici ženskog spola na učenje gledaju malo drugačije. Žene se puno lakše uključuju u obrazovne programe i motivirane su da savladaju nova znanja. Motivacija im nije samo unapređenje nego i stjecanje i razvoj novih kompetencija i vještina.

U vojnom obrazovanju, psihološki aspekti imaju ključnu ulogu u oblikovanju učinkovitih vojnika i lidera. Proces učenja i mišljenja u ovom kontekstu mora se prilagoditi stresnim i visokorizičnim situacijama koje su inherentne vojnoj službi. Vojnici moraju razviti sposobnosti brzog donošenja odluka, kritičkog mišljenja i prilagodljivosti, sve dok održavaju emocionalnu stabilnost i mentalnu izdržljivost. Ovaj mentalni sklop se postiže kroz rigoroznu obuku koja simulira stvarne borbene situacije, koristeći psihološke tehnike kao što su mentalna vizualizacija, simulacije stresa, i tipolaznicimaka dinamika.

Pored toga, vojno obrazovanje naglašava važnost kolektivnog mišljenja i suradnje, što uključuje razumijevanje grupne dinamike i psiholoških aspekata vođenja timova. Vojnici se uče da prepoznaju i koriste različite stilove mišljenja i ponašanja unutar svojih timova, kako bi poboljšali koordinaciju i efikasnost. Ovo se postiže kroz redovne debriefinge, grupne diskusije i analize situacija, što pomaže u razvoju kohezije i povjerenja među članovima tima. Na taj način, vojno obrazovanje ne samo da priprema pojedince za tehničke i fizičke aspekte službe, već i za kompleksne psihološke izazove koji dolaze s vođenjem i operacijama u visoko stresnim okruženjima.

3.4. EFIKASNA KOMUNIKACIJA U NASTAVI (SREDSTVA KOMUNIKACIJE I POVRATNE INFORMACIJE)

Efikasna komunikacija u nastavi za vojna profesionalna lica koja su odrasli ljudi je od suštinskog značaja za uspjeh njihovog obrazovanja i profesionalnog razvoja. Sredstva komunikacije u ovom kontekstu moraju biti prilagođena njihovom nivou zrelosti i prethodnim iskustvima. To podrazumijeva korištenje jasnog i preciznog jezika, te integraciju različitih komunikacionih kanala kao što su pisana dokumentacija, vizualni materijali, prezentacije, i praktične demonstracije. Instruktori moraju biti sposobni da prenesu kompleksne informacije na način koji je lako razumljiv, ali i izazovan, kako bi podstakli kritičko razmišljanje i samostalno donošenje odluka. Pored tradicionalnih sredstava, tehnologija igra ključnu ulogu,

omogućavajući e-učenje, simulacije i interaktivne module koji poboljšavaju angažman i razumijevanje materije.

Povratne informacije su još jedan ključni element efikasne komunikacije u vojnom obrazovanju odraslih profesionalaca. One moraju biti konstruktivne, pravovremene i specifične, pružajući jasnoću o tome što je urađeno dobro i gdje postoji prostor za poboljšanje. Povratne informacije ne samo da pomažu u korekciji grešaka, već i motiviraju pojedince kroz priznavanje njihovih napora i dostignuća. U vojnom kontekstu, ovo je posebno važno jer povratne informacije mogu imati direktan utjecaj na operativnu efikasnost i sigurnost. Stoga, nastavnici moraju biti vješti u davanju povratnih informacija koje su osnažujući, ali i realistične, omogućavajući vojnim profesionalcima da kontinuirano unapređuju svoje vještine i znanja u skladu sa visokim standardima vojne službe.

3.5. METODIČKI PRISTUP U VOJNOJ NASTAVI

Metodički pristup u vojnoj nastavi za odrasle vojne profesionalce predstavlja strukturalan i sistematičan način prenošenja znanja i vještina. Ovaj pristup uključuje planiranje, izvođenje i evaluaciju nastavnih aktivnosti kako bi se osiguralo da su obrazovno-odgojni ciljevi postignuti na najefikasniji način. U okviru ovog pristupa, nastavnici koriste raznovrsne nastavne metode, uključujući:

- predavanja,
- tekst metodu,
- demonstrativnu-ilustrativnu metodu,
- laboratorijsko-eksperimentalnu metodu i
- metodu vježbanja. (Lazović, 1987)

Slika 11. Primjena metode vježbanja i ocjenjivanje vojnika

Na ovaj način obuhvatimo sve aspekte učenja - od teorijskog znanja do praktičnih vještina. Ključno je da metode budu interaktivne i prilagođene potrebama odraslih polaznika, koji dolaze sa različitim nivoima iskustva i predznanja.

Metodički pristup, također, podrazumijeva kontinuiranu procjenu i prilagođavanje nastavnih strategija na temelju povratnih informacija i rezultata učenja. Nastavnici moraju biti fleksibilni i spremni da prilagode svoje metode kako bi se odgovorilo na specifične potrebe i izazove polaznika. Na primjer, učenje kroz praktične scenarije i simulacije omogućava vojnim profesionalcima da primjenjuju stečeno znanje u realističnim situacijama, čime se povećava njihova pripremljenost za stvarne operativne zadatke. Kroz stalnu refleksiju i evaluaciju, metodički pristup osigurava da nastava ostane relevantna i usklađena sa najnovijim saznanjima i praksama u vojnom obrazovanju.

3.6. KOMPETENCIJE VOJNOG NASTAVNIKA

Svaki nastavnik tijekom predavanja treba da prati ponašanje i kako naređenja utječu na njegove vojnike. U slučaju da pozitivno utječe na vojnike može se smatrati uspješnim predavanjem, a kao rezultat edukacije dobit će se efikasan tim.

Idealan nastavnik je definicija koja podrazumijeva da nastavnici imaju visok stupanj svih potrebnih kvaliteta. Ono što može nastavnika promovirati u boljeg u odnosu na ostale kolege je:

1. Poznavanje materije - Svaki vojnik, a i nastavnik mora raditi kontinuirano na dopunjavanju znanja.
2. Poznavanje metodike, procedura i tehnika nastave - Poznavanje modernih metoda nastave će olakšati zadatak
3. Umjerenost ličnosti - u nastavniku trebaju prepoznati osobu koja je motivirana i zadovoljna svojim poslom. Osobu koja je fleksibilna i prilagođava se različitim karakteristikama polaznika.

Nastavnik koji obučava vojnike mora imati interes i entuzijazam kao i poznavanje materije koju objašnjava. Svoje polaznike mora promatrati sa simpatijom i biti prema njima pravedan.

Nastavnik treba da ima tehničke, intelektualne i ljudske kvalitete.

Tehničke kvalitete nastavnika moraju biti:

- profesionalne - podrazumijeva da nastavnika poznaje materiju koju objašnjava
- pedagoške - nastavnika ima pedagoške principe metode i procedure.

Intelektualne kvalitete nastavnika treba da budu:

- organiziranost
- progresivnu primjenu plana
- sposobnost da istakne osnovno, a stavi u drugi plan sporedno

Ljudske kvalitete nastavnika treba da budu:

- odgovornost
- osjećaj obveze
- komunikativnost
- jednostavno izražavanje
- strpljenje
- optimizam
- humor
- interes
- entuzijazam
- spremnost da sasluša

Kada su nastavnici u pitanju najbitnije je da ostave dobar prvi utisak. To će učiniti između ostalog i tako što polaznike neće dovesti u neugodnu situaciju. Primjera radi ukor neće dijeliti javno nego tijekom razgovora sa polaznikom koji je napravio prekršaj.

Za nastavnike je bitno da pred polaznicima pokažu profesionalnost i točnost. Tako da svoj sat trebaju planirati tako da počne u planirano vrijeme, a isto tako i da završe u predviđenom roku.

3.7. STRUČNO USAVRŠAVANJE VOJNIH NASTAVNIKA

Stručno usavršavanje vojnih nastavnika se vrši kroz obrazovne tečajeve. Tako da svaki vojni nastavnik u središtima za obuku prolazi odgovarajuće osnovne pedagoške metode kako bi stekli uvjet da budu instruktori. Pored osnovnih pedagoških metoda, vojni nastavnici prolaze obrazovne tečajeve koji imaju za cilj postizanje veće efikasnosti nastavnika.

Efikasnost vojni nastavnici postižu dobrom komunikacijom i prezentacijom uz uporabu raznih tehničkih sredstava koja su prikladna. Tijekom usavršavanja svaki nastavnik treba da obrati pažnju na to da se usavršava na poljima stvaranja povjerenja i ambijenta za suradnju. Tako da kod stručnog usavršavanja svaki trenutni i budući nastavnik treba da vode računa o dva aspekta koja utječu na njegovu efikasnosti. To su:

- psihološki aspekt i
- tehnički aspekt.

Primjera radi jedan nastavnik ne može grupu kontrolirati ukoliko se samo trudi da nastupa kao zapovjednik, a ne kao nastavnik. Ovakvim pristupom on zapostavlja pedagoške metode. Time narušava komunikaciju sa polaznicima. U Oružanim snagama BiH vojni nastavnik treba da ima ponašanje tako da predavanja učini zanimljivim.

Sam način komunikacije na relaciji zapovjednik-vojnici i instruktor-polaznik se razlikuje. Sa psihološkog stanovišta u prvoj relaciji vojnici je sredstvo za izvršenje zadatka. U drugoj relaciji nastavnik mora prenijeti nova znanja na kandidata i tako ga osposobiti da postane sredstvo za izvršenje zadatka.

Tehnička priprema nastavnika podrazumijeva stvaranje povoljnih materijalnih uvjeta i uporabu svih sredstava kojima se raspolaže. Dakle, nastavnik u cilju što efikasnijeg rada raspolaže svim raspoloživim sredstvima. Vršiti pripremu nastavne grupe, izbor terena, rasporede polaznika i ostalo.

Obzirom da vojni nastavnici imaju različite modalitete obuke bitno je da za svoj plan i program obuke naprave razlike između znanja koje su savladali tijekom općeg obrazovanja na Akademijama ili drugim vojnim obrazovno-odgojnim institucijama, te osobne spretnosti rješavanja problema. U ovisnosti od predmeta koje predaju potrebno je i da se dodatno specijalističko-tehnički obrazuju.

Najveće probleme prilikom dodatnih edukacija vojni nastavnici imaju na kratkoročnim tečajevima jer zbog ograničenosti resursa ne mogu svi imati praktičnu vježbu u vezi tehnike obuke. Shodno navedenom nastavnici moraju da u velikoj mjeri napreduju i da postanu svjesni nedostatak i grešaka. Sve nedostatke i greške vojni nastavnici popravljaju kroz kratkoročne i dugoročne tečajeve.

3.8. KLJUČNA NASTAVNA DOKUMENTA U VOJNOJ NASTAVI

Vojna obuka i edukacija predstavljaju temelje za pripremu vojnika za različite operativne zadatke, osiguravajući im potrebna znanja, vještine i sposobnosti. U Bosni i Hercegovini, kao i u većini zemalja, vojna nastava se odvija u skladu sa strogo definiranim nastavnim dokumentima koji osiguravaju konzistentnost, efektivnost i usklađenost obuke.

Priručnici i upute su specifični dokumenti koji pružaju detaljna upute za izvođenje određenih zadataka ili operacija. Oni su često tehničke prirode i služe kao referentni materijali tijekom obuke i izvođenja operacija.

- **Tehnički priručnici:** Ovi dokumenti sadrže tehničke specifikacije, upute za uporabu i održavanje opreme i naoružanja.
- **Taktičke upute:** Priručnici koji definiraju taktike, tehnike i procedure za različite borbene situacije.

Obrazovno-odgojni materijali uključuju širok spektar resursa koji se koriste tijekom obuke. Oni obuhvaćaju knjige, prezentacije, video materijale, simulacije i druge interaktivne alate koji pomažu u prenošenju znanja i vještina.

- **Tekstualni materijali:** Knjige i skripte koje sadrže teoretska znanja i objašnjenja.
- **Vizualni i audio materijali:** Video prezentacije, simulacije i druge audiovizualne metode koje olakšavaju učenje kroz vizualizaciju i praktičnu primjenu.

SOP-ovi su detaljna upute koja definiraju točne korake koje vojnici trebaju slijediti u specifičnim situacijama. Ovi dokumenti osiguravaju standardizaciju operacija, minimizirajući rizik od grešaka i povećavajući efikasnost. Evaluacioni dokumenti su ključni za procjenu napretka polaznika i efektivnosti obuke. Oni uključuju testove, upitnike, izvještaje o napretku i druge alate za procjenu znanja i vještina.

Ključni nastavni dokumenti igraju vitalnu ulogu u vojnoj obuci. Njihov značaj se ogleda u nekoliko aspekata:

- **Konzistentnost:** Osiguravaju da svi dobiju ujednačenu obuku, bez obzira na nastavnika ili lokaciju.
- **Kvalitet obuke:** Pružaju okvir za kvalitetno izvođenje obuke, fokusirajući se na relevantne teme i vještine.

- **Priprema za realne situacije:** Kroz detaljne upute i praktične vježbe, se pripremaju za stvarne operativne izazove.
- **Procjena i poboljšanje:** Omogućavaju kontinuiranu procjenu i unapređenje obuke, kroz redovnu evaluaciju i prilagođavanje nastavnih planova.

Ključna nastavna dokumenta su temelj vojnih obuka u Bosni i Hercegovini, omogućavajući vojsci da održi visoke standarde edukacije i pripreme svojih pripadnika. Njihova pravilna primjena osigurava da vojnici budu adekvatno obučeni za suočavanje sa različitim izazovima, čime se doprinosi ukupnoj borbenoj spremnosti i efikasnosti vojske.

3.8.1. PROGRAM S MOTIVACIJOM

Motivacija je ključni element uspjeha u vojnoj obuci. Motivacijski programi su dizajnirani da:

- **Povećaju moral:** Redovno nagrađivanje i priznanja za postignuća, kao i potpora od strane nadređenih, značajno doprinose visokom moralu vojnika.
- **Razvijaju pripadnički duh:** Grupne aktivnosti i vježbe jačaju osjećaj pripadnosti i zajedništva među vojnicima.
- **Osiguravaju lični razvoj:** Fokus na lični razvoj kroz edukaciju, karijerne savjetnike i mogućnosti za napredovanje motivira vojnike da se kontinuirano usavršavaju.

Motivacija u vojnoj nastavi osigurava da vojnici ostanu posvećeni i disciplinirani, što je ključno za operativnu efikasnost. Visoko motivirani vojnici su spremniji preuzeti inicijativu, pokazati otpornost u teškim situacijama i održavati visok nivo borbene gotovosti.

Program vojne nastave u Bosni i Hercegovini integrira tehnike obuke s naglaskom na motivaciju vojnika. Ovaj pristup ne samo da poboljšava njihove tehničke i taktičke vještine, već i osigurava da ostanu motivirani, disciplinirani i spremni za sve izazove. Kroz kontinuiranu potporu i priznanje, vojska osigurava da njeni pripadnici ostanu moralno jaki i operativno sposobni.

3.8.2. TEMATSKI PLAN

Vojna nastava predstavlja temelj za obuku i razvoj vojnog kadra, osiguravajući da su pripadnici vojske spremni za različite operativne zadatke i izazove. Tematski plan vojne nastave detaljno opisuje ključne teme, ciljeve i metode obuke, kako bi se osigurala sveobuhvatna i efikasna edukacija vojnika. Teme koje obrađuje tematski plan su:

1. Osnove vojne taktike

- **Cilj:** Upoznavanje sa osnovnim principima vojne taktike, uključujući manevre, formacije i strategije.
- **Metode:** Predavanja, simulacije, grupne diskusije.

2. Vojna strategija i operacije

- **Cilj:** Razumijevanje vojnih operacija na strateškom nivou, planiranje i izvršenje misija.
- **Metode:** Studije slučaja, vojne igre, rad na terenu.

3. Vojna povijest

- **Cilj:** Analiziranje povijesnih vojnih kampanja i bitaka radi razumijevanja evolucije vojne taktike i strategije.
- **Metode:** Predavanja, filmske projekcije, diskusije.

4. Tehnička obuka i rukovanje opreme

- **Cilj:** Ovladavanje korištenjem vojne opreme i naoružanja.
- **Metode:** Praktične vježbe, demonstracije, hands-on trening.

5. Fizička priprema i izdržljivost

- **Cilj:** Poboljšanje fizičke kondicije, snage i izdržljivosti vojnika.
- **Metode:** Fizički treninzi, marševi, sportske aktivnosti.

6. Psihološka priprema i moral

- **Cilj:** Jačanje mentalne otpornosti, timskog duha i morala.
- **Metode:** Grupne aktivnosti, radionice, individualna savjetovanja.

7. Prva pomoć i medicinska obuka

- **Cilj:** Osposobljavanje vojnika za pružanje osnovne medicinske pomoći na bojnopolju.
- **Metode:** Praktične vježbe, simulacije, teoretska predavanja.

8. Međunarodno humanitarno pravo i etika

- **Cilj:** Razumijevanje pravila ratovanja i etičkih normi.
- **Metode:** Predavanja, studije slučaja, diskusije.

Ove obuke imaju za cilj:

- **Razviti operativne sposobnosti:** Osigurati da svi vojnici budu sposobni efikasno izvoditi različite vojne operacije.
- **Povećati fizičku i mentalnu spremnost:** Poboljšati ukupnu fizičku kondiciju i mentalnu otpornost vojnika.

- **Osigurati tehničku kompetenciju:** Obučiti vojnike za pravilno rukovanje i održavanje vojne opreme.
- **Jačati timski duh i moral:** Promovirati timski rad, koheziju i visok moral unutar postrojbi.

Prilikom realizacije tematskog plana, nastavnici primjenjuju metode obuke kao što su:

- **Predavanja i seminari:** Teoretsko obrazovanje kroz formalne nastavne metode.
- **Praktične vježbe i simulacije:** Realistične vježbe koje omogućavaju primjenu naučenih znanja.
- **Fizički treninzi:** Redovni treninzi koji poboljšavaju fizičku spremnost.
- **Diskusije i radionice:** Interaktivne metode koje potiču kritičko razmišljanje i timsku suradnju.
- **Evaluacija i procjena:** Kontinuirano praćenje i evaluacija napretka vojnika kroz testove i vježbe.

Tematski plan vojne nastave predstavlja sveobuhvaćan okvir za obuku vojnika, obuhvaćajući širok spektar tema i metoda obuke. Ovaj plan osigurava da vojnici dobiju potrebna znanja, vještine i sposobnosti kako bi bili efikasni i spremni za sve operativne izazove. Kontinuirana evaluacija i prilagođavanje plana obuke osigurava da se vojska prilagođava novim tehnologijama i taktikama, održavajući visok nivo spremnosti i profesionalizma.

3.8.3. NASTAVNI PLAN I PROGRAM (NPP), DOKUMENTI ZA KONTROLU OBUKE (CCD)

Nastavni plan i program predstavlja osnovni dokument u vojnoj nastavi. On definira ciljeve, sadržaj i metodiku obuke za različite tečajeve i nivoe obuke. Kroz detaljan opis tema, vježbi i očekivanih rezultata, ovaj dokument osigurava da svi dobiju jednako obrazovanje i obuku, bez obzira na njihov rang ili specijalizaciju.

Nastavni plan i program obuhvaća:

- **Ciljeve obuke:** Definiranje specifičnih ciljeva koje trebaju postići po završetku obuke.
- **Teme i sadržaj:** Detaljan opis tema koje će biti obrađene tijekom obuke.
- **Metodika obuke:** Preporučene metode i tehnike obuke, uključujući predavanja, praktične vježbe i simulacije.

- **Evaluacija i procjena:** Načini na koje će se procjenjivati napredak i postignuća polaznika.

3.8.4. NASTAVNIK-PPO (PAKET POTPORE OBUKE) ILI PRIPREMA NASTAVNIKA ZA SAT

Priprema nastavnika za sat PPO ili Paket potpore obuke predstavlja ključni element za osiguravanje kvalitetne i efikasne vojne nastave. Ovaj proces obuhvaća planiranje, organizaciju i realizaciju nastavnih aktivnosti na način koji omogućava vojnicima da usvoje neophodna znanja i vještine. U nastavku ćemo se fokusirati na korake i metode pripreme nastavnika za sat.

Prvi korak je planiranje sata. Ovaj korak obuhvaća:

1. Definiranje ciljeva obuke

- **Jasni ciljevi:** Nastavnik treba jasno definirati šta trebaju naučiti i postići do kraja sata. Ovi ciljevi trebaju biti specifični, mjerljivi, dostižni, relevantni i vremenski određeni (SMART).

2. Analiza potreba polaznika

- **Procjena nivoa znanja:** Prije planiranja sata, nastavnik treba procijeniti postojeći nivo znanja i vještina polaznika. Ovo omogućava prilagođavanje sadržaja i metoda obuke njihovim potrebama.

3. Izrada nastavnog plana

- **Kurikulum:** Detaljan plan sata koji uključuje sadržaj, metode poučavanja, potrebne resurse i vrijeme za svaku aktivnost. Nastavni plan treba biti fleksibilan kako bi omogućio prilagodbu tijekom izvođenja sata.

Tijekom pripreme sata nastavnik treba da uradi sljedeće korake:

1. Priprema materijala i opreme

- **Nastavni materijali:** Priprema svih potrebnih materijala kao što su prezentacije, skripte, vizualni i audio resursi.
- **Oprema:** Osiguranje funkcionalnosti svih tehničkih uređaja i opreme koja će se koristiti tijekom sata.

2. Izabere metode podučavanja

- **Raznovrsne metode:** Uporaba različitih metoda podučavanja kao što su predavanja, diskusije, praktične vježbe, simulacije i studije slučaja. Raznovrsnost metoda pomaže u održavanju pažnje i angažiranje polaznika.

3. Planiranje interaktivnih aktivnosti

- **Grupni rad:** Uključivanje polaznika u grupne aktivnosti koje potiču tipolaznicimaki rad i zajedničko rješavanje problema.
- **Diskusije:** Poticanje otvorenih diskusija kako bi mogli razmjenjivati mišljenja i iskustva.

Prilikom pripreme treba da praktično vodi računa o sljedećim dijelovima sata:

1. Uvod u sat

- **Motivacijski uvod:** Nastavnik treba započeti sat uvodom koji će motivirati polaznike i istaknuti važnost teme koja će biti obrađena. Ovo može uključivati stvarne primjere, anegdote ili relevantne vijesti.

2. Izlaganje sadržaja

- **Jasno i sažeto izlaganje:** Prezentacija sadržaja treba biti jasna, strukturirana i sažeta, koristeći vizualne i audio pomagala kako bi se olakšalo razumijevanje.

3. Interaktivne aktivnosti

- **Praktične vježbe:** Uključivanje polaznika u praktične vježbe koje omogućavaju primjenu teorijskih znanja u realnim situacijama.
- **Simulacije i role-play:** Simulacije borbenih situacija i role-play aktivnosti koje pomažu polaznicima da razviju praktične vještine i reakcije.

4. Povratne informacije

- **Kontinuirana evaluacija:** Nastavnik treba tijekom sata prikupljati povratne informacije od polaznika kako bi prilagodio tempo i metode poučavanja. Na kraju sata, važno je obaviti evaluaciju i dati povratne informacije polaznicima o njihovom napretku.

Priprema nastavnika za sat ili Paket potpore obuke je temelj za uspješnu vojnu nastavu. Kroz pažljivo planiranje, organizaciju i realizaciju nastavnih aktivnosti, nastavnici osiguravaju da dobiju kvalitetnu obuku koja ih priprema za stvarne operativne izazove. Fokus na interaktivnost, prilagođavanje potrebama polaznika i kontinuirana evaluacija ključni su elementi koji doprinose efektivnosti obuke i profesionalnom razvoju vojnog kadra.

3.9. PRAKTIČNA ISKUSTVA U IZVOĐENJU VOJNE NASTAVE

Praktična iskustva kao dio vojne nastave u Oružanim snagama BiH se izvode u obliku rotacijskih vježbi. U sklopu obuke se vrši obuka jačine bojne za rotaciju i to je završna vježba na terenu koja se realizira u Središtu za borbenu obuku OS BiH. Ovo je jako bitan vid obuke jer u sklopu iste unapređuju i treniraju vojničke sposobnosti, rukovodne i kolektivne sposobnosti, razvijaju i održavaju vještine zapovijedanja i kontrole kod starješina i njihovog osoblja. Obuka predstavlja potporu multiešalonskoj obuci i izvodi se u realnim uvjetima.

Jedan ciklus traje skoro šest mjeseci, a u sklopu istog se biraju određene vježbe ili kombinacije vježbi koje se polaznicima prenosi kroz kombinacije predavanja i vježbi. Vježbe koje spadaju u obuku su:

- vježbe na kartama - MAPEX
- zapovjedno-stožerske vježbe - CPX
- simulacijske vježbe - SIMEX
- terenske vježbe - FTX
- vježbe bojevog gađanja i
- vježbe stvarne misije

http://mod.gov.ba/OS_BIH/struktura/Komanda_za_podrsku/?id=11555

Obuka je podijeljena na faze tako da se kreće od jednostavnijih do kompleksnijih zadataka. Praktično to kreće od uvježbavanja timova, a završava obukama postrojbi. U fazama timskih i kolektivnih obuka koriste znanja stečena na individualnim obukama. U te obuke se uključuju kolektivni elementi i samim tim edukacija postaje kvalitetnija. Aktivnosti koje se izvode se ocjenjuju i to tako da se standard za ocjenu utvrđuje za svaki kolektivni zadatak.

Kolektivne obuke koje se organiziraju u sklopu OS BiH imaju za cilj uvježbavanje za izvođenje određenog vojnog zadatka. U ciljeve spadaju:

- identificiranje i definiranje obuke i programa kao temelja za razvoj OS BiH
- uspostavljanje standarda, instrumenata i načina procjene i ocjenjivanja obučenosti
- primjena operativnih procedura NATO-a
- integracija u multinacionalne vojne snage

4. SUSTAV VOJNE EDUKACIJE U OS BiH

Vojna edukacija u OS BiH je sistemski uređena tako da svakom vojnom licu omogući visok nivo profesionalne osposobljenosti i operativnosti. Sustav vojne edukacije je tako koncipiran da obuhvaća više različitih nivoa obrazovanja kao što su osnovno vojno obrazovanje, specijalistički tečajevi, napredne vojne škole i kontinuirano stručno usavršavanje. Obuka se realizira upotrebom kombinacije teorijske nastave, praktičnih vježbi, i simulacija, kako bi se vojnici pripremili za realne operativne zadatke.

U Oružanim snagama BiH poseban naglasak je stavljen na multietničku suradnju i zajedničke vrijednosti koje promoviraju jedinstvo i profesionalizam unutar OS BiH.

4.1. UOPĆENO O SUSTAVU VOJNE EDUKACIJE

Školovanje se vrši kroz više faza koje se mogu grupirati na sljedeći način:

- Obveze prema NATO-u i PfP u sklopu koje su aktivnosti vezane za mirovne misije. Osnovni cilj je dostizanje pune interoperabilnosti i kompatibilnosti sa postrojbima i zapovjedništvima NATO-a.
- Obveze dogovorene međunarodnim sporazumima i ugovorima
- Realizacija aktivnosti vezanih za provođenje bilateralnih sporazuma, memoranduma o razumijevanju, programa o međusobnoj suradnji i dr. - obuhvaća najviše nivoe školovanja, usavršavanja i obuke kao što su vojne akademije, zapovjedno-stožerske škole, škole nacionalne obrane i druge ustanove u SAD-u, Velikoj Britaniji, Njemačkoj, Francuskoj, Hrvatskoj, Srbiji, Grčkoj, Turskoj i drugim partnerskim zemljama. Navedenim aktivnostima u toku 2010.godine obuhvaćeno je 195 polaznika. Implementiranje stečenih znanja doprinosi razvoju institucija obrane Bosne i Hercegovine i omogućava bržu integraciju u euroatlantske integracije.
- Pripremu časnika i dočasnika za rad u stožerima i tijekom mirovnih operacija vršio je PSOTC u Butmir kampu tako da su ovu obuku prošlo 172 polaznika.
- Značajna aktivnost je i učenje stranih jezika, prioritetno engleskog, uz njemački, francuski, turski, grčki jezik gdje su razvijeni modeli za učenje za različite stupnjeve. Značajno je povećan broj državnih službenika koji uče engleski jezik i na taj način se osposobljavaju za komuniciranje na stranom jeziku. Samo u protekloj godini bili je više od 100 polaznika koji su pohađali neintenzivne tečajeve. Posebno treba istaći rad STANAG tima za engleski jezik koji je osposobljen za provjeru znanja i izdavanje odgovarajućeg certifikata.

- U suradnji sa Agencijom za državnu službu organizirano je osposobljavanje i usavršavanje državnih službenika koje je prošlo 120, s tim da je od ovog broja, veći broj državnih službenika prošao dvije i više obuka. Obuka je obuhvatila 8 modula i 18 događaja koji osposobljavaju državne službenike za redovne radne aktivnosti.

Prilikom organiziranja proces učenja bitno je istaknuti da se tu radi o vojnim licima od 18-55 godina. Odlukom da stupaju u OS BiH potpisuju ugovore sa mogućnošću produžetka ugovora do 40 godine života.

Prijem se vrši na osnovu Javnih natječaja gdje se potreba za novim vojnim licima određuje u odnosu na proces otpusta personala. Svi primljeni kandidati prolaze vojnu obuku od 3 mjeseca u Središtu za obuku u Pazariću.

Oružane snage BiH su koncipirane tako da se sastoje od zajedničkog stožera koji se dalje grana na operativno zapovjedništvo i zapovjedništvo za potporu. U sklopu zapovjedništva za potporu se nalazi Središte za obuku i doktrinu (ZOiD). To je dio Oružanih snaga koji je zadužen da organiziranje, educiranje i profesionalno usavršavanje profesionalnih vojnih lica. Cilj edukacija je da OS BiH odgovori svima zadacima koji se pred njih postavljaju od državnih institucija i strateških partnera.

Osnovni ciljevi zbog kojih je potrebna edukacija profesionalnih vojnika je:

- učešće u operacijama kolektivne sigurnosti,
- učešće u operacijama za potporu miru i samoodbrani,
- borba protiv terorizma,
- pružanje vojne obrane BiH i njenim državljanima u slučaju napada,
- pomoć civilnim organima u reagiranju na prirodne i druge katastrofe i nesreće,
- protivminsko djelovanje u BiH,
- ispunjenje međunarodnih obaveza BiH.

(http://www.mod.gov.ba/OS_BIH/nadleznosti/?id=21874)

U ovisnosti od ciljeva prilikom kreiranja procesa učenja bitno je spomenuti da se OS BiH sastoje od sljedećih rodova, pa prema tome se i edukacije pripremaju. Rodovi su:

- Pješništvo,
- Topništvo,
- Topnočko-raketne protivzračne obrane,
- Oklopno-mehanizirane postrojbe
- Avijacija,
- Inženjerija,
- Veza,
- Atomska, biološka kemijska obrana,

- Elektronsko izviđanje i protivelektronska obrana,
- Zračno osmatranje i javljanje,
- Vojnoobavještajni rod (<http://www.mod.gov.ba/afoto2016/Slikovnica%20BS.pdf>)

Svaki od ovih rodova ima jedan dio zajedničkih edukacija kao što je opće poznavanja vojske, taktike i strategije dok je jedan dio primjena posebnih znanja koje usvajaju pripadnici roda. Svako vojno lice sa usvajanjem novih znanja ima mogućnost da napreduje u veći vojni čin. Shodno tome i učenje koje se organiziraju je prilagođeno u ovisnosti od toga za koji čin se vrši učenje.

U ovom dijelu je bitno napomenuti da se edukacije organiziraju i u skladu sa pripadajućim činovima profesionalnih vojnih lica:

- generali,
- satnici,
- dosatnici,
- vojnici (<http://www.mod.gov.ba/afoto2016/Slikovnica%20BS.pdf>)

Prilikom pripreme i izvođenja edukacija bitno je da se vodi računa i o tome da edukacije budu prilagođene vidovima: Postoje tri vida OS BiH:

- Kopnena vojska,
- Zrakoplovstvo i
- Protivzračna obrana

(<http://www.mod.gov.ba/afoto2016/Slikovnica%20BS.pdf>)

Analiza ostvarenih rezultata u oblasti školovanja i obuke u Ministarstvu obrane i OS BiH pokazuje stalni napredak sustava učenja,

Edukacija i obuka pripadnika Oružanih snaga BiH izvodi se u skladu sa:

- Doktrinom obuke,
- Smjericama za izvođenje obuke,
- Usvojenim planovima obuke,
- Programima bilateralne suradnje ili dogovorene suradnje sa predstavnicima partnerskih zemalja i međunarodne zajednice.

(<http://os.mod.gov.ba/obuka-i-vojna-edukacija-u-os-bih/središta-za-obuku-i-vojnu-edukaciju-os-bih/default.aspx?id=104&langTag=bs-BA>)

Za sustav vojne edukacije bitno je održavati nivo obučenosti, motivacije, discipline i fizičke spremne kako bi OS BIH u svakom trenutku bile spremne odgovoriti vojnim operacijama.

4.2. NIVOI VOJNE EDUKACIJE

Zapovjedništvo obuke i doktrine (ZOiD) Oružanih snaga ima misiju da definiira standarde obuke i učešće u izvođenju obuke zapovjedništva i postrojbi.

U sklopu ovih zapovjedništava su središta u kojima se educiraju vojna lica za različite nivoe:

- Središte za profesionalni razvoj
- Središte za osnovnu obuku
- Središte za borbene simulacije
- Središte za borbenu obuku

<http://os.mod.gov.ba/komanda-za-podrsku/komanda-za-obuku-i-doktrinu/o-koid/default.aspx?id=728&langTag=bs-BA>

Formacijski na ZOiD se oslanja i Središte za potporu mirovnim operacijama.

Vojna edukacija se vrši i u:

- Zapovjedništva za obuku i doktrinu u Travniku
- Vojnim akademijama partnerskih zemalja

<http://os.mod.gov.ba/obuka-i-vojna-edukacija-u-os-bih/središta-za-obuku-i-vojnu-edukaciju-os-bih/default.aspx?id=104&langTag=bs-BA>

Osnovna vojna obuka Oružanih snaga se organizira u Središtu za osnovnu obuku oružanih snaga u vojarni “Zaim Imamović” u Pazariću. Realizira se tako što se raspiše javni natječaj na koji se prijavljuju zainteresirani kandidati sa SSS. Nakon pregleda aplikacija komisija vrši testiranje kandidata. Testovi se rade na polju općeg znanja, fizičke spreme i psiho-zdravstvenih sposobnosti. Kandidati koji zadovolje testove postaju kandidati na osnovnoj obuci (KnO) koji se 3 mjeseca obučavaju.

Obuka obuhvaća osnovnu vojnu obuku i taktiku.

Slika 12. Hodnja kandidata na obuci u Središtu za osnovnu obuku u Pazariću

Nakon obuke polažu ispit i oni koji zadovolje kriterije postaju profesionalna vojna lica sa činom vojnika.

Kandidat prilikom prijave popunjava radna mjesta za koja je zainteresiran npr. pješništvo, vojna policija, logistika itd. Da bi prešao u drugu postrojbu npr. vojnu policiju ide na tečajeve i obuke koje će ga obučiti i osposobiti za novu funkciju.

Profesionalno usavršavanje pripadnika OS BiH u Središtima za obuku i doktrinu u Travniku traje 10 mjeseci, odnosi se na dobivanje čina časnika. (Temeljna satnička obuka)

Edukacije na Vojnim akademijama u partnerskim zemljama traju od jedne do četiri godine. Jednogodišnje akademije su za kandidate koji imaju završen I stupanj visokih studija ili više i dobro poznavanje engleskog jezika. Dok četverogodišnje obrazovanje se organizira za polaznike koji su do 23 godine starosti i imaju završenu IV stupanj srednje stručne spreme. Po završetku akademija postaju potporučnici OS BiH, to jest časnici.

Slika 13. Profesionalno usavršavanje pripadnika oklopne bojne/brTP OS BIH postrojbe za korištenje automatske puške M16A1 i mitraljeza M60

4.3. INSTITUCIONALNE EDUKACIJE U OS BIH

Institucionalne edukacije u Oružanim snagama Bosne i Hercegovine ključne su za razvoj kompetentnih vojnih kadrova. One , pružajući temeljnu obuku i obrazovanje kroz vojne fakultete, akademije, napredne škole i specijalizirane tečajeve. Ove institucije nude širok spektar predmeta i programa, uključujući vojnu taktiku, strategiju, logistiku, inženjering, medicinu i komunikacije, omogućavajući vojnicima stjecanje potrebnih znanja i vještina za različite uloge unutar OS BiH. Osnovna vojna obuka se fokusira na razvoj osnovnih vještina i liderstva, dok napredni i specijalizirani tečajevi omogućavaju dubinsko usavršavanje i prilagodbu najnovijim razvojnim trendovima u vojnoj tehnologiji i taktici.

Kontinuirano obrazovanje i profesionalni razvoj kroz napredne tečajeve i seminare osiguravaju da vojnici ostanu u toku s najnovijim razvojem, a međunarodna suradnja omogućava usvajanje najboljih praksi. Institucionalne edukacije također naglašavaju razvoj liderskih vještina i moralnih vrijednosti, pripremajući vojne lidere da budu primjer svojim podređenima. Ovi programi igraju ključnu ulogu u održavanju visokih standarda profesionalizma i operativne spremnosti unutar OS BiH, doprinoseći sigurnosti i stabilnosti Bosne i Hercegovine.

4.3.1. INSTITUCIJE O INSTITUCIONALNIM EDUKACIJAMA

Institucionalne edukacije u OS BiH realiziraju se kroz više segmenata. Neki od edukacija su:

- vojne edukacije
- specijalističke edukacije
- tečajeve stranih jezika
- obučavanje časnika, dočasnika u PSOTC-u
- obučavanje kandidata za prijem u profesionalnu vojnu službu

Vojne edukacije koje se organiziraju u ZOiD-u su:

- Zapovjedno-stožerski tečaj
- Temeljni časnički tečaj
- Napredni časnički tečaj
- Napredni dočatnički tečaj
- Temeljni dočatnički tečaj.

Ovi tečajevi traju od tri do šest mjeseci.

Nekih od specijalističke edukacije koje se organiziraju u institucijama OS BiH su tečajevi informatike i tečajevi za nastavnike. Jedna od važnijih specijalističkih obuka je metodičko didaktička obuka za nastavnike iz sastava Bojne vojne policije i ISAF-A. Također u specijalističkim obukama se rade i vježbe procesa donošenja vojnih odluka: Za zapovjedništvo logistike se realizira preduputne obuke.

Primjera radi profesionalna vojna lica u ovisnosti od zapovjedništva prolaze i razne obuke, npr tečajeve za protiv oklop, na trenažerima kao i obuke vozača oklopnih transportera. Posebna pažnja se posvećuje fizičkoj spremi, kvalifikacijskim gađanjima osobnim naoružanjem i samousavršavanju.

U sklopu specijalističkih edukacija radi se i obuka postrojbe za traganje i spašavanje (SAR), operacije medicinske evakuacije (MEDEVAC) i pružanje vojne pomoći civilnim licima.

Na tečajevima stranih jezika u institucijama OS BiH zastupljeno je učenje šest stranih jezika:

- Engleski jezik
- Turski jezik

- Grčki jezik
 - Francuski jezik
 - Njemački jezik
- (<http://os.mod.gov.ba/obuka-i-vojna-edukacija-u-os-bih/ucenje-stranij-jezika/default.aspx>)

Pored ovih vježbi nastavnici u ZOiD realiziraju MAPEX vježbe kako bi se provjerile sposobnosti postrojbi da odgovore zadacima. U suradnji sa mobilnim trening timovima EUFOR-a organiziraju se radionice u oblasti obuke, a sve u cilju unapređenja obuke i doktrine, standardizacije vojnih vježbi.

U institucijama za edukacije i obuke rade se kolektivne obuke ili obuke postrojbe gdje se vrši kolektivna obuka gađanja za pješadijske brigade kroz simulacijske vježbe. Najveći dio ovih kolektivnih tečajeva radi ce u Središtu za borbene simulacije i Središtu za borbenu obuku. Bitno je spomenuti da zajednički stožer podržava inicijative vojnih lica za stjecanje akademskih zvanja.

4.3.2. EDUKACIJE U SREDIŠTU ZA OBUKU ZA POTPORU MIROVNIM OPERACIJAMA (PSOTC)

Središte za obuku za potporu mirovnim operacijama je institucija u kojoj se pruža profesionalno vojno obrazovanje i stožerna obuka. Pored pripadnika OS BIH ovdje se mogu educirati i pripadnici drugih država. To je multinacionalni projekt 17 država partnera OS BiH poznatiji i po skraćenom nazivu PSOTC (Peace Support Operation Training Center) . Zemlje partneri su Austrija, BiH, Danska, Finska, Francuska, Hrvatska, Mađarska, Makedonija, Nizozemska, Norveška, Njemačka, Poljska, Sjedinjene Američke Države, Švajcarska, Švedska, Turska i Velika Britanija.

Cilj Središta je osposobljavanje za učešće u multinacionalnim operacijama potpore miru (PSO). Samim tim nastavno osoblje je sastavljeno od bosanskohercegovačkih i međunarodnih nastavnika.

Središte je 2007. godine uvršten na NATO PfP listu središta za obuku i obrazovanje. Ovo je potvrda da se u PSOTC-u izvodi kvalitetna i stručna obuka po NATO standardima i procedurama koji su prisutni u NATO središtima širom svijeta. Pored PSO tečajeva u ovoj instituciji se kreiraju i organiziraju tečajevi za Euroatlantski partnerski radni program u oblastima kao što su:

- međunarodni odnosi,
- taktičke aktivnosti utjecanja,
- mediji,

- protivpobunjeničke aktivnosti.

(http://www.mod.gov.ba/files/file/maj_2011/brosura_hr-1.pdf)

Središte je primjer spoja vojnog i civilnog osoblja koje ima za cilj uključenje u aktivnosti sigurnosnog sektora. U njemu se organiziraju stručni seminari i radionice iz oblasti:

- izgradnje integriteta,
- uključenosti žena u sigurnosnim i obrambenim institucijama.

PSOTC je regionalni Središte za obuku iz oblasti obrane koji je uključen u programe i projekte država Jugoistočne Europe (SEEC) i A5. Pripadnici OS BiH u središtu usvajaju najsvremenije standarde iz domena NATO aktivnosti čime se olakšava ispunjavanje osnovne misije. Služi i kao osnovna institucija u kojoj se vrši obuka za operacije potpore miru i učesće u multinacionalnim misijama UN-a i NATO-a. Ono što ističe ovu instituciju su i mobilni timovi za obuku (MTT) koji mogu izvoditi obuke i izvan sjedišta u Sarajevu. Osnovni zadatak ovog tima je kreiranje programa i izvođenje obuke u skladu sa specifičnim zahtjevima potrebnim za obuke brigada, bojna, stožera, više zapovjedništva kao i da pruži nastavni potporu regionalnim institucijama za vojnu obuku.

4.3.3. EDUKACIJE U SREDIŠTU ZA PROTIVMINSKO DJELOVANJE OS BiH

Oružane snage BiH imaju mogućnost da samostalno vrše obuku za deminere u Središtu za protivminsko djelovanje OS BiH koji se nalazi u sklopu vojarnje Rajlovac. Obuka se realizira izvođenjem specijalno pripremljenih tečajeva prema zahtjevima Standarda BiH. U središtu se vrše obuke i nastavnika i deminera. Edukacije koje prolaze vojna lica u svrhu specijalizacije na polju deminiranja su:

- Osnovni deminerski tečaj,
- Tečaj čišćenje kuća,
- Tečaj Zapovjednika odjeljenja-tima,
- Tečaj operatora mašine za mehaničku pripremu zemljišta i
- Tečaj za izviđače.

(http://www.mod.gov.ba/files/file/maj_2011/brosura_hr-1.pdf)

Pored osnovnih deminarskih tečajeva realizira se i:

- Tečaj za operatera za uklanjanje eksplozivnih sredstava,
- Tečaj Zapovjednika tima za uklanjanje eksplozivnih sredstava,
- Tečaj inspektora unutarne kontrole kvaliteta,
- Tečaj Zapovjednika deminerskog voda (radilišta).

(http://www.mod.gov.ba/files/file/maj_2011/brosura_hr-1.pdf)

Po završetku edukacije stiču zvanja ili kvalifikacije:

- deminer
- deminer-medicinar
- Zapovjednik deminerskog odjeljenja-tima
- izviđač
- deminer za čišćenje kuća
- operater mašine za pripremu površine
- operater za uklanjanje eksplozivnih sredstava
- Zapovjednik tima za uklanjanje eksplozivnih sredstava
- kerovođa
- Zapovjednik voda (radilišta)
- Zapovjednik tima za mehaničku pripremu zemljišta
- nastavnik deminiranja,
- nastavnik za uklanjanje eksplozivnih sredstava i
- inspektor kontrole kvaliteta humanitarnog deminiranja.

http://mod.gov.ba/files/file/deminiranje/bos_deminiranje.pdf

4.3.4. EDUKACIJA I OBUKA ZA CIVILNO-VOJNU SURADNJU U ORUŽANIM SNAGAMA BOSNE I HERCEGOVINE

Obuka vojnog osoblja za efikasnu suradnju s civilnim organima u vanrednim situacijama predstavlja ključni dio njihovog pripremnog procesa. Ovaj segment analize istražuje kako se obuka i edukacija provode unutar Oružanih snaga Bosne i Hercegovine (OS BiH) kako bi se osposobilo osoblje za pružanje potpore civilnim organima u reagiranju na različite vrste nesreća i katastrofa.

Obuka za civilno-vojnu suradnju u OS BiH počinje planiranjem i pripremom kako bi se osiguralo da vojno osoblje bude adekvatno pripremljeno za različite scenarije. Ovo uključuje proučavanje SOP-ova, usklađivanje sa politikama i procedurama, kao i upoznavanje s relevantnim zakonima i propisima koji reguliraju angažiranje OS BiH u civilnim aktivnostima.

Vojno osoblje prolazi kroz teorijsku edukaciju koja obuhvaća koncepte civilno-vojne suradnje, ulogu i odgovornosti civilnih organa u vanrednim situacijama, kao i procedura za angažiranje OS BiH u potpori civilnim aktivnostima. Ovo osigurava da vojno osoblje razumije kontekst i svrhu svoje uloge u civilnom okruženju.

Nakon teorijske edukacije, vojno osoblje prolazi kroz praktičnu obuku koja simulira različite scenarije vanrednih situacija. Ova obuka uključuje vježbe na prirodne katastrofe poput poplava, požara ili zemljotresa, kao i simulacije terorističkih napada ili drugih sigurnosnih incidenata. Kroz ove vježbe, vojno osoblje stiče praktične vještine i iskustvo potrebno za efikasno reagiranje u stvarnim situacijama.

Neki pripadnici OS BiH prolaze kroz specijaliziranu obuku u određenim oblastima civilno-vojne suradnje, kao što su inženjerski radovi, medicinska evakuacija ili protivminsko djelovanje. Ova napredna obuka osigurava da OS BiH ima stručnjake koji su sposobni da pruže specifičnu potporu u različitim situacijama.

Obuka za civilno-vojnu suradnju je kontinuiran proces koji zahtijeva konstantno usavršavanje i obnavljanje znanja i vještina vojnog osoblja. Kroz redovne treninge, vježbe i simulacije, OS BiH osiguravaju da njihovo osoblje ostane spremno i sposobno da efikasno reaguje u vanrednim situacijama.

Edukacija i obuka za civilno-vojnu suradnju predstavljaju ključne elemente pripreme vojnog osoblja OS BiH za potporu civilnim organima u vanrednim situacijama. Kroz kombinaciju teorijske edukacije, praktične obuke, specijalizacije i kontinuiranog usavršavanja, OS BiH osiguravaju da njihovo osoblje bude osposobljeno i spremno da efikasno odgovori na različite izazove koji se mogu pojaviti u civilnom okruženju.

4.3.5. EDUKACIJA KAO POTPORA OTPUŠTENOM VOJNOM OSOBLJU - NATO – PERSPEKTIVA PROGRAM

NATO program "PERSPEKTIVA" pruža potporu otpuštenom vojnom osoblju i igra ključnu ulogu u osiguravanju zvanične edukacije kako bi se olakšao proces reintegracije u civilni život. Ovaj segment analizira kako se program fokusira na edukaciju i kako doprinosi razvoju kompetencija i vještina otpuštenog vojnog osoblja.

Program "PERSPEKTIVA" ima za cilj jačanje obrazovno-odgojnih kapaciteta otpuštenog vojnog osoblja. Kroz različite aktivnosti i inicijative, program omogućava pristup zvaničnoj edukaciji koja može unaprijediti profesionalne mogućnosti i konkurentnost otpuštenih vojnika na tržištu rada.

Kroz suradnju s relevantnim obrazovno-odgojnim institucijama i partnerskim organizacijama, NATO program "PERSPEKTIVA" omogućava pristup obrazovno-odgojnim programima koji

su prilagođeni potrebama otpuštenog vojnog osoblja. To uključuje tečajeve, obuke i certifikovane programe koji mogu poboljšati vještine i kompetencije u različitim oblastima, uključujući menadžment, komunikaciju, informacione tehnologije, i druge relevantne discipline.

Kroz potporu zvaničnoj edukaciji, NATO program "PERSPEKTIVA" direktno doprinosi razvoju ljudskih resursa u Bosni i Hercegovini. Ovaj pristup omogućava otpuštenom vojnom osoblju da stekne nove vještine i znanja koja su ključna za uspješnu integraciju u civilno društvo i tržište rada. Također, ova edukacija doprinosi jačanju ukupnih kapaciteta društva kroz poboljšanje konkurentnosti radne snage i promociju kontinuiranog obrazovanja.

Edukacija kroz NATO program "PERSPEKTIVA" predstavlja ključni element potpore otpuštenom vojnom osoblju u procesu reintegracije u civilni život. Kroz pristup različitim obrazovno-odgojnim inicijativama i aktivnostima, program omogućava stjecanje relevantnih vještina i znanja koja su od vitalnog značaja za uspješnu tranziciju i dugoročni profesionalni razvoj. Ovaj segment programa ne samo što pomaže pojedincima, već također doprinosi razvoju ljudskih resursa i jačanju društva u cjelini.

4.4. DOKTRINA OBUKE OS BIH

Doktrine obuke definiraju sve aspekte vojnog obrazovanja i treninga. One naglašavaju važnost temeljne vojničke vještine, taktičke spremnosti i liderskih sposobnosti. U fokusu je obuka koja obuhvaća kombinaciju teorijske nastave i praktičnih vježbi. Obuka se kontinuirano unapređuje integracijom međunarodnih standarda i suradnjama sa partnerskim vojskama. Osim tehničkih i taktičkih aspekata, doktrine također promoviraju etičke vrijednosti i moralni integritet, osiguravajući da vojnici djeluju s profesionalizmom i odgovornošću.

4.4.1. PROFESIONALNI RAZVOJ VOJNIH NASTAVNIKA

Profesionalni razvoj vojnih nastavnika, poznatijih kao instruktori, od ključne je važnosti za osiguranje visokokvalitetne vojne obuke. Nastavnici su odgovorni za prenošenje znanja, vještina i stavova na vojnike, što direktno utiče na operativnu spremnost i efikasnost vojske. Stoga je neophodno da se njihova obuka i razvoj kontinuirano unapređuju kroz strukturirane programe profesionalnog razvoja.

Osnovne komponente profesionalnog razvoja vojnog nastavnika su:

1. Kontinuirana edukacija

- **Formalni tečajevi i seminari:** Učešće u specijaliziranim tečajevima i seminarima koji pružaju najnovije informacije i tehnike u vojnoj obuci.
- **Akadske kvalifikacije:** Stjecanje viših akademskih kvalifikacija u oblastima relevantnim za vojnu obuku, kao što su vojna strategija, pedagogija i menadžment.

2. Praktično iskustvo i mentorstvo

- **Terenska obuka:** Aktivno učešće u terenskim vježbama i operacijama kako bi nastavnici stekli praktično iskustvo i primijenili teorijska znanja.
- **Mentorski programi:** Suradnja sa iskusnijim nastavnicima koji pružaju potporu, savjete i povratne informacije.

3. Profesionalna razmjena i umrežavanje

- **Konferencije i simpoziji:** Učešće na domaćim i međunarodnim konferencijama omogućava razmjenu iskustava i najbolje prakse sa kolegama iz drugih vojnih organizacija.
- **Članstvo u profesionalnim udruženjima:** Aktivno članstvo u udruženjima nastavnika i vojnih edukatora doprinosi umrežavanju i profesionalnom razvoju.

4. Tehnološka ažurnost

- **Uporaba novih tehnologija:** Kontinuirano učenje o novim tehnologijama i njihovoj primjeni u vojnoj obuci, uključujući simulacije, e-učenje i druge digitalne alate.
- **Obuka u IT vještinama:** Razvoj IT vještina kako bi se nastavnici mogli efikasno koristiti modernim obrazovno-odgojnim tehnologijama.

Za profesionalni razvoj nastavnika koriste se različite metode. Neke od njih su:

1. Radionice i radne grupe

- **Interaktivne sesije:** Organiziranje radionica i radnih grupa gdje nastavnici mogu aktivno učestvovati, razmjenjivati ideje i razvijati nove pristupe obuci.
- **Problemi iz prakse:** Analiza stvarnih problema i situacija iz prakse kroz radne grupe kako bi se razvila praktična rješenja.

2. Evaluacija i povratne informacije

- **Redovna procjena:** Periodična evaluacija performansi nastavnika kroz formalne procjene, povratne informacije od polaznika i samoevaluaciju.
- **Individualni plan razvoja:** Izrada individualnih planova profesionalnog razvoja na osnovu rezultata evaluacija i povratnih informacija.

3. Samostalan rad i učenje

- **Samostalno istraživanje:** Proučavanje najnovije literature, istraživačkih radova i vojnih dokumenata kako bi nastavnici ostali u toku sa najnovijim trendovima i dostignućima.
- **Online tečajevi:** Korištenje online platformi za kontinuiranu edukaciju i stjecanje novih vještina.

Profesionalni razvoj vojnih nastavnika ključan je za osiguranje visokog standarda vojne obuke. Kroz kontinuiranu edukaciju, praktično iskustvo, profesionalnu razmjenu i tehnološku ažurnost, nastavnici mogu unaprijediti svoje vještine i znanja, što direktno utiče na kvalitetu obuke vojnika. Sistematski pristup profesionalnom razvoju osigurava da nastavnici ostanu motivirani, kompetentni i spremni da se suoče sa novim izazovima u vojnom obrazovanju.

ZAKLJUČAK

Vojni obrazovno-odgojni sustav Bosne i Hercegovine se mora kontinuirano razvijati i prilagođavati kako bi odgovorio na sve složenije zahtjeve modernog vojnog djelovanja. Kroz primjenu suvremenih obrazovno-odgojnih strategija OS BiH unaprjeđuje kvaliteti vojne nastave i osigurava da vojnici budu najbolje pripremljeni za izazove koje će susretati. Na taj način, vojni obrazovno-odgojni sustav ne samo da prenosi znanje, nego i razvija vještine potrebne za učinkovito djelovanje u dinamičnim i zahtjevnim vojnim situacijama, doprinoseći razvoju budućih vođa i profesionalaca unutar Oružanih snaga Bosne i Hercegovine.

Vojna nastava je jedan od najvažnijih aspekata obrazovno-odgojni proces u Oružanim snagama BiH. Integracijama metodički i didaktičkih strategija postiže se veća efikasnost nastavnika u formiranju kompetentnih, sposobnih i tjelesno spremnih profesionalnih vojnih lica.

Načela vojnog obrazovanja temelje se na stvaranju efikasnih, sposobnih i profesionalnih vojnih kadrova. Ključni aspekti uključuju:

1. **Disciplina i odgovornost:** Razvijanje visoke razine discipline i odgovornosti kako bi vojnici i kadeti bili sposobni postupati u skladu s vojnim pravilima i etikom.
2. **Vođenje i timski rad:** Učenje vođenja i rada u timu kako bi vojnici mogli učinkovito funkcionirati u različitim situacijama i kohezivno djelovati kao dio tima.
3. **Fizička sprema:** Osiguravanje visoke razine fizičke sposobnosti kako bi se vojnici mogli nositi s različitim fizičkim izazovima vojnog života.
4. **Strateško razmišljanje i taktika:** Edukacija o strategiji, taktičkom planiranju i donošenju odluka za izradu učinkovitih planova i odgovora na vojna pitanja.
5. **Tehnička znanja i vještine:** Osposobljavanje za rukovanje vojnim tehnologijama i opremom, uključujući oružje, komunikacijske sustave i drugo.
6. **Etika i vrijednosti:** Naglašavanje važnosti etičkog ponašanja i poštovanja osnovnih ljudskih vrijednosti unutar vojne profesije.
7. **Kontinuirano usavršavanje:** Poticanje stalnog stručnog usavršavanja i doživotnog obrazovanja kako bi se vojnici mogli prilagoditi promjenjivim uvjetima i novim tehnologijama.

Vojno obrazovanje se razvija kako bi zadovoljilo potrebe suvremenih vojnih operacija i tehnologija, uzimajući u obzir i međunarodne standarde i međusobnu suradnju između različitih vojnih organizacija.

Da bi se vojni nastavnik mogao kvalitetno pripremiti i prilagoditi način rada provedbi nastave sa polaznicima, mora dobro poznavati ključna načela vojnog obrazovanja.. Smatra da kvalitetno obrazovanje zahtijeva sveobuhvatnu viziju, tj. da Oružane snage moraju imati jasnu i sveobuhvatnu viziju vojnog obrazovanja i obuke za svoje snage, od kadeta do visokih časnika. Kvalitetno vojno obrazovanje zahtijeva vrijeme i ne smije se svesti na provedbu skraćenih tečajeva. Istrazivanje i obrazovanje moraju biti čvrsto povezani jer jedino visoko obrazovanje povezano sa istraživanjem i razvojem razvija kod polaznika vojnih škola sposobnosti kritičkog promišljanja. Ne smije se zaboraviti civilno obrazovanje jer moderne oružane snage sve više provode neratne operacije u kojima surađuju sa civilima. Kvalitetno vojno obrazovanje zahtijeva usku suradnju sa civilnim institucijama.

Časnici i dočasnici odrasle su osobe pa se u organizaciji njihova obrazovanja mora uzeti u obzir i deset načela koja se odnose na odrasle koji sudjeluju u procesu obrazovanja. Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih u publikaciji "Kako uspješno podučavati odrasle "(2012) jasno je izdvojila najznačajnija načela.

1. Motivacija - odrasli su motivirani učiti ako postoji razlog, svrha i cilj.
2. Kontrola - odrasli imaju potrebu za kontrolom svoga života.
3. Iskustvo - odrasli povezuju novo učenje a onime sto već znaju.
4. Različitost - odrasli se međusobno razlikuju po životnom iskustvu i godinama.
5. Godine - brzina i sposobnost učenja smanjuje se sa godinama.
6. Cilj - odrasli se obrazuju sa ciljem i žele primijeniti naučeno sto je moguće prije.
7. Relevantnost (važnost) - odrasli žele znati zašto nešto uče.
8. Navike - odrasli često imaju oblikovane navike i javlja se otpor u prihvaćanju novih znanja
9. Promjene - dok neke odrasle promjena motivira, drugi joj se odupiru.
10. Poštovanje - odrasli očekuju i zahtijevaju poštovanje, a one im se iskazuje uvažavanjem njihovih ideja i mišljenja.

Svako učenje zahtijeva aktivnost nastavnika i polaznika. Nastavnik mora pripremiti gradivo i motivirati polaznike za učenje, dakle, mora nešto učiniti da bi se uspješno potaknuli učenje. Vojni nastavnici u radu sa polaznicima vojnih škola također ne smiju zanemariti navedena načela .

Današnje opasno i kompleksno vojno okruženje zahtijeva vojnike koji su muškarci i žene od karaktera i intelekta. Njihov karakter i osposobljenost predstavljaju temelj OS BiH zasnovanu na vrijednostima, obučenog i pripravnog vojnika. Vojnici se obučavaju da izvršavaju zadatke samostalno ili u grupi. Vojnici i vođe razvijaju sposobnost zrelog odlučivanja i inicijativu u

stresnim situacijama. OS BiH trebaju okretne i prilagodljive vođe koji su u stanju nositi se sa izazovima cijelog spektra operacija u doba stalnog sukoba. Vođe OS BiH moraju biti:

1. Sposobni u svojim težišnim vještinama.
2. Dovoljno fleksibilni da mogu djelovati u cijelom spektru sukoba.
3. U stanju surađivati sa zajedničkim i multinacionalnim snagama, vojnim i civilnim organizacijama i bolje iskoristiti njihove sposobnosti kako bi ostvarili ciljeve.
4. Kulturološki osviješteni i iskoristiti tu osviještenost i znanje za izvođenje inovativnih operacija.
5. Dovoljno hrabri da znaju prepoznati i iskoristiti prilike u izazovnim i kompleksnim operativnim okruženjima.
6. Poštovaoci kodeksa ponašanja pripadnika OS BiH i vojne etike.

Međutim za uspješno učenje potrebna je motivacija vojnika i njegova zainteresiranost. Tako da je osnovni zadatak nastavnika motivirati polaznike. Načini na koje se motivira vojno lice su višestruki. Analizom i primjenom psihološkog aspekta svaki nastavnik treba da stekne uvid u najbolji pristup svojim polaznicima. Tako da na osnovu toga izabere i načine na koji će znanje prezentirati tako da bi polaznicima bilo zanimljivo. Postoje različite metode koje se primjenjuju u vojnoj edukaciji, a to su simulacije stresnih situacija, praktične vježbe i studije slučaja.

Kontinuiranim usavršavanjem vojnici osiguravaju svoj profesionalni razvoj. Oružane snage BiH to realiziraju kroz tečajeve, napredne vojne škole i druge vidove koji vojnike spremaju za različite uloge i zadatke. Ovaj proces omogućuje vojnicima da ostanu u tijeku sa najnovijim znanjima i tehnikama, te da se neprekidno razvijaju kao profesionalci.

Ovaj rad je obuhvatio smjernice i preporuke za optimizaciju nastavnog plana i programa. Cilj rada je osigurati da se kroz prilagođene pedagoške pristupe najefikasnije ispunjavaju obrazovno-odgojni ciljevi, te da se budući vojnici i lideri pripreme za dinamična i zahtjevna vojna okruženja. Također, istraživanje naglašava važnost razvoja praktičnih vještina i razumijevanja vojne discipline kao temelja za uspješno vođenje i djelovanje unutar Oružanih snaga.

LITERATURA

- Bedeković, V. (2011). Interkulturalne kompetencije Doživotnog obrazovanja nastavnika. Pedagoška istraživanja.
- Bognar, L. i Matijević, M. (2002). Didaktika. Zagreb: Školska knjiga.
- bojnik D. Brković i suradnici (2017) OTP 7-4 „Metodika obuke u OS BiH“
- Cindrić, M. Miljković, D. Strugar, V. (2010). Didaktika i kurikulum. IEP-D2, Donja Lomnica: Ekološki glasnik d.o.o.
- Danilović, M. (2011). Nastavnik kao uzor, model, idol, ideal, simbol, vrednost, tj. mera, savršenog i svestrano obrazovanog čoveka. Tehnologija, informatika i obrazovanje za društvo učenja i znanja.
- Kereša, P. (2005). Doktrina školovanja za potrebe OS RH u razdoblju 2005. do 2010.. Zagreb: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Glavni stožer Oružanih snaga Republike Hrvatske.
- Kozina, A. (2013). Interkulturalne kompetencije vojnih nastavnika. Andragoški glasnik.
- Kozina, A. (2017). Mješovito poučavanje u vojnom obrazovanju. U: T. Kokanović, S. Opić, A. Jurčević Lozančić (Ur.), Zbornik radova/Book of proceedings International Scientific and Professional Conference Present for the Future of Education - Opportunities and Challenges. Sisak: Dječji vrtić Sisak Stari.
- Kozina, A. (2018). Profesionalno vojno obrazovanje: izazovi za Oružane snage Republike Hrvatske. Strategos.
- Kozina, A. (2020). Prilozi vojnoj pedagogiji. Zagreb: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske; Oružane snage Republike Hrvatske; Hrvatsko vojno učilište „Dr. Franjo Tuđman“
- Lazović, M. (1987). Didaktičko-metodički standard visokoškolske nastave za ONO i DSZ. Beograd: vojnoizdavački i novinski središte.

- Metodski priručnik za instruktore, Instructor's handbook, United States Army Infantry School.
- Janjušević M. (1962). Nastavne metode. Srbija
- Mulder, M. (2001). Competentieontwikkeling in organisaties: perspectieven en praktijk. The Hague: Elsevier bedrijfsinformatie.
- Muminović, H. (2013). Osnovi didaktike. Sarajevo: Središte za napredne studije
- Ministarstvo obrane BiH stranice:
http://www.mod.gov.ba/OS_BIH/Aktivnosti/Edukacija/Archive.aspx?template_id=144&pageIndex=1,
<http://www.mod.gov.ba/aktuelnosti/vijesti/?id=58963>,
<http://www.mod.gov.ba/aktuelnosti/arhiva/?id=22880>,
http://www.mod.gov.ba/multimedia/nasa_snaga/Archive.aspx
- Poljak, V. (1989). Didaktika. Zagreb: Školska knjiga.
- Poljak, V. (1990). Didaktika. Zagreb, Školska knjiga.
- Priručnik Španskih OS, Metodologija vojnog obrazovanja, M-0-21-23 oktobar 1986;
- Rosandić. D. (2005). Metodika književnoga odgoja: Temeljni metodičko književne enciklopedije. Zagreb: Školska knjiga.
- Semenov, A. (2005), Information and Communication Technologies in Schools: A Handbook for Teachers or How ICT can Create New, Open Learning Environments. Paris: UNESCO Press.
- Slatina, M. (1999). Nastavni metod - Prilog pedagoškoj moći suđenja. Sarajevo: Filozofski fakultet
- Sinanović, U. (2011). Brošura Ministarstva obrane i Oružanih snaga BiH. Sarajevo: Ured za odnose s javnošću Ministarstva obrane BiH.
- Wlodkowski, R. J. (1985). Stimulation. How to plan motivational strategies for adult instruction

- Vitello, S., & Grotzer, J. (12. april 2024). What is competence? A shared interpretation of competence to support teaching, learning and assessment. (Preuzeto:<https://www.cambridge.org/news-and-insights/insights/What-is-competence-A-shared-interpretation-of-competence-to-support-teaching-learning-and-assessment>)
- I.Mrmak (1969). Vojna nastava u svetlu naučne teorije .Srbija, Vojnoizdavački zavod.